

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ANABİLİM DALI

ATATÜRK DÖNEMİNDE MÜZE EĞİTİMİ : HALKEVLERİ ÖRNEĞİ
(1932 – 1938)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

AYÇA BALTACI

İSTANBUL 2022

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ANABİLİM DALI

ATATÜRK DÖNEMİNDE MÜZE EĞİTİMİ : HALKEVLERİ ÖRNEĞİ
(1932 – 1938)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

AYÇA BALTACI

Tez Danışmanı

DOÇ. DR. MALİKE BİLEYDİ KOÇ

İSTANBUL 2022

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

İÇİNDEKİLER	I
ÖNSÖZ	II
ÖZET	III
ABSTRACT.....	V
GİRİŞ	1
I. BÖLÜM: MÜZE, HALKEVİ ve EĞİTİM KAVRAMLARININ TANIMI	5
1.1. Müze Tanımı ve Tarihi	5
1.2. Halkevleri Tanımı	14
1.3. Eğitim Tanımı	18
II.BÖLÜM: MÜZE ve MÜZECİLİK EĞİTİMİ TARİHİ.....	24
2.1. Osmanlı Devleti’nde Müzecilik.....	24
2.2. Atatürk Dönemi Kültür Politikaları	48
2.3. Cumhuriyet Döneminde Müzecilik	51
2.4. Cumhuriyet Dönemi’nde Müzecilik Eğitime Yönelik Faaliyetler	57
2.5. Dünya’da Müzecilik Eğitimi	62
III.BÖLÜM: HALKEVLERİ	65
3.1. Halkevlerinin Tarihi ve Amaçları	65
3.2. Halkevlerinin Faaliyetleri	73
IV.BÖLÜM: HALKEVLERİNİN ATATÜRK DÖNEMİNDEKİ MÜZECİLİK ve MÜZECİLİK EĞİTİMİNE YÖNELİK FAALİYETLERİ.....	81
4.1. Halkevlerinde Müzecilik Faaliyetleri ve Müzecilik Eğitimi	81
4.2. Halkevlerinin Yıllara Göre Müze ve Sergi Şubelerinin Faaliyetleri	92
SONUÇ	98
KAYNAKÇA.....	101

ÖNSÖZ

“Beni bulamazsan üzülme!
Eşyalarımı bulacaksın, kestiğim taşları, açtığım yolları,
İşlediğim heykelleri bulacaksın,
Ve göreceksin ki binlerce yıl öteden,
Parmak izlerimiz dokunacak birbirine...”
3000 yıl öncesine ait bir Likya şiiri.

“Atatürk Döneminde Müze Eğitimi : Halkevleri Örneği” adlı çalışmada Türkiye Cumhuriyeti’nin önemli yapı taşlarından olan eğitim, tarih ve turizm alanları bir arada ele alarak yorumlanmıştır. Mustafa Kemal Atatürk’ün eğitim ve kültür hayatına olan ilgisi ve verdiği değerden yola çıkılmıştır. Türk halkının bütününe ulaşmasını sağlayan Halkevleri aracılığıyla Mustafa Kemal Atatürk’ün hayata geçirmeyi düşündüğü devrimlerinden Müzecilik Eğitimi detaylı olarak anlatılmıştır.

Bu çalışmanın temel fikrini oluşturan, tüm desteği, katkıları ve yol göstermeleri ile her zaman yanımda olan danışmanım Doç Dr. Malike BİLEYDİ KOÇ’a teşekkürlerimi sunarım.

Yüksek lisans eğitimim boyunca sabrını ve desteğini hiç esirgemeyen anneme ve babama, yanımda olan tüm arkadaşlarıma, literatür taraması aşamasında desteğini esirgemeyen meslektaşlarıma ve zorlu pandemi sürecinde tüm kaynaklarını açık erişime sunarak destek olan kurum ve kuruluşlara da sonsuz teşekkür ederim.

Ayça BALTACI

Şubat 2022

ÖZET

Atatürk Döneminde Müze Eğitimi: Halkevleri Örneği

Türkiye Cumhuriyeti ilk kurulduğunda, pek çok alanda devrimler yapılmıştır. Bunların başında eğitim ve sosyokültürel alanlar gelmektedir. Halkın topyekun savaşa katılması ve özgürlüğünü elde etmesi ile başta eğitim olmak üzere birçok alanda eksiklikler görülmüştür. Osmanlı Devleti'nden miras kalan bazı eğitim kurumları ile toplumsal kuruluşların laik Cumhuriyet rejimine göre görevlerini tamamladığı fark edilmiştir. Bu sebeple atılacak olan ilk adım, halkı eğitmektir. Halka verilecek olan eğitim sadece genelin okuryazarlığını arttırmak değil, aynı zamanda halkın kendi tarihini öğrenmesi, kendi kültürünü ve sanatını öğrenmesi, hatta tarım yaptığı toprakları daha iyi tanımaları ve böylece halkın refah seviyesini geliştirmek amaçlanmıştır.

Hem halkı tüm bu konularda eğitmek hem yeni yapılan devrimlere halkı da katabilmek adına kurulan Halkevlerinin önemi burada anlaşılmaktadır. Cumhuriyet'in ilk yıllarında sağlam temellere oturmuş bir eğitim düzeni bulunmamaktaydı. Bu sebeple halkın her kesimine ulaşabilecek, halkın nabzını tutarak inkılâplar hakkında bilgiler verip, halktan da alacağı geribildirimini hızlıca iletecek bir kuruma ihtiyaç vardı. Bu ihtiyacı gidermek ve eğitim sisteminin istenen düzeye çıkabilmesi için tanınan zamanda halkın eğitim ve refah seviyesini yükseltmek adına Halkevleri eğitim, kültür ve hatta toplumun birbiriyle kaynaşması için faaliyetlerde bulunmaya başladı. Halkevlerinin faaliyetlerini yürütmesi için bünyelerinde birbirleri ile bağlantılı olarak çalışan 9 ayrı kol bulunmaktaydı. Bu kolların kendi içlerinde yapmakla yükümlü oldukları görevler vardı ve gerektiğinde birbirleri ile işbirliği içindeydiler.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında yapılan çalışmaların bir kısmı da Türk tarihini öğrenmek ve öğretmektir. Bu amaçla kurulan Türk Tarih Kurumu da Halkevlerinin Müze, Sergi ve Tarih Şubesi ile ortak çalışmalarda bulunmuştur. Halkevlerinin Müze, Sergi ve Tarih Şubesi'nin çalışmaları hem arkeolojik anlamda Türkiye'nin yetersizliğini tamamlamak hem de elde edilen eserlerin korunmasını sağlayarak, halkı Anadolu tarihi konusunda eğitmektir. Bu sebeple kısa sürede açılan Halkevlerinin buldukları eserleri en yakın müzeye naklettirmeleri, tarihi harabe ve ören yerlerine geziler düzenlemeleri,

bulunan eserlerin albümlerini oluşturmaları, halka müzecilik ve tarihi eser hakkında konferanslar vermeleri temel hedeflerindendir.

Anahtar Kelimeler: Müze, Eğitim, Halkevleri, Mustafa Kemal Atatürk, Türkiye Cumhuriyeti.

ABSTRACT

Museum Education in Period of Ataturk: Public Houses Example

When the Republic of Turkey was first founded, revolutions were made in many areas. The main ones are education and sociocultural fields. With the participation of the people in the all-out war and obtaining their freedom, deficiencies were seen in many areas, especially education. It has been noticed that some educational institutions and social organizations inherited from the Ottoman Empire have completed their tasks according to the secular Republican regime. For this reason, the first step to be taken is to educate the public. Only the general increase of literacy education that shall be given to the public, but also people learn their own history, its culture, and to learn the art, is intended to improve the welfare of the people and his lands as agricultural even know.

The importance of the People's Houses established both to educate the people on all these issues and to add the people to the newly made revolutions is understood here. In the early years of the Republic, there was no education system that was well-established. For this reason, an institution was needed that could reach all sections of the public, give information about the revolutions by keeping the pulse of the people, and quickly transmit the feedback that it would receive from the public. In order to address this need and to raise the level of education and welfare of the people in the recognized time in order for the education system to reach the desired level, Public houses began to engage in activities to integrate education, culture and even society with each other. In order for public houses to carry out their activities, there were 9 separate branches working in connection with each other in their structure. These branches had tasks that they were obliged to perform within themselves, and they cooperated with each other when necessary.

Part of the work done in the early years of the Republic was to learn and teach Turkish history. The Turkish Historical Society, established for this purpose, has also worked in partnership with the Museum, Exhibition and History Branch of Public Houses. The work of the Museum, Exhibition and History Branch of Public Houses is both to complete the inadequacy of Turkey in the archaeological sense and to educate the public about the history of Anatolia by ensuring the preservation of the artifacts

obtained. For this reason, it is one of the main goals of the Public Houses opened in a short time to transfer the works they have found to the nearest museum, organize trips to historical ruins, create albums of found works, give lectures to the public about museology and historical artifacts.

Keywords: Museum, Education, Public Houses, Mustafa Kemal Atatürk, Republic of Turkey.

GİRİŞ

“Millet, şuurlu, birbirini anlayan, birbirini seven, ideale bağlı bir halk kitlesi halinde teşkilatlandırılmalıdır. En kuvvetli ders vasıtalarına, en yetişkin muallim ordularına malik olmak kafi değildir. Halkı yetiştirmek, halkı bir kitle haline getirmek için ayrıca bir halk mesaisinin tanzimini ihmal etmeyeceğiz. Silah kuvvetinden her türlü cebir ve meslek kuvvetinden daha müessir olan fikir kuvvetidir. Milletimizi bu sahada yetiştireceğiz. Bunu halkevleri yapacaktır.”

Mustafa Kemal ATATÜRK

Kültür, doğanın dışında insanın yarattığı her şeydir. Genel anlamda kültür çok karmaşık ve kapsamlıdır. Kültürün, insanın öğrendiği tüm bilgi, sanat, gelenek ve görenek ve beceri ile alışkanlıklarını içine alır. Kültür, doğumdan sonra kazanılır ve öğrenilerek geliştirilir. Öğrenilen tüm bu bilgiler, yeni nesle aktarılması da insanın görevidir. Bu sebeple, ilk olarak öğretmenler kültürün aktarılmasında önemli rol oynamaktadırlar. Kültür, bir ülkenin tarihidir ve sürekli, maddi ve manevi olarak üretilen, yararlanılan her şeydir.

Türkiye Cumhuriyeti de kültür açısından oldukça zengindir. Anadolu'nun uzun yıllar doğu ve batı dünyası arasında köprü görevi görmesi kültürel zenginliğini desteklemiştir. Türk tarihinin Orta Asya'ya dayanan zenginliği ile birleştiğinde de yeni kurulan rejimin sağlam kültürel değerlere dayandırılması için de Mustafa Kemal Atatürk, özünü millilikten alan bir kültür politikası oluşturmuştur. Bu kültür politikası görsel ve işitsel sanattan edebiyata, müzecilikten eğitime kadar geniş bir alana yayılmıştır. Bu politikanın temel amacı, özü bozmadan başka kültürlerden teknik anlamda yararlanarak geliştirmektir. Eğitimde birlik, çağdaş hukuk sistemi, kadın hakları, yazı reformu, dil reformu, tarih alanında öz kaynaklara dönüş, kültürel ve eğitimsel faaliyetlerde halkçılığı temele alma, laikliğe aykırı olan kurumların kapatılması, bilime önem verme ve güzel sanatlar alanında gelişme olarak sayılabilir. Atatürk'ün sanata olan ilgisi genç yaşlarından itibaren vardı. Özellikle Kurtuluş Savaşı sonrasında, sanata verdiği önem ile çağdaş uygarlık yolunda atılan adımlara büyük katkı olmuştur.

Tezin konusunu oluşturan müzecilik faaliyetleri, güzel sanatlar alanında yapılan faaliyetlere dahildir. Mustafa Kemal Atatürk de sanatı, bizzat bir inkılâp alanı olarak görmüş ve merkeze yerleştirmiştir. Bu amaçla Türk sanatçıları yurtdışına, heykel, mimari, resim, müzik ve edebiyat alanında eğitim almaları için yollamıştır. Ayrıca, güzel sanatlar alanında yenilik yapmak adına, kültür ve sanat kurumlarına çok önem vermiş, modern müzecilik anlayışı ile de ülkemize çok sayıda müzeler kazandırmıştır. Müzecilik alanında, modern müzeler açmak ve müzelerde bulunan eserlerin sayılarını arttırmanın yanı sıra, arkeolojik anlamda da atılımlar gerçekleştirilmesini desteklemiştir. Yapılan atılımları eğitim ile desteklemek amacıyla Ankara Üniversitesi bünyesinde Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesi'nin kurulmasını istemiştir. Burada alınacak eğitimler sonucunda, mezun olacak olan öğrencilerin kazı alanlarında ve müzecilik alanında görev almaları sonucu, Osmanlı Devleti'nden bu yana süregelen yabancı arkeologların yağmalarına da engel olmak hedeflenmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş döneminde tüm ülke birlik ve beraberlik içinde gösterdikleri özveriler sonucunda ülke bağımsızlığına kavuşmuş ve bir güven ortamı sağlanmıştı. Bundan sonraki süreç, artık gelişmek ve büyümek üzerine olmalıydı. Bu sebeple hukuktan asayışe, eğitimden kültüre, sosyal yaşamdan siyasi ve ekonomik alanlara kadar bir dizi iyileştirme faaliyetleri yapıldı.

Bu iyileştirme çalışmaları ayrı ayrı olarak değil, toptan hayata geçirilmeliydi. Çünkü Mustafa Kemal Atatürk, ülkenin kısa bir sürede ayağa kalkmasını hedeflemiştir. Bu hedefi doğrultusunda hayata geçirdiği inkılâpları, halkın da benimsemesini amaçlamış ve amacı doğrultusunda halkın öncelikli olarak eğitim seviyesini yükseltmeye çalışmıştır.

Kurtuluş Savaşı yıllarında mektep binaları hasar görmüş, kimi yerleşim yerlerinin öğretmenleri de savaşta şehit olmuştur. Bu sebepten eğitim alanındaki yetersizliği gidermek adına ve halka daha hızlı bir şekilde ulaşmak amacıyla Halkevlerinin kurulması gündeme gelmiştir.

Kurulan halkevlerinin her şubesinde halka yönelik olarak eğitimsel, tarımsal, gündelik, hayatlarını kolaylaştıracak bilgiler sunulmuş, uzmanların verdikleri konferanslar ve basılan yayın organları ile bu çalışmalar desteklenmiştir. Tezin

konusunu oluşturan müzecilik eğitim faaliyetleri de, halkevlerinin Müze, Sergi ve Tarih Şubesi tarafından gerçekleştirilmiştir.

Müze, Sergi ve Tarih Şubesi, arkeolojik çalışmalarla birlikte tarihi çalışmaları da desteklemiştir. Bu desteğinin yanı sıra, halk için yayınladığı tarihi eser albümleri ve yazılarla halkın hem kendi tarihini tanınmasında hem de tarihi eserlerin korunmasında nelere dikkat edileceğinin eğitimini de vermiştir. Bir başka eğitim yöntemi olarak konferanslardan da yararlanılmış, bölgeye gelen uzmanların tarihi eserler hakkında verdikleri bilgilerle halkın yaşadığı coğrafyaya aşina olması hedeflenmiştir.

Literatür taramaları sonucunda, ele alınan tezin konusu ile ilgili detaylı çalışmalara rastlanılmamıştır. Ele alınmış olan çalışmalar spesifik bir alana yönelmiştir. Bu çalışma ile farklı alanların bir araya getirilmesi sonucu kapsamlı bir çalışma ortaya çıkmıştır.

Birinci bölümde, tezin konusunu meydana getiren Müze, Müze Eğitimi ve Halkevlerinin tanımları yapılarak çalışmanın temeli oturtulmuştur. İkinci bölümde Osmanlı Devleti ve Cumhuriyet döneminde yapılan müzecilik faaliyetleri ile eğitim amaçlı yapılan müzecilik çalışmaları ele alınmıştır. Üçüncü bölümde ise Halkevlerinin tarihi ile tüm şubelerinin tanımları ve faaliyetleri aktarılmıştır. Son bölüm olan dördüncü bölüm, tezin ana konusunu oluşturmaktadır. Halkevlerinin müzecilik faaliyetlerine yönelik çalışmalarının ele alındığı bölümde aynı zamanda Halkevlerinin Atatürk'ün kültür politikaları dönemini kapsayan 1932 ile 1938 yılları arasındaki Müzecilik ve Sergi Şubesi bulunan Halkevlerinin müzecilik ve eğitimine dair uygulamaları incelenmiştir.

Tez çalışmasının amacına uygun olarak nitel yöntem seçilmiştir. Literatür taraması sonucu ele alınan tez için, kitap, dergi, makale, yüksek lisans ve doktora tezleri, seminerler ve dönemin gazetelerinden yararlanılmıştır. Hem Türkçe hem de İngilizce başta olmak üzere, Fransızca kaynaklardan da yararlanılmıştır. Elde edilen tüm bilgiler, tasnif edildikten sonra teorik çerçevede değerlendirilmiştir.

Çalışmada temel olarak Ferruh Gerçek'in "*Türk Müzeciliği*", Wendy M. K. Shaw tarafından yazılan "*Osmanlı Müzeciliği*" ve Anıl Çeçen'in "*Halkevleri*", Remzi

Oğuz Arık'ın “*Halkevlerinde Müze, Tarih ve Folklor Çalışmaları Kılavuzu*” ile Nurcan Toksoy'un “*Halkevleri*” kitaplarından yararlanılmıştır.

Bu çalışma Mustafa Kemal Atatürk'ün Türkiye Cumhuriyeti'ni muasır medeniyetler seviyesine çıkartmak amacıyla, hayata geçirdiği faaliyetlerden, halkevleri tarafından yürütülen müzecilik ve müzecilik eğitiminin halka yönelik etkilerini ve sonuçlarını belirlemeyi amaçlamaktadır. Tarih, arkeoloji, sanat, turizm ve eğitim alanlarında çalışacak olanlara hizmet etmesi amaçlandığından, gelecek yıllarda yapılacak olan çalışmalara kaynak niteliğinde olacaktır.

I. BÖLÜM

MÜZE, HALKEVİ ve EĞİTİM KAVRAMLARININ TANIMI

1.1.Müze Tanımı ve Tarihi

Müze ve müzecilik ile ilgili birçok tanım yapılmıştır. Günümüzde kullanılan “Müze” kelimesinin kökeni, Grekçe “*Mouseion*” kelimesinden türemiştir. Yunan mitolojisinde “*İlham Perileri*” olarak adlandırılan Musalar olarak adlandırılan tanrıçalara adanan tapınak ve Yunanistan –Atina’da Musalara ayrılan tepe anlamında kullanılmaktadır. Kelime, önce Latince’ye daha sonra da diğer dünya dillerine “*Museum*” olarak geçmiştir. İngilizce ve Almancada “*Museum*”, Fransızcada “*Musee*” ve Türkçede de “*Müze*” olarak ifade edilir.¹

Eski çağlarda eski eser toplama fikri ihtiyaç olarak doğdu. İlk koleksiyonlar, önemli görülen materyallerdi ve tapınaklarda saklanırdı. Genelde tanrı ve tanrıçalara adanmış maddi ve manevi eşyalardan oluşmaktaydı. Günümüzdeki müze fikrine en yakın hizmeti sunan kurumun, güzel sanatlar için kullanıldığı bilinmektedir ve M.Ö. 2 bin yılının başlarında Mezopotamya Larsa’da ortaya çıktı.

Mısır’da İskender’den sonra hüküm süren Ptolemaios soyundan gelen I. Soter Philadelpo, İskenderiye’de M.Ö. III. yüzyılın ortalarında sarayında bir müze kurmuştur. Bu bina dünyada kurulan ilk müze olarak kabul edilmektedir.² Burada kurulan müzede sanat eserleri korunarak sergilenmiştir. Bunun yanı sıra, bu müze dönemin üniversitesi statüsündedir. İçinde bilimsel aletler ve kütüphane bulunan binada, dönemin ünlü filozofları ve bilginleri de toplanmıştır. Sanat ve bilim dengeli bir şekilde bir arada yürütülmüştür.

Daha sonra Bergama’da, Antakya’da, Roma ve Atina’da müzelerin kurulduğu bilinmektedir. Yunanlı yazar ve gezgin Pausanias’ın M.S. II. yüzyılda aktardığına göre,

¹Hüseyin Muşmal, Hasret Gümüş, *Türkiye’de Müzecilik (1839-1938)*, Selenge Yayınları, Konya 2009, İsf. 9.

²Ceren Karadeniz, *Dünyada Çocuk Müzeleri ve Bilim Merkezleri*, Ürün Yayınları, Ankara 2010, s. 15.

Atina Akropolü'nde de resim koleksiyonlarının sergilendiği bir galeri olduğu ve halka açık olduğu bilinmektedir.³

Romalıların kültüründe de koleksiyon yapma vardı. Hatta Romalıların koleksiyonculuğu, en tipik ve çağımızla en çok benzerlik gösteren yapıdaydı.⁴ Bergama Kralları da, klasik çağa ait eserleri topladıkları bilinmektedir. Latince “*Museum*” kelimesi ilk kez Roma İmparatorluğu döneminde sınırlandırılmıştır. Bu mekanlar felsefi tartışmaların yapılması için kullanılmıştır. Tapınaklarda özel olarak inşa ettirilen hazine odalarında, imparatorluğun her bir köşesinden getirilen maddi ve manevi birçok sanat eseri korunup daha sonrasında belli bir ücret karşılığında halka açılmıştır.

Uzakdoğu'da da durum aynıdır. Çin ve Japon imparatorlarının sanatı desteklediği, kişisel koleksiyonlarında hem yurtiçinden hem de yurtdışından gelen hediyelerden oluşması ile anlaşılmaktadır.⁵ İslam dünyasında da, özellikle ilk dönemlere ait olarak din uğrunda ölen Müslümanların kişisel eşyalarından çeşitli koleksiyonlar oluşturulmuştur.

İnsanoğlu, insanlık tarihi boyunca unutulmamak adına tüm buluşlarını, aletlerini, heykellerini, tablolarını toplamaya başlamıştır. Bu toplayıcılık sonucunda koleksiyonerlik ortaya çıkmıştır. Müzeciliğin temelleri koleksiyonculuğa dayanmaktadır. Koleksiyonculuğun amacı, toplanan her türlü belge, bilgi ve objenin bir sonraki nesle aktarılmasıdır. Böylece insanoğlu, en önemli korkusu olan unutulmanın önüne geçmeyi planlamıştır. Unutulmamak adına yapılan bu girişim sonucunda, günümüzdeki müzelerin yanı sıra kütüphanecilik, arşivcilik ve tarih yazıcılığının da temeli atılmıştır. Şüphesiz ki, tüm bu faydalarının yanı sıra koleksiyonculuğun en önemli faydası, müzecilik olmuştur. Müzeler tarihin laboratuvarı olarak kabul edilmektedir.⁶

Eski çağlarda koleksiyonların tapınaklarda toplandığı bilinmektedir. En önemli örneklerine ise Mezopotamya, Anadolu, Yunanistan ve Mısır'da rastlanmaktadır.

³Ferruh Gerçek, *Türk Müzeciliği*, T.C. Kültür Bakanlığı Başvuru Kitapları, Ankara 1999, s.1.

⁴Ahmet Yaraş, *Anadolu'daki İlk Koleksiyonculuk ve Müzecilik Faaliyetleri*, II. Müzecilik Semineri Bildiriler, 19-23 Eylül 1994, Askeri Müze ve Kültür Sitesi Komutanlığı, İstanbul 1995, s.19.

⁵Ceren Karadeniz, *Dünyada Çocuk Müzeleri ve Bilim Merkezleri*, Ürün Yayınları, Ankara 2010, s. 15.

⁶Gerçek, a.g.e, s. 3.

Ortaçağda ise koleksiyonlar krallık ayrıcalığıdır ve kiliseye aittir. Kiliseler ve katedraller de koleksiyonlarıyla önemli müzecilik faaliyetinde bulunmuşlardır. Antik döneme ait birçok eserin koleksiyonunu oluşturma ve halka açma görevini üstlenmişlerdir. Kiliseler ve katedrallerin yanı sıra, saraylar da önemli koleksiyonlara ev sahipliği yapmışlardır. Toplanan koleksiyonlar içinde, değerli ve hatta ileride olası savaşlarda kullanılabilecek materyalleri de içermekteydi.

Ortaçağda denizcilik faaliyetlerinin artmasıyla birlikte, deniz aşırı ülkelerden getirilen materyallerle de koleksiyonlar büyümüş ve gelişmiştir. Hatta deniz aşırı materyalleri koleksiyonlarına katabilmek adına, ticareti de yapılmaya başlanmıştır. 11., 12. ve 13. yüzyılda tarihe damga vuran Haçlı Seferleri sonucunda, birçok değerli materyal de Avrupa'ya taşınmıştır. Haçlı Seferleri ile Avrupa'ya taşınan materyallerin başında Hristiyanlık dini ile ilgili olarak ikonalar, azizlere ait olan kutsal eşyalar, heykeller, lahitler ve kabartmalar getirilmiş ve kiliseler ile katedraller sanat adına tüm materyalleri koruma görevini üstlenmişlerdir.

Önemli anlamda müzeciliği tetikleyen girişim, 15. yüzyıl Rönesans dönemine rastlar. 1743 yılında kişisel koleksiyonunu, halka açılması için hükümete miras bırakan Rönesans döneminin önemli ailelerinden Medici ailesi girişimin öncüsü olmuştur. 15. yüzyıl Avrupası'nda "*Museum*" kelimesi, Floransa'da Lorenzo de Medici'nin koleksiyonunu tanımlamak için tekrar kullanılmaya başlandı. Müze sözcüğü 17. yüzyıla kadar koleksiyonlara verilen isim olmuştur ve aynı yüzyılın sonlarına doğru koleksiyonları hem koruyan hem de sergileyen kuruluşlara da isim olarak kullanılmıştır. 19. ve 20. yüzyıldan itibaren ise "*Museum*" kelimesi artık hem kültürel eşyaları koruyan hem de halka açık olarak sergileyen binaları ifade etmek için kullanılmıştır.

Rönesans'ı takip eden yıllarda, doğaya dönüş başlamıştır ve doğaya ait materyallerin de koleksiyonları yapılmaya başlamıştır. 16. ve 17. yüzyıllarda koleksiyonculuğa yönelik ilgi artmıştır, kraliyet koleksiyonlarının yanı sıra kişisel koleksiyonculuk da önem kazanmıştır. Yine 16. yüzyılda müze ve galerilerin sayıları artmıştır. Avrupa'nın farklı bölgelerinde bulunan koleksiyonların yanında, krallar da saraylarında galeriler kurdurmuşlardır. En tanınanı olarak Floransa'daki Uffizzi

Sarayı'nın 1581 yılında üst katına yaptırılan Ufizzi Galerisidir.⁷ Ayrıca Fransa'da Kral 4. Henrie, Paris'teki Louvre Sarayı'nda antik eserlerle donatılmış bir salon hazırlatmıştır.⁸

Koleksiyonlar, dünyanın her tarafından Avrupa'ya taşınsa da, aslında çok iyi bilinmemektedir. Değerli eşyaların olduğu koleksiyonlar, günümüzdeki birçok müzenin temelini oluştursa da; o dönemde halka açık olmamalarıyla bilinmekteydiler. Tüm bu koleksiyonların kökeni Yunan, Anadolu, Roma, Sümer, Mısır ve Babil uygarlıklarına dayanmaktaydı. Örneğin, en zengin koleksiyona sahip olduğu bilinen Fransa Kralı XIV. Louis'nin, ülkemizdeki eserleri kendi koleksiyonuna ekletmek için konsolosluklarına görev verdiği ve bu süreçte Osmanlı topraklarından, sikkeler ve madalyaların başı çektiği birçok antik eser Fransa'ya taşınmıştır. Verilen örnek, ülkemizin maruz kaldığı tarihi eser kaçakçılığının ne kadar eskiye gittiğinin de bir kanıtıdır.

Koleksiyonların ciddi ve gerçek anlamda müzeye dönüşmesi için ilk girişimde bulunan kişi Elias Ashmole olmuştur. Ashmole, İngiliz antikacı, siyasetçi ve simya ile ilgilenen biriydi. Kütüphanesinde İngiliz tarihinden Nümizmatik bilimine, astronomiden botaniğe kadar birçok farklı alanda kitap bulunmaktaydı. 1661 yılında Kraliyet Cemiyeti'nin kurucu üyelerinden biri olan Ashmole, 8 yıllık çabası sonucunda 1666 yılında Bodleian Kütüphanesi'nin koleksiyonunu tamamlamıştır. Bu koleksiyonlardan biri de Roma sikke koleksiyonunu içermektedir. 1669 yılında Oxford Üniversitesi'nden Tıp Doktorası alan Ashmole, Üniversite ile bağlarını kesmemiş ve 1677 yılında kendi çabasıyla topladığı koleksiyonlarını Oxford Üniversitesi'ne hediye etmiştir.⁹ 1679 – 1683 yılları arasında İngiltere'de kurulan Ashmole Müzesi, Elias Ashmole'un sahip olduğu tüm koleksiyonu Oxford Üniversitesi'ne bağışlaması sonucu ilk kamusal müze ortaya çıkmıştır.¹⁰ Halkın da gezebileceği müzelerin kurulması için fikir ortaya atan ilk kişi Fransız yazar La Font de Saint Yenne olmuştur. Halkın da gezebileceği müzeler fikri, 1746 yılına tarihlenmektedir.

⁷Gerçek, a.g.e., s.4.

⁸ a.g.e., s.5.

⁹https://stringfixer.com/tr/Elias_Ashmole, (Erişim Tarihi : 15.01.2022).

¹⁰Gürsoy Şahin, *Avrupalıların Osmanlı Ülkesindeki Eski Eserlerle İlgili İzlenimleri ve Osmanlı Müzeciliği*, Tarih Araştırmaları Dergisi, sayı (42), 2007, s. 103.

17. ve 18. yüzyılda yapılan keşifler sonucunda, artan bilgiyi anlamlandırmak amacıyla sanat eserlerinin yanında doğaya ait, jeolojik yapıyı açıklayıcı materyaller de toplanmaya başlanmıştır. Müzeler, 18. yüzyılda Avrupa'daki Aydınlanma döneminin bilgi kaynağı olarak önemli kurumlar arasında kabul edilmiştir. Zaman geçtikçe bilginin toplanması ve derlenmesi amacıyla, araştırmacı kurumların kurulmasında öncülük de etmişlerdir. Tüm bu bilgiyi örgütlemek amacıyla da ansiklopedilerden, sözlüklerden, bibliyografyalardan ve atlaslardan da fayda sağlayarak; 1759 yılında Londra'da British Müzesi ve 1793 yılında Paris'te Louvre Müzesi kurulmuştur.

19. yüzyıla gelindiğinde, kişisel koleksiyonlar halkın ziyaretine açılmaya başlanmıştır. Bunun yanı sıra, devlet tarafından hem yönetimin gücünü göstermek hem de halkın milliyetçi duygularını uyandırmak amacıyla, müzeler kurulmaya başlanmıştır. Yine bu dönemde, yerel müzelerin de arttığı görülmektedir. 19. yüzyıl arkeolojik gelişmelerin de görüldüğü bir dönem olmuştur. Arkeolojik kazıların artması sonucu, tarihi eser sayılarında da artış olmuştur. Tarihi eser sayılarındaki bu denli artış ile müze sayıları da artmıştır. Dünyaca ünlü birçok müze, bu zamanlarda açılmıştır. Avustralya'daki Victoria Milli Galerisi ve Mısır'da kurulan Mısır Müzesi örnek olarak gösterilebilir.

19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, müzelerin koleksiyonları ve etkinlik alanları genişlemiştir. İnsanoğlunun sanayi ve teknolojiye ilerlemesi de, müzelerin sergi salonlarında yerini almıştır. Müzelerin amaçları, halkı sadece eğitmek iken; yeni gelişen durumlar sonucunda eğlendirmeyi de amaçlamıştır. Müze binalarının içerisinde, konferanslar düzenlenmeye başlamış, özel kurslar ve hatta her yaştan çocuklar için okul gruplarına uygun özel programlar ve eğitici sergilerle hazırlanmış etkinlikler de düzenlenmeye başlanmıştır. Bu amaçla İngiltere'de 100, Almanya'da ise 50 müze açılmıştır. Almanya ve İngiltere'den başka Amerika, Japonya, Hindistan, Çin, Güney Amerika ülkeleri ve hatta Güney Afrika'da bile yeni müzeler hizmete girmiştir. 19. yüzyılda eğitime verilen önem artmıştır ve bu müzelere de yansımıştır. Müzelerin eğitim amacıyla kullanılmaya başlandığı yüzyıl olarak, 19. yüzyılın müzecilik tarihinde önemli yeri vardır. 20. yüzyılda yaşanan siyasi ve ekonomik alanlardaki atılımlar, müzeleri de yakından etkilemiştir. Bu yüzyılda yaşanan iki dünya savaşı, dünya ülkelerinden pek çoğuna sert darbeler indirmiştir. Bu yüzyılda, yaşanan tüm bu gelişmeler ile müzelere de pek çok önemli görevler yüklenmiştir.

Arkeolojinin gelişmesi ile birlikte tarihe yeni bilgilerin eklenmesi, kişisel tarihi eser koleksiyonlarının yanında doğaya dair koleksiyonların oluşturulması ve endüstri atılımıyla birlikte bilimin gelişmesiyle; arkeoloji, tarih, bilim, etnografya ve doğa müzelerinin sayıları da artmaya başlamıştır. Hatta tüm bu sayılan müze türlerinden ayrı olarak yeni türde müzeler de inşa edilmeye başlanmıştır. Bunun en önemli örneğini, Rusya’da görmekteyiz. 1924 yılında Moskova’da bir “Devrim Müzesi” açılmıştır.¹¹

Bu yüzyılda bir başka tür olarak, anı müzeleri de kurulmuştur. Anı müzelerinin kurulma amacı, propaganda aracı olarak kullanılmaktı. Örnek olarak Rusya’da kurulan Devrim Müzesi ve Malta’da bulunan Malta Şövalyeleri Müzesi gösterilebilir. Yüzyılın son çeyreğinde, bilimsel çalışmaların artması sonucu bilim müzeleri de kurulmaya başlanmıştır. 1857 yılında kurularak geliştirilen Londra Bilim Müzesi, en güzel örneklerindendir. Aynı yüzyılda müze evler de kurulmaya başlanmıştır. Liverpool’daki Tate Galerisi örnek olarak gösterilebilir.

Avrupa genelinde, devlet müzelerinin yanında özel ve yerel müzelerin açılması için girişimlerde bulunulmuş, fakat yetersiz finans desteği sebebiyle başarılı olmak kolay olmamıştır. Ancak Amerika Birleşik Devletleri, bu dönemde özel müzeler kurmaya başlamıştır.

Müzeler için en önemli atılımlar da bu yüzyılda hayat bulmaya başlamıştır. Kendi içlerinde görev dağılımlarını yerine getirebilmek amacıyla, bazı örgütlenmeler oluşturulmuştur. 1926 yılında “*Uluslararası Müzeler Dairesi*”, 1946 yılında “*Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu (UNESCO)*”, 1947 yılında “*Milletlerarası Müzeler Komitesi (ICOM)*” kuruldu. Yine ICOM’a bağlı olarak, 1953 yılında “*Uluslararası Eğitim ve Kültürel Faaliyet Komitesi (CECA)*” faaliyetlerine başlamıştır.¹²

Türk tarihine bakıldığında, ilk sergileme denemesinin Selçuklular tarafından 13. yüzyılda yapıldığı görülmektedir. Konya’da bulunan höyüğün etrafını bir duvarla

¹¹Ceren Karadeniz, *Dünyada Çocuk Müzeleri ve Bilim Merkezleri*, Ürün Yayınları, Ankara 2010, s. 18.

¹²<https://icom.museum/en/about-us/history-of-icom/> (Erişim Tarihi : 16.07.2021).

çevirerek, bulunan her döneme ait eserleri görünen yerlere yerleştirerek, müzecilik adına ilk adımı atmışlardır.¹³

Avrupa'nın müzecilik tarihine bakıldığında en erken dönemler ele alınırken; Türk Anadolu müzecilik tarihinin resmi olarak 19. Yüzyılda da Osman Hamdi Bey ile başlatıldığı görülmektedir. Osman Hamdi Bey'in açtığı yolu sağlamlaştıran kardeşi Halil Edhem Bey olurken; modern ve çağdaş kimliğine de Mustafa Kemal Atatürk ile ulaşmıştır.

20. ve 21. yüzyıllarda müze tanımları yapılmıştır. İlk olarak 1963 yılında Harrison, *“Amacı sadece bilgi vermek olmayan, insanların hayal gücünü ve duygu dünyasını geliştirmeye yönelik, bireyin olayların önemini anlamasına ve onları duyuları ile doğrudan kavramasına yardımcı olan, süre giden insanlık değerlerini tanıtan kurumlardır”* diyerek yapmıştır.¹⁴ 1965 yılında Allan, *“Zamanda ve mekanda dağınık birtakım nesneleri, kolaylık olsun diye tek bir çatı altında toplamak ve bu nesneleri inceleme, etüt etmek ve zevk almak amacıyla yerleştirmek için düşünülmüş binalardır.”* demiştir.¹⁵ 1995 yılında Milletlerarası Müzeler Komitesi olan ICOM ise müzeleri, toplumun ve toplumsal gelişimin hizmetinde olan halka açık, insana ve yaşadığı çevreye tanıklık eden materyaller üzerinde araştırma yapan, toplayan, koruyan, bilgiyi paylaşan, inceleyen ve bu materyalleri eğitim amacı ile topluma estetik zevkler verebilme doğrultusunda sergileyen kâr düşüncesinden bağımsız, sürekliliği olan bir kuruluştur olarak ele almıştır.

Müzecilik alanında önemli görevlerde bulunan ve Türk müzeciliği alanında kitap yazan Ferruh Gerçek'in 1999 yılında yaptığı müze tanımı ise; *“Müzeler, bugün geniş anlamda insan elinden çıksın çıkmasın, insanlarca değerli ve gerekli bulunup toplanmış, biriktirilip koleksiyonlar şeklinde oluşturulmuş, bilimsel, eğitici ve tanıtıcı nitelikte ve korunması gerekli olan, doğadaki ve hatta uzaydan getirilmiş tüm varlıkların ve yapıtların korunduğu, sergilendiği ve araştırıldığı, açık ve kapalı mekanlarda halkın yararlanmasına sunulduğu yer ve kurumlardır”*.¹⁶ Amerikan

¹³Ahmet Yaraş, *Anadolu'daki İlk Koleksiyonculuk ve Müzecilik Faaliyetleri*, II. Müzecilik Semineri Bildiriler, 19-23 Eylül 1994, Askeri Müze ve Kültür Sitesi Komutanlığı, İstanbul 1995, s.21.

¹⁴Ceren Karadeniz, *Dünyada Çocuk Müzeleri ve Bilim Merkezleri*, Ürün Yayınları, Ankara 2010, s.12.

¹⁵Karadeniz, a.g.e., s.12.

¹⁶Karadeniz, a.g.e., s.13.

Müzeler Birliği müzelerin, canlı ya da cansız doğal nesneleri ve insan eliyle yapılmış nesneleri barındıran ve insanların kişisel ve toplumsal gelişimine katkı sağlamak, insan ruhunu zenginleştirmek ve bilgi birikimini arttırmak için kullanan heyecan verici merkezler olduğundan bahsetmektedir.

Avustralya Müzeler Yasası 2002 yılında, “*Müze, nesneler ve geçmişe, bugüne ve geleceğe ilişkin fikirler aracılığıyla insanların dünyayı anlamalarına yardım eden kuruluştur. Müze bir koleksiyon oluşturur ve bunu zenginleştirerek bilgiyi ulaşılır kılar. Müzeler halkın ilgisini uzun süre çekebilmek için kurulmuş kar düşüncesinden bağımsız kuruluşlardır.*” olarak tanımlamıştır.¹⁷ 2004 yılında “*Osmanlı Müzeciliği*” isimli kitabın yazarı Wendy Shaw müzeleri, teşhir ettiği nesneler, bunlar için uygun gördüğü düzenlemeler ve öngördüğü davranış kuralları aracılığıyla belli bir kimliği somutlaştıran bir mekandır ve eğitilecek kitlelere belli değerleri ve beğenileri aşılayan bir toplumsal mühendislik aracı olarak ele almıştır. Aynı yıl Milletlerarası Müzeler Komitesi’nin, güncellediği müze tanımı ise; “*Müze, toplumun ve gelişiminin hizmetinde, halka açık, insanların eğitimi ve eğlenmesi için maddi olan ve maddi olmayan insana ve çevreye ilişkin unsurları toplayan, koruyan, araştıran, iletişim kuran ve sergileyen kar düşüncesinden bağımsız ve sürekliliği olan bir kuruluştur.*”¹⁸

Milletlerarası Müzeler Komitesi, 2005 yılında müze etik kodları adında bir sorumluluk alanı belirlemiştir. Bu sorumluluk alanı ile müzelerin araştırma, eğitim ve kültür merkezleri olduklarını kayıt altına almıştır. Etik kodlara bağlı kalarak bir müze, eserleri ve doğal mirası korur, sergiler ve tanıtarak toplumun eğitimi için müzeyi kullanır. Bunlar;

1. Müzeler, insanlığın kültürel ve doğal mirasını muhafaza eden, bilimsel açıdan inceleyen ve tanıtan kurumlardır.
2. Müzeler, mevcut koleksiyonlarını toplumun ve toplumsal gelişimin hizmetine sunan kurumlardır.
3. Müzeler bilgiyi yerleştiren, geçerli kılan ve geliştirilen kanıtlar olan nesneleri bünyelerinde barındıran ortamlardır.
4. Müzeler doğal ve kültürel mirası anlamak, yönetmek ve bu mirasa değer kazandırmak durumundadır.

¹⁷Karadeniz, a.g.e., s.13

¹⁸Karadeniz, a.g.e.,s.12-13

5. Müzeler toplumun diğer kurum ve kuruluşları ile yakın işbirliği içinde bulunmalı ve koleksiyonlarını bu kurum ve kuruluşların kullanımına sunmalıdır.
6. Müzeler diğer kurum ve kuruluşların çalışmalarında kullanabilecekleri nesneleri ve kaynakları barındırırlar.
7. Müzelerin kendi yönetmelikleri vardır ve yasal prosedürleri uygulamak durumundadırlar.
8. Müzeler uzman profesyonel ekipler tarafından yönetilmelidir.¹⁹

Ülkemizde yapılmış olan tanımlardan ilki, Müze-i Humayun olarak anılan Osmanlı İmparatorluk Müzesi'nin Osman Hamdi Beyden sonra müdürlük görevini devralan Halil Edhem Bey tanımlamıştır. Halil Edhem Bey'in müze tanımı; *“İlim, Fen ve Sanatların her şubesine mahsus eserler ve eşyadan oluşan koleksiyonların teşhir ve muhafaza edildiği binalara müze denir”*.²⁰ Cumhuriyet ilk Müzeler Müdürü, İlk Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürü Hamit Zübeyr Koşay'ın da kısaca müze tanımı; *“Çağımızda Müze, Sanat ilim ve kültür eserlerini bir araya toplayıp sergileyen ve umumun ziyaret ve istifadesine sunan bir kurumdur”*.²¹

Ülkemizdeki resmi kayıtlara göre, Kültür Bakanlığı'nın 1976 yılında yürürlüğe koyduğu *“Müzeler İç Hizmetler Yönetmeliği”*nde müzenin tanımı şu şekilde yapılmıştır. *“Kültürel değer taşıyan unsurlardan kurulu bir bütünü korumak, incelemek, değerlendirmek, özellikle halkın eğitimi, öğretimi, dünya görüşünün yenilenmesi için sürekli sergileme yapan ve çoğunluğun yararına yönetilen daimi kuruluşlara müze denir.”* Daha sonra güncellenen aynı yönetmeliğin 1989 tarihli olanı ise *“Müze, kültür varlıklarını tespit eden, bilimsel metotlarla açığa çıkaran, inceleyen, değerlendiren, koruyan, tanıtan, sürekli ve geçici olarak sergileyen, halkın eğitimini, bedii zevkini yükselten, dünya görüşünü geliştirmede etkin olan daimi kuruluşlar”* olarak tarif edilmektedir.²²

Yapılan tanımlar ışığında müzelerin sadece birer bina olmadıkları, bu binaların içinde tarihe yapılacak yolculuğun ve yolculuk sonunda günümüze ışık olacak bilgilerin

¹⁹Karadeniz, a.g.e., s.12-13

²⁰Gerçek,a.g.e., s.10.

²¹Hamit Zübeyr Koşay, *Makaleler ve İncelemeler*, Ayyıldız Matbaası, Ankara 1974, s.127.

²²<https://teftis.ktb.gov.tr/TR-14442/muzeler-ic-hizmetler-yonetmeli.html>. (Erişim Tarihi : 31.01.2022).

öğrenilmesinin de ne kadar önemli olduğu görülmektedir. Bu bilgiler, ilerlemenin ve gelişmenin temellerinin atılabileceğini ve gelecek nesillere de kültürel birikimin iletilmesinde müzelerden yararlanılabileceğini göstermektedir.

1.2. Halkevleri Tanımı

Halkevleri tanımı yapılmadan önce halkın tanımını da yapmak gerekmektedir. Topraklarımızda “*halk*” kelimesinin günümüzdeki anlamda kullanılmasının tarihlenmesi II. Meşrutiyet dönemine tarihlenmektedir. Bu tarihten önce, Osmanlı Devleti içinde yaşayanlar, “*reaya*”, “*tebaa*” ve “*ahali*” olarak anılmıştır. Günümüzdeki anlamına kavuşmadan önce dini bir niteliği olan halk kelimesi, II. Meşrutiyet ile birlikte dini anlamından sıyrılmış ve dünyevileşmiştir. Böylece artık halk kelimesi, toplumsal iradeyi simgeler hale geldi.²³

Halk kelimesinin dinsel anlamından dünyevi anlamına geçişi ile artık “*Halkçılık*” kavramı da literatürde yerini almıştır. Halkçılık kavramının Türkiye topraklarında vücut bulduğu zaman, Kurtuluş Savaşı’na denk gelmektedir. 1919 yılında ilan edilen Amasya Genelgesi’nde ilk olarak egemenlikten bahsedilmiş ve bu uğurda gerek siyasal anlamda gerek savaş meydanlarında mücadeleler verilmiştir. TBMM’nin kurulduğu 23 Nisan 1920 tarihi de, halkın kendi gücünü eline aldığı bir dönüm noktası olmuştur. Cumhuriyet’in ilanından önceki dönemde halkçılık fikri dahilinde topluma yönelmiş bir görüşün var olduğunu 1921 Anayasası’nın temelinde bulabiliriz. Mustafa Kemal Paşa’nın bizzat imzasının bulunduğu 1921 Anayasa tasarısında, halkın gereksinimlerine yönelik olarak eğitim, ekonomi, adalet ve sosyal alanlarda yeniliklerin yapılması ve gerekli olan kuruluşların kurulması asli görev olarak nitelendirilmiştir. Cumhuriyet ilan edildiğinde de Halkçılık kavramı, önemli temel politikalarından biridir. Hatta kurulan partinin isminde bile “*Halk*” ibaresinin bulunması ve partinin kabul ettiği ilkelerden birinin Halkçılık olması da, Atatürk’ün halka ve halkçılığa olan inancını ve önemini göstermektedir. Atatürk’ün halkçılığa dair fikirlerinin belli başlı vasıfları bulunmaktadır. Bunlar;

- 1 – Atatürk’ün halkçılığının milli olması,
- 2 – Anlayışın orijinal olması,

²³Fatih Özen, *Modern Türkiye’nin Yeni İnsan Arayışı: Halkevleri Örneği (1932 – 1938)*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2017, s. 29.

3 – Atatürk halkçılığı toplumdur: halkın, halk için ve halk tarafından yönetilmesi esastır ve her şeyin kaynağı halktır, meşruiyetini halktan alır ve halkın önceliklerine saygılı olmalıdır.²⁴

Atatürk Halkçılığın, “*idarenin, hakimiyetin, kudretin ve kuvvetin doğrudan halka verilmesini*” söyleyerek temelini milliliğe dayandığına değinmiştir. Her ne kadar batıdan teknik özellikleri alarak gelişme yolunda ilerlemek orijinallikten uzaklaşmak olarak algılansa da Türk kültürel yapısının dışına taşmadan alınacak olan tüm teknik özellikler, aslında halkçılığın orijinallliğini göstermektedir. Anlayışın toplumcu olmasının en temel kanıtı, Mustafa Kemal Atatürk’ün “*Hakimiyet kayıtsız şartsız milletindir*” cümlesidir. Toplumı yönetecek idarecilerin yine halktan gelmeleri ve halk tarafından seçilmeleri, Milli Mücadelede bile halk ile birlikte hareket edilmesi göz önüne alınınca Halkçılık anlayışının topluma ait olduğunu görmekteyiz.

Cumhuriyet’in ilanı ve Atatürk’ün devrimleri ile Osmanlı Devleti’ndeki çok ulusluluk ortadan kalkmış; milli, modern, ilerici ve laik bir topluma geçiş sağlanmıştır. Geçiş döneminde birtakım zorluklar yaşanmıştır. Bağımsızlıklarını kazanan ulusların Osmanlı Devleti’nden ayrılmaları, Birinci Dünya Savaşı’nın başlaması sonucu yaşanan olumsuzluklar ve Osmanlı Devleti’nin işgale uğraması sonucu girilen topyekun savaştan alınan büyük yaralar yaşanan zorluklara örnek olarak gösterilebilir. Mustafa Kemal Atatürk, bu zorluğu ortadan kaldırmak için halka yönelmek gerektiğini her zaman belirtmiştir. Bunun yanı sıra Mustafa Kemal Atatürk’ün yaygın eğitime de verdiği önem bilinmektedir. Halkevlerinin kurulmasına yönelik söylemleri hem halkevlerine hem de eğitime verdiği değeri ortaya koymaktadır. “*Millet, şuurlu, birbirini anlayan, birbirini seven, ideale bağlı bir halk kitlesi halinde teşkilatlandırılmalıdır. En kuvvetli ders vasıtalarına, en yetişkin muallim ordularına malik olmak kafi değildir. Halkı yetiştirmek, halkı bir kitle haline getirmek için ayrıca bir halk mesaisinin tanzimini ihmal etmeyeceğiz. Silah kuvvetinden her türlü cebir ve meslek kuvvetinden daha müessir olan fikir kuvvetidir. Milletimizi bu sahada yetiştireceğiz. Bunu halkevleri yapacaktır.*”²⁵

²⁴Cezmi Eraslan, *Yakın Dönem Türk Düşüncesinde Halkçılık ve Atatürk*, Kumsaati Yayınları, İstanbul 2003, s. 195 – 222.

²⁵Adem Kara, *Cumhuriyet Döneminde Kalkınmanın Mihenk Taşı Halkevleri (1932-1951)*, 24 Saat Yayıncılık, Ankara 2006, s. 35.

Halkevleri, yeni kurulan Cumhuriyetin, bu amaçla ortaya çıkan ideolojinin ve 1930'lu yıllarda yaşanmış olan ekonomik ve toplumsal koşulların bir sonucudur. Ülkede tam ve yerleşmiş bir eğitim sisteminin olmaması yüzünden yapılan yenilikler halkın her kesimine tam olarak yansımamıştır. O dönemin eğitim kurumları, yöneticileri ve aydınları inkılâpları halka ulaştırmada yetersiz kaldıkları için yeni bir örgütlenme gerekli olmuştur. Bu amaçla da halkevleri fikri ortaya atılmıştır.

Halkevleri kuruldukları yerde, 9 ayrı branşta eğitim veren, gerektiğinde konaklama imkanı sunabilen, verdiği eğitimler içerisinde sanattan spora, tarihten dile, çevre bilincinden turizme kadar geniş bir alanı olan eğitim kurumlarıdır. Cumhuriyet'in kurulmasıyla birlikte hedeflenen modern, laik, inkılâpçı bir ulus ülke modeline ulaşmak amacıyla Mustafa Kemal Atatürk'ün ilkelerinden biri olan Halkçılık ilkesinin doğrultusunda kurulmuştur.

Halkevlerinin kurulmasına yönelik olarak çeşitli tanımlar yapılmıştır. Halkevlerinin kuruluş amaçlarına ve ortaya çıkmalarındaki sebeplere de değinilmiştir. Halkevleri üzerine çalışmaları ile bilinen ve aynı zamanda uzun yıllar Halkevleri Genel Sekreterliği görevini sürdürmüş olan Anıl Çeçen, Halkevlerinin 1930 yılında yaşanan dünyadaki ekonomik bunalımın sorunlarına yöneticilerin yetersiz kalmasıyla ideolojik anlamda geliştirilecek olan çözüme öncelik tanımak amacıyla yeni bir heyecan başlatmak ve devlet halk arasındaki kopukluğu gidermek amacıyla kurulduğunu belirtmiştir.²⁶ Prof. Dr. Taner Timur'un yorumuna göre ise Atatürk 1931'de Türk Ocaklarını kapatarak Halkevlerini kurmak suretiyle bu devrim coşkusunu örgütlemek istemişti.²⁷ Cumhuriyet Halk Fırkası'nın Genel Sekreteri Recep Peker'e göre, *"Halkevlerinin gayesi ulusu katılaştırmak, sınıfsız katı bir kitle haline getirmektir."*²⁸

Halkevleri Talimatnamesi'ne göre ise *"Fırkamızın program temelleri Cumhuriyetçilik, milliyetçilik, halkçılık, layıklık ve inkılâpçılıktır. Programımız; bu an ve temel prensiplerin hakimiyeti ve ebedileşmesi için bu vasıflarda kuvvetli vatandaşlar yetiştirilmesini; milli seciyenin Türk tarihinin ilham ettiği derecelere çıkarılmasını, güzel sanatların yükseltilmesini, milli kültürün ve ilmi hareket ve faaliyetlerin*

²⁶Ömer Türkoğlu, *Halkevlerinin Kuruluş Amaçları, Örgütsel Yapısı ve Bazı Uygulamaları*, Kebikeç, sayı 3 (1996), s. 97.

²⁷Türkoğlu, a.g.m., s. 97-98.

²⁸Türkoğlu, a.g.m., s. 98.

kuvvetlendirilmesini ehemmiyetli vasıtalar olarak tespit ve işaret eder. Bu esas ve vasıtaların hepsi birden medeniyet yolunda Türklüğün kaybettiği uzun yıllar cesur, atılgan ve yorulmaz hamlelerle kazanacak nesiller yetiştirmeye, medeniyet sahasında türkün tabii meziyet ve kabiliyetleriyle mütenasip şeref mevkiini tekrar almasını istihdaf eyler. Halkevlerinin gayesi bu uğurda çalışacak mefkureci vatandaşlar için toplayıcı ve birleştirici yurtlar olmaktadır.”²⁹

William H. Jansen halkevlerini, 1932’de Atatürk ve onun Cumhuriyet Halk Partisi tarafından kurulan yetişkin eğitimi cemiyeti ve kültürel bir merkez ve ülkenin her yerinde büyük şehirlerden küçük köylere kadar yerleşen, hükümet destekli bir merkez olarak tanımlamıştır.³⁰

Halkevlerinin kurulmasında temel amaç, halkın eğitimidir. O dönemde eğitim sistemi istenen ideallere ulaştırılma yolundaydı ve bu sebeple halkın her kesimine ulaşmak amacıyla Halkevlerinden yararlanılmıştır. Ulusun birbirini seven, anlayan, ortak bir bilince sahip ve ortak bir hedef doğrultusunda düşünce ve inanç birliğini destekleyecek toplum olmayı sağlaması hedeflenmiştir. Kentli ve köylü arasındaki uçurumu gidermek, aydınlar ile halkın arasındaki ilişkileri düzene koymak ve bütün bunları ortak bir kültür hedefi olarak tamamlayabilmek amaçlanmıştır.³¹

Mustafa Kemal Atatürk’ün hayata geçirdiği devrimlerin temelinde halkçılık ilkesi bulunuyordu ve Cumhuriyet’in ilanı ile TBMM’nin kurulması ile halkçılık fikri daha önem kazanmıştı. Yapılan devrimlerin halka anlatılabilmesi, halk tarafından onay görmesi ve yeni kurulan Cumhuriyet rejiminin halka benimsetilmesi için de Halkevlerine ihtiyaç vardı.

Mustafa Kemal Atatürk’ün halk eğitimine verdiği önem, Atatürk’ün eğitim politikası haline gelmiştir. TBMM’nin açılmasıyla başlayan devrimler, açılan kurum ve kuruluşlar, hayata geçirilen tüm yenilikler halka yönelik olarak yapılmıştır. Tüm bu işlerin yanı sıra, bu sistemin sürekliliğini sağlamanın ve halk tarafından kabulünün hızlı

²⁹Türkoğlu, a.g.m., 98.

³⁰Dr. Yavuz Özdemir, Elif Aktaş, Halkevleri (1932’den 1951’e), *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, sayı 45 (2001), s. 248.

³¹Yücel Namal, Zonguldak Halkevi’nin Faaliyetleri ve Karaelmas Dergisi, *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, sayı 34 (2012), s.98.

olması açısından halka yönelik eğitime önem verilmiştir. Mustafa Kemal Atatürk, uygarlık ile kültürü iç içe geçmiş, kompleks bir yapı olarak kabul ettiği için ülkenin gelişmesi ve ilerlemesi için ilimden yararlanmanın önemli olduğuna inanmıştır.

Tüm bu amaçların ışığında, halkevlerinden beklenen görevlerin başında, halkı eğitmek bulunmaktaydı. Bunun yanında halk ile aydınları buluşturabilmek, fikir alışverişinde bulunmak, inkılâpları benimsetmek ve Milliyetçilik, Halkçılık, Cumhuriyetçilik ve Laiklik gibi değerlerin halka kazandırılmasında etkin rol almalarını sağlamaktır. Bir diğer önemli görev olarak da, halk arasında yerleşmiş olan ayrıcalık ve belli kişilere verilen imtiyazların ortadan kaldırılmasını sağlamaktır.³² İmtiyaz sahibi olanlar, o dönemde yurtdışına gönderilerek eğitim almış, ülkenin aydın kesimi olarak tanımlanan kişilerdir. Aydın kesim ile Anadolu insanı arasındaki eğitim, kültür uçurumunu gidermek amacıyla Halkevlere kurulmuş ve bu amaçla sanattan kültüre, tarımdan sosyal hayatı düzenlemeye kadar farklı alanlarda çalışmalarda bulunmuştur.

1.3. Eğitim Tanımı

Eğitim kavramı ilk çağlardan beri varlığını sürdürmektedir. Sümer uygarlığında görülen eğitim sistemi günümüzdeki modern eğitimin temelini oluşturan kavramlar, metotlar ve eğitim sistemlerine benzeyen birçok yöntemin prototipi bulunmaktadır. Fenikelilerin de geliştirmiş oldukları alfabe günümüzün Latin alfabesinin kökeni sayılmaktadır. Urartuların mühendislik bilgisi içeren teknik konulardaki başarıları; Frigler ve Lidyalıların alfabeyle olan katkısı; İonların da rasyonel alanda eğitim dünyasına katkıları yadsınamaz. Antik Yunan'da eğitim alanında temiz ve güzel bir ruh ve ahlak temele alınmıştır. Bunun için de hem jimnastik hem de müzik eğitimine çok önem verilmiştir.

Eğitimin bir kamu hizmeti haline gelmesi, aileler ve toplumun da eğitilmesi, devlet okullarının açılarak ilk kademeli eğitimin zorunlu hale getirildiği modern eğitim sistemi 18. yüzyıldan sonra görülmeye başlanmıştır. 18. yüzyıldan sonra dünyanın tamamını etkileyen köklü ekonomik, siyasi, teknolojik, toplumsal ve kültürel olaylar yaşanmıştır. Yaşanan bu olayların sonucu olarak kamu ya da özel okul fark etmeksizin

³²Yıldırım, a.g.t., s.10.

modern eğitim anlayışı doğmuş ve ilköğretim kademesinde eğitim hem ücretsiz hem de zorunlu olmuştur. Zorunlu eğitim devlet kontrolüne de girmiş ve bu denetim ile belli bir program dahilinde uygulanmaya başlanmıştır. Yukarıda aktarılan ilkçağlardan 18. yüzyıla kadar olan eğitimin muhatap olarak aldığı kesim dar ve seçkinler zümresine hizmet verirken, günümüzdeki modern eğitimin temeli sayılan 18. yüzyıl ve sonrası halkın her kesimine yönelik olan eğitimi teşkil etmektedir.

Eğitimin en genel tanımı olarak, “*bireyin davranışlarında kendi yaşantısı yoluyla kasıtlı olarak istendik değişme meydana getirme sürecidir.*”³³ Platon, “*Eğitim, bedene ve ruha, yetenekli olduğu mükemmelliği vermektir.*”³⁴ derken; Roma uygarlığının eğitim, sanat alanında eğittiği önemli isimlerden biri olan Çiçero eğitimi bir sanat olarak görmüştür ve çocuğun insan olmasını sanat ile bağdaştırmıştır. J. J. Rousseau ise eğitimi, doğaya göre insan yetiştirmek olarak görmüştür. John Dewey’nin dahil olduğu pragmatik anlayış çerçevesinde eğitim, çocuğun doğaya ve insanlara karşı zihinsel ve duygusal temelli tutumlar meydana getirmesiyle oluşur.

Felsefi görüşlere göre de eğitimin tanımı yapılmıştır. İdealistlere göre eğitim özgür ve bilinçli insanoğlunun yaratıcıya ulaşma çabalarından oluşan süreç olarak tanımlanırken; realistler ise yeni kuşaklara kültürel mirasın aktarması yoluyla onların topluma uyumunun sağlanması süreci olarak ele almıştır. Pragmatistler bireyin yaşantılarını yapılandırma süreci olarak aktarırken; varoluşçular ise bireyin geliştirilmesi ve en üst düzeye çıkarılması süreci olarak tanımlamıştır.³⁵

Eğitim bir süreçtir ve tüm kazandırılmak istenen kazanımların birey tarafından istendik olması esastır. Süreç sonunda bireyde bir değişim olması istenir ve bu değişim ile birey gelişerek hayata hazırlanır. Eğitim kendi içinde formal ve informal olmak üzere ikiye ayrılır. İnfomal eğitimi, herhangi bir plana dahil olmadan gerçekleşen eğitim etkinlikleri olarak bilinmektedir. Doğal ortamda kendiliğinden gerçekleşen ve belli bir plan dahilinde olmadığı için istenmeyen davranışların da öğrenilebildiği bir süreçtir. Formal eğitim ise bir plana bağlı olarak yapılır ve kazanımlar önceden belirlenmiştir. Olumlu davranışları kazandırmak esastır ve bu yöntemde amaca yönelik

³³Sibel Akıncı, Keman Eğitimine, “Öğrenmenin Geliştirilmesini Sağlayan Koşullar” Açısından Bakışı, *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, sayı. 7 (1998), s.1.

³⁴Elife Kılıç, Platon’un Devlet Diyalogu Bağlamında Eğitim Anlayışı, *Felsefe Arkivi*, Sayı 45(2016), s.69.

³⁵Özcan Demirel, Zeki Kaya, *Eğitim Bilimine Giriş*, Pegem Akademi, Ankara 2009, s.75-84.

olarak araç ve gereç kullanımı da mevcuttur. Formal eğitim etkinlikleri eğitimin kurumsallaştırılması olarak kabul edilebilir. Okullar da formal eğitimin gerçekleştiği ortamlardır.

İnsan davranışının değiştirilebilmesi için gerekli olan bazı koşullar vardır. Davranışı değiştirilmek istenen kişinin öncelikli olarak belli bir gelişim düzeyine ulaşmış olması gerekmektedir. İstenen davranışın oluşabilmesi için, kişinin içinde bulunduğu ortam bu davranış değişikliğine uygun olmalıdır. Kişi, değiştirilecek ya da yeniden kazandırılmak istenen bu davranışa istekli olmalıdır. İstenen davranış için gerekli olan bilgi, beceri ve tutum kişi tarafından yeterince öğrenilmiş olmalıdır.³⁶

Eğitim bir bilimdir ve eğitim alanını inceleyen alana eğitim bilimi adı verilir. Eğitimi diğer bilim alanları da konu edinmiştir. Ulusun kültürü uzun yıllar boyunca birikerek eğitimi oluşturur. Bu açıdan bakıldığında eğitim, toplumsal bir kurumdur ve aynı zamanda toplumsal da bir hizmettir. Devlet, eğitim programlarını kontrol etmekle ve düzenlemekle sorumludur.

Türklerin eğitim tarihi ele alındığında İslamiyet öncesi ve İslamiyet sonrası dönem olarak iki ayrı başlıkta incelenebilir. İslamiyet öncesi dönemde, Hun, Göktürk ve Uygur devletleri ön plana çıkmaktadır. Bu dönemde verilen eğitimler benzerdir ve eğitim anlayışı ile uygulamaları toplumun yaşam biçimi ile şekillenmiştir. Orta Asya Türk devletlerinde yöneticiler hep halkın arasından çıktığı için bu kapsamda, halkın sosyal, kültürel ve ekonomik ihtiyaçlarından haberdar olmuşlardır.³⁷ Ülkeyi yönetenler kapsamlı bir eğitim de görmüşlerdir. Sözlü edebiyata önem verilmiştir ve eğitim töreye uygundur. Bunun yanı sıra mesleki eğitim ön plandadır.

İslamiyet öncesi dönemde, eğitimin temelinde ‘*Alp tipi*’ adı verilen dışa dönük, akıncı ve mert bir insan yetiştirme amaçlanmıştır. Bu dönemde, günümüze benzer örgün eğitim kurumlarının bulunduğu dair kesin bir delil yoktur.

³⁶Doç. Dr. İbrahim Ethem Başaran, *Eğitime Giriş*, Sevinç Matbaası, Ankara 1984, s.18.

³⁷Davut Atsız, *Türkiye’nin Modernleşmesinde Halkevleri ve Hakkari Halkevi 1932 – 1951*, Kriter Yayınevi, İstanbul 2019, s.3.

Üç toplum arasındaki en büyük farkı Göktürkler ve Uygurlarda görülmektedir. Türklerin İslamiyet'ten önceki hayatlarına dair bilgileri Göktürk ve Çin kaynaklarından öğrenebiliyoruz. Göktürklerle ait olan Orhun Yazıtları'nın yazıldığı Göktürk alfabesi ile yazının eğitim aracı olarak kullanıldığını ve bir yazı eğitiminin verildiğini kanıtlamaktadır. Uygurlarda ise yerleşik hayata geçildiği için eğitim kurumsallaştırıldı. Planlı ve örgün eğitime geçildiği ve matbaanın kullanıldığı bilinmektedir. Uygur alfabesinin ortaya çıkmasıyla eğitim daha sistemli hale geldi. Din adamlarının toplumda eğitici rol üstlenmesi ile ibadethaneleri kütüphane olarak da kullanabilme imkanı doğmuştur.

İslamiyet'in kabul edilmesiyle birlikte Türk eğitim sistemi de değişmiştir. İslamiyet öncesinde '*Alp tipi*' insan modeli ön plandayken, İslamiyet'in kabulü ile de ideal insan tipi '*veli*' ve '*gazi*' olarak ortaya çıkmıştır. Yeni ortaya çıkan ideal insan tipi aslında temelinde Alp tipini kabul eder ve onun özellikleriyle kaynaşmıştır.

İslamiyet ile birlikte eğitim kurumları medreseler, tekke ve zaviyeler, cami ve mescitler, mektepler olmuştur. Medreseler bugünkü anlamda ilk, orta, yüksek ve lisansüstü eğitime denk gelen eğitim kurumlarıydı. Tekkeler büyük yerleşim merkezinde kurulan, zaviyeler ise daha küçük yerleşim merkezlerinde kurulan belli yaşa gelen erkeklere çok yönlü kültürel eğitim veren kurumlardır. Dil, edebiyat, müzik, sanat, sağlık ve iş ahlakı gibi konularda ders verilmektedir.

Cami ve mescitlerin asıl kurulma amacı ibadet olmasına rağmen, toplantıların yapıldığı sohbetlerin edildiği mekanlardı. Vaazlar verilir, hutbeler okunur ve hikayeler anlatılırdı. Anlatılan bu hikayeler, yapılan sohbetler toplum eğitiminde önemli bir paya sahiptir. Mekteplerin asıl amaçları ise yazı yazmayı ve okumayı öğretmektir. Basit dini bilgiler ve ibadet şekilleri, basit hesaplama öğretilerek çok yönlü eğitim kurumu statüsündedir.

İlk medreseler Karahanlılar tarafından kurulmuştur, medreseleri sistemli hale getiren ise Selçuklulardır. Günümüzdeki üniversitelerin kampüslerine benzeyen medreselerde kullanılan eğitim yöntemleri, İslam dünyasındaki tüm eğitim ve bilim kurularınca benimsenmiştir. Medreselerden mezun olanlara da icazetname adı verilen, günümüz diplomalarının ilk örnekleridir.

Osmanlı Devleti'nde eğitim alanındaki kurumlara büyük önem verildiği görülmektedir. Medreseler, Ahilik Teşkilatı, Loncalar ve Terbiye Ocakları eğitim alanında önemli kurumlardır. Karahanlılar döneminden itibaren Selçuklular ve Osmanlı Devleti'nin en önemli eğitim kurumu olarak medreseler gösterilmektedir. Medreseler kelime anlamı olarak ders okunan yer anlamına gelir.³⁸ İlk Osmanlı medresesi İznik'te, Orhan Bey döneminde açılmıştır. Uzun yıllar Osmanlı eğitim sisteminin önemli bir parçası olan medreseler 18. ve 19. yüzyıllardaki değişime ayak uyduramayan şartlar nedeniyle bozulmalara da açık hale gelmiştir.

Medreselerden ayrı ahilik teşkilatı da hem Selçuklularda hem de Osmanlı Devleti'nde önemli yer tutan bir diğer eğitim kurumudur. 8. yüzyılda Ahi Evran tarafından Kırşehir'de kurulan Ahilik Teşkilatı, 18. yüzyıla kadar varlığını sürdürmüştür. Osmanlı Devleti'nin yükselme döneminde de eğitim ve öğretimin yapılanmasında önemli ölçüde görev almıştır. 17. yüzyılda şartların değişmesi sonucu, bu teşkilat kendisini yenilemiş ve daha geniş kapsamı olan Loncalara dönüşmüştür. Loncalar temeli olan Ahilik Teşkilatı gibi halka destek verirken, aynı zamanda usta, çırak ve kalfa yetiştirmede görev almıştır. Ayrıca tüccarlar arasındaki iş ahlakını da korumuştur.

Osmanlı Devleti'nde eğitim için çalışan bir diğer kurum da Terbiye Ocaklarıdır biri Üsküdar'da diğeri Rumeli'de açılan bu halk eğitim merkezinin ortaya çıkış amacı; iskan politikasıyla Anadolu'dan getirilip İstanbul ve çevresindeki topraklara yerleştirilen halkın yaşadığı zorlukları gidermek içindir. Osmanlı Devleti'nde verilen eğitim, ezbercilik, taklit yoluyla öğrenme ve aktarmacılık üzerine kuruludur. Tanzimat dönemine kadar eğitim üzerinde devletin hiç kontrolü bulunmamaktadır. Mali kaynağı sağlamak için vakıflardan ve halktan yararlanılmıştır.

19. yüzyılın ikinci yarısına kadar kız çocukları ilkokuldan sonra okulda eğitim almamıştır. Verilen eğitimin dili ilk ve orta öğretimde Osmanlıca iken, yükseköğretim ve bilim çevrelerinde baskın dil Arapçadır. Müslümanların, gayrimüslimlerin, askeri ve yabancı okulların eğitim uygulamaları farklıdır. Pozitif bilimlerden çok nakli bilimlere önem verilmiştir.

³⁸ Atsız, a.g.e., s.4.

Osmanlı medreselerinde öğretmen, müderris, kadı, müftü ve imam yetiştirme amaç olduğu için başta Fıkıh, Hadis, Tefsir, Kelam ve Ahlak gibi hem hukuki hem de dini dersler öğretilirdi. Bu derslerin yanında Hikmet, Mantık, Hendese gibi akli ilim dersleri de verilmekteydi. Akli ilim dersleri, asıl dersleri anlamaya yarayan yardımcı ilimler olarak görülmekteydi.³⁹

Cumhuriyet kurulduktan sonra ise eğitim alanında yapılan yenilikler en az sosyo-kültürel, ekonomik ve siyasal anlamdaki yenilikler kadar önemli yer tutmaktaydı. Zira, Kuruluş Savaşı'ndan sonra elde kalan sağlam binaları, Ankara Hükümeti devlete ait kurumlar olarak doldurmaya başlamıştı ve en çok doldurulan binalar da okul binalarıydı.

Sağlam kalan ve hükümet tarafından devlet kurumu olarak kullanılmaya başlanan okul binaları, eğitim açısından ciddi aksamalara sebep oluyordu. Kurtuluş Savaşı yıllarında çoğu okul kapanmış, açık kalmayı başaranlar da ise ciddi öğretmen sıkıntısı bulunmaktaydı. Görev almaya devam eden çoğu öğretmen, maaşlarını alamadan görevlerini sürdürmeye çalışmışlardı. Bu gerçeği, Canik Mutasarrıflığına (Samsun) bağlı Çarşamba İlkokulu öğretmenlerinin Maarif Vekaleti'ne yazdıkları dilekçeden öğrenmekteyiz.⁴⁰

Bahsedilen dönemde TBMM hükümetinin denetimi altındaki eğitim kurumlarının sayıları da yeterli değildi. Valiliklere gönderilen genelgede eğitim kurumlarının durumları öğrenmek istenmişti. Gelen cevaplarda durum pek iç açıcı değildi. TBMM hükümeti, Osmanlı Devleti'nden neredeyse çökme noktasına gelmiş bir eğitim sistemi devralmıştı. Hem ülkeyi işgalci güçlerden koruyabilmek hem de devleti ayakta tutacak sistemleri yaşatmak adına TBMM hükümeti büyük bir çaba sergilemekteydi.

Kurtuluş Savaşı'nın halen cephelerde devam ettiği günlerde, 15 Temmuz 1921 günü Ankara'da dönemin Maarif Vekili Hamdullah Suphi Bey ve Türkiye Muallime ve Muallimler Birliğinin ortak çabalarıyla bir "*Maarif Kongresi*" toplanmıştı. Bu kongreye, Mustafa Kemal Paşa da cepheden gelerek dahil olmuştur. Kongre, Kütahya – Eskişehir

³⁹Yaşar Sarıkaya, *Medreseler ve Modernleşme*, İz Yayıncılık, İstanbul 1997, s.36.

⁴⁰Özcan Demirel, Zeki Kaya, *Eğitim Bilimlerine Giriş*, Pegem Akademi Yayıncılık, Ankara 2009, s.50.

Savaşları mağlubiyetinin ardından Sakarya Savaşı'nın hazırlık döneminde toplanmıştır. Mustafa Kemal Paşa, kongrede eğitim alanında yapılacak olan faaliyetlerin gelecekte atılacak adımlar olduğunu ve bu faaliyetlerin içeriğini oluşturacak olan programın etkili şekilde hayata geçirilmesi için eğitim örgütünün verimli bir şekilde çalışacağına değinmiştir. Kongreye katılan kadın erkek eğitimcilerin sayısı 250'yi aşmaktaydı. Mustafa Kemal Paşa'nın cepheden gelerek bizzat katıldığı ve açılış konuşmasını kendisini yapması eğitime verdiği önemi göstermektedir.

Maarif Kongresi ile Türk Devleti'nin eğitim sistemi, milli olma amacı güderken aynı zamanda pozitivist bir yaklaşıma mensup, kendine özgü kültürü oluşturma yolundadır. Bu kongrede okullarda verilecek eğitimin programları ele alınmış, halkın eğitimi için de yapılacaklar görüşülmüştür. Örneğin, 4 sene olan eğitimin 5 yıla çıkarılması, gerekli olmayan derslerin müfredattan kaldırılması gibi kararlar alınmıştır. Halk eğitimi açısından ise halka yarar sağlayacak olan lisan, din ve muhasebe gibi derslerin öğretilmesi görüşülmüştür. Kent ve köyde yaşayanların ihtiyaçlarının farklılık göstermesi sebebiyle uygulanacak olan eğitim programlarının farklılık göstermesi gerektiği de dile getirilmiştir.⁴¹

Eğitim alanında yapılan devrimler de, o günün şartlarında eğitimi iyileştirmek ve daha önceden oturmuş olan sistemdeki eksiklikleri tamamlamak hedeflenmiştir. Tevhid-i Tedrisat Kanunu, Yeni Türk Alfabesi'nin kabulü, millet mektepleri ve üniversite reformu, dil devrimi, Halkevlerinin açılması ve Köy Enstitülerinin kurulması bu amaçla yapılmış olan devrimlerdir.

Eğitimin tarihini insan tarihi ile özdeşleştirebiliriz. Bir ulusun eğitimi ve eğitim tarihi, o ulusun medeniyet basamaklarında aldığı yolu ve var olma savaşını gösterir. Eğitim tarihi, bir ulusun insan yetiştirme sistemini anlatır. Eğitimi etkileyen düşünceleri, anlayış oluşturmada katkısı olan düşünürleri, oluşturulan yapıları ve bu yapılarda süreç içinde görülen değişimleri eğitim ile görebilmek mümkündür.

⁴¹Erol Kapluhan, 1921 Maarif Kongresi'nin Türk Eğitim Tarihindeki Yeri ve Önemi, *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 8 (2014), s. 128.

II. BÖLÜM

MÜZE ve MÜZECİLİK EĞİTİMİ TARİHİ

2.1. Osmanlı Devleti'nde Müzecilik

Müzeler, geçmişin korunduğu binalar ya da barınaklar olarak görülse de, aslında geçmiş olarak adlandırılan zaman, sabit bir nokta değildir. Müzeler, bu fikirden çok geçmişini geçmiş olarak algılamamıza yarayan ve belli bir geçmişin içinden seçilerek algılanması gereken yapılardır. Müzelerde sergilenen eserler, geçmişini somut bir halde görüp hissetmemize yarayan mekânlardır.

Müzecilik anlamındaki ilk girişimler, zengin kesimin oluşturduğu özel koleksiyonlardır. Maddi olarak güçlerine, manevi bir boyut kazandırmak isteyen zenginler; elde ettikleri geçmişe ait ender bulunan, ilginç olan çeşit çeşit nesneleri toplamaya ve bir araya getirmeye başlamışlardı. Bu koleksiyonculuk girişimi ile elde edilen nadir nesneleri görebilen kesim çok küçüktü. Koleksiyonun sahipleri ve dostları bu nadide eserleri görebiliyor ve inceleyebiliyordu. İşte bu aşamada, müze bir eğitim aracı olarak görülemezdi. Ancak eğitimin sağlayabildiği bir ayrıcalığın göstergesi olabilmekteydi.⁴²

Osmanlı Devleti'nin toprakları, bugünkü İran sınırından Viyana'ya, Kafkaslardan Basra Körfezi'ne kadar geniş bir bölgeyi kapsamaktaydı. Bu topraklar, uygarlıkların yeşermeye başladığı ve günümüze birçok antik eserin kaldığı bölgelerdi. Orta Çağ'dan itibaren insanların bu kalıntılara ilgi duyduğu da bilinmekteydi. Osmanlı Devleti, Avrupa'nın gelişim yaşadığı dönemde çöküş sürecine girmesi, Avrupalı devletlerin Osmanlı Devleti'nin kültür varlıklarını koruma bahanesiyle karşısına çıkmasına olanak sağlamıştır.

Avrupalı güçlü devletlerin temel amaçları, Avrupa müzelerine eser kazandırmak ve kazılar yaparak antik eserleri bilim dünyasına kazandırmaktır. Avrupa'da bu eski

⁴²Wendy M. K. Shaw, *Osmanlı Müzeciliği*, İletişim Yayınları, İstanbul 2004, s. 9-10.

kalıntılara olan ilgi Rönesans dönemi ile başlarken, Osmanlı Devleti'nde ilk önem gösterilen dönem Fatih Sultan Mehmet ile başlamıştır.⁴³

Türk topraklarında ilk genel müzenin 19. yüzyılda açıldığı bilinmektedir. Bu yüzyılda Osmanlı Devleti, çöküşün izlerini silmek için eğitimden bilime, sanattan askeriyeeye kadar olan alanlarda ayağa kalkma mücadelesi veriyordu. Bu yüzyıldan önce de antik eserlere ilgi bulunmaktaydı. Ancak eski eserler Osmanlı Devleti padişahlarının saraylarında saklanmaktaydı. İlk başkent olan Bursa'da ve daha sonra Edirne Saraylarında da hazine dairelerinin bulunduğu bilinmektedir. Hem savaş ganimetlerini hem de ata yadigârı olarak bilinen eski eserlerin bu saraylarda korunduğu bilinmektedir. Daha sonra Askeri Müze olarak kullanılacak yerde tesadüfen bulunan Orhan Gazi'nin miğferinin korunması, eski eserlere verilen öneme örnek gösterilebilir. İstanbul'un fethi ile birlikte de Fatih Sultan Mehmet, sarayda bir hazine dairesi yaptırmıştır. Bu hazine dairesinde Fatih Sultan Mehmet'in farklı dillerde yazılmış birçok esere ev sahipliği yapan kütüphanesi de bulunduğu bilinmektedir.⁴⁴

Sultan II. Beyazıt zamanında Enderun Hazinesinde bulunan eserler için hazırlanmış bir defter olduğu ve bu eşyaların gün geçtikçe bulundukları odaya sığmadıkları, bu sebepten de Yedikule Hisarı'na taşınarak burada muhafaza edildiği bilinmektedir. Bu bilgiyi, 19. yüzyılda yaşamış olan devlet adamı ve tarihçilerimizden Ahmet Tayyarzade Ata Bey'in kaleme aldığı ve Fatih Sultan Mehmet'ten itibaren Müze-i Hümayun'dan da bahsettiği Enderun Tarihi isimli eserden öğrenmekteyiz.⁴⁵

Yavuz Sultan Selim'in hüküm sürdüğü 16. yüzyıldan itibaren gerek yapılan birçok başarılı seferlerden gerek Halifeliğin Osmanlı Devleti'ne geçmesinden dolayı, başta kutsal emanetlerle birlikte birçok savaş ganimeti Osmanlı sarayına taşınmış, koleksiyonlar da genişlemiştir.

III. Murad'ın zamanı olan 17. yüzyıla kadar çoğu eserler, Yedikule Hisarı'nda saklanıyordu. III. Murat, daha sonra tüm bu eserleri Yedikule Hisarı'ndan Topkapı Sarayı'na taşıttırıştır. Sultan Abdülhamit, Yıldız Sarayı içinde kendine özel bir müze

⁴³Sıdika Tamtürk, *19. Yüzyılda Efes Harabeleri İngiltere'ye Nasıl Götürüldü?*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2018, s. 25-26.

⁴⁴Gerçek, a.g.e., s. 78.

⁴⁵Gerçek, a.g.e., s.78.

salonu hazırlatmıştır. Meşrutiyet zamanında Yıldız Sarayı Müzesi, Topkapı Sarayı'na naklettirilmiştir. Kalan bazı eserler de başka müzelere taşınmıştır.⁴⁶

Topkapı Sarayı meydanlığında bulunan, saray içi olarak bilinen yerde, Harbiye Ambarı olarak anılan Bizans'tan kalma Saint Irene kilisesi bulunmaktaydı. Saint Irene ya da Aya İrini, Topkapı Sarayı'nın dış avlusundadır. 4. yüzyılda Konstantinus zamanında inşa ettirilen kilise, 532 yılındaki Nika isyanı ile Ayasofya ile birlikte yakılmıştır. Daha sonra 6. yüzyılda tekrar yaptırılan Saint Irene, bu sefer 732 yılında deprem yüzünden tahrip olmuş, ancak aynı yüzyıl içinde yeniden restore edilmiştir.

III. Ahmet dönemine kadar Harbiye Ambarı ya da Cebahane olarak adlandırılan binaya, 1726 yılında Dar-ül Esliha adı verilmiştir. Artık Dar-ül Esliha olarak anılan bina, II. Mahmut zamanında Vaka-i Hayriye olarak bilinen Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması sırasında, ayaklanan yeniçeriler yüzünden zarar görmüş ve içindeki silahlar yağmalanarak yok edilmiştir.⁴⁷

İlk defa genel bir müzenin kurulması, Osmanlı Devleti'nin çöküş dönemi başladığı zamanlara denk gelmektedir. Yine bu dönemde Osmanlı Devleti tarafından yabancı araştırmacıların Anadolu topraklarında yapacakları tüm kazılar da 1840 yılı itibariyle Maarif Nezareti'nin iznine tabi tutulmuştur.⁴⁸ İlk genel müzeyi kuran kişi, Tophane-i Amire Müşiri Fethi Ahmet Paşa ya da Rodosluzade Ahmet Fethi Paşa olarak anılan zattır. 1846 yılında Fethi Ahmet Paşa, Saint Irene binasında, halihazırda var olan askeri silah ve mühimmat yanında, arkeolojik eserlerin de yavaş yavaş toplanması ile ilk genel müzeyi kurmuştur. Kilise mimarisi açısından önemli olan bu bina, hem içindeki askeri malzemeler hem de Hristiyan dünyasına ait kutsal emanetlere de ev sahipliği yapması açısından önemli yer tutar. Daha sonra bu bina Askeri Müze olarak kullanılmıştır.

1730 yılında Saint Irene binasına tadilat yapılmış ve Darü'l-Esliha olarak yeniden adlandırılmıştır. Darü'l-Esliha içindeki eserler düzenlenmiş ve yeniden yerleştirilmiştir. 1839 yılından itibaren de Harbiye Ambarı olarak anılmaya

⁴⁶Enver BehnanŞapolyo, *Müzeler Tarihi*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1936, s. 32.

⁴⁷Gerçek, *a.g.e.*, s.80.

⁴⁸Sıdika Tamtürk, *19. Yüzyılda Efes Harabeleri İngiltere'ye Nasıl Götürüldü?*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2018, s. 28.

başlanmıştır. Harbiye Ambarı olarak anılmaya başlanan bu müze, iki bölüm olarak düzenlenmişti. Bir tanesi askeri müze malzemesini içeren Mecma-i Esliha-i Atika (Eski Silah Koleksiyonu), bir diğeri ise; Arkeoloji Müzesi'nin temeli sayılacak olan Mecma-i Asar-ı Atika (Eski Eser Koleksiyonu)'dır. Bu müzenin ilk müdürü 1857 yılındaki vefatına kadar Fethi Ahmet Paşa olmuştur.

Mecma-i Esliha-i Atika olarak bilinen Askeri Müze'nin kuruluşu daha eskilere dayansa da, maalesef uzun soluklu olamamıştır. 1856 yılında Yedikule Hisarı'ndaki eski toplar da buraya taşınmış, fakat rutubetli, bakımsız ve teşhire elverişsiz ortam olduğundan zamanla tahrip olmuşlardır.⁴⁹ Saint Irene kilisesinde sergilenen bu ikili koleksiyonlardan daha sonra eski silahlara olan ilgi azalmış ve arkeolojik eserler ön plana çıkmıştır. Avrupalıların eskiden beri Anadolu topraklarındaki eski eserlere göz dikmelerinin ardından bir koruma ihtiyacı doğmuştur. Hatta bu sebepten 1868 yılında Fransız arkeolog Albert Dumont tarafından bilimsel bir yazı kaleme alınmıştır. “*Le Musée Sainte-Irène a Constantinople Antiquités Grecques, Gerco-Romaines et Byzantines*” isimli bu eserinde, eserlerin gelişigüzel olarak sergilendiğinden ve profesyonellikten çok uzak bir tutum sergilendiğini ele almıştır.⁵⁰ Bunun yanı sıra eserler hakkında detaylı bilgiler de vermiştir. Arkeoloji Müzesi'nin temeli sayılan ve Mecma-i Asar-ı Atika olarak düzenlenen bölüm bir süre sonra Saint Irene'den ayrılmıştır. Envanterinde, Hipodrom kazısında elde edilen eserlerin de bulunduğunu öğreniyoruz. Bu ilk müzeye, Maarif Nezareti'ne 29 Ocak 1869 günü Sadrazam Ali Paşa tarafından gönderilen talimatname ile Müzehane adı verilmiştir. Zaman içinde ismi, Müzehane-i Şahane, Müze-i Amire, Müze-i Hümayun, Müze-i Osmani ve Asarı Atika Müzesi olarak değişmiştir.

Bilindiği üzere, kabul edilen ilk Asar-ı Atika Nizamnamesi 1869 tarihlidir. Ancak daha önceki senelerde eski eserleri korumak adına fıkıh ilminden yararlanarak ortaya konulan 1858 tarihli Ceza Kanunnamesi yürürlüktedir. Bu kanunname eski eserleri, sahibi belli olmayan taşınabilir eşya olarak tanımlamıştır ve taşınmazları da devlete, özel kişilere ya da vakıflara ait olarak belirtmiştir. Devlet ve özel kişilerin taşınmaz eski eserler üzerinde hakkı bulunmaktadır. Sahipsiz arazilerde bulunan eserlerin tahrip olması, sökülüp götürülmesi kolay olduğundan vakıf arazilerinde

⁴⁹Gerçek, a.g.e., s.82.

⁵⁰Mustafa Cezar, *Sanatta Batı'ya Açılış ve Osman Hamdi*, İş Bankası Yayınları, İstanbul 1971, s.167.

bulunan eski eserler kadar iyi muhafaza edilememişlerdi. Fıkha göre, bulunan mallar hangi araziden elde edilirse edilsin, kime ait olduğu bilinmezse iki farklı sistem uygulanmaktaydı. Birincisi, eğer üzerinde İslam dinine uygun bir ibare varsa bu eşyalar buluntu hükmündedir ve bulan kişi yoksul ise kendi alır, değilse ya bir fakire verir ya da Beytülmal'a teslim eder. Beytülmal, İslam devletlerinde devlet hazinesidir. Osmanlı Devleti'nin sonuna kadar bu isim kullanılmıştır. İkincisi, İslam dinine ait olmayan ya da başka dinlere ait ibarelere rastlanırsa bu eşyanın 1/5'i Beytülmal tarafından alınırdı. Geriye kalan pay da arazi fethedildiğinde kime tahsis edilmişse ona ya da mirasçılarına bırakılırdı. Eğer arazi daha önce kimseye tahsis edilmediyse de kalan 1/4'lük pay, eseri bulana verilirdi. Yabancı uyrukluların buldukları eserler üzerinde hakkı yoktur, ancak padişah izni ile bu kazıları yapıyorsa kendisine daha önceden belirlenen payı tahsis edilirdi.⁵¹

Bu dönemde Anadolu'nun farklı bölgelerinde kazılar yapılmaktaydı ve çıkarılan eserler yasal kayıt olmadığı için yurtdışına kolaylıkla kaçırılıbiliyordu. En çok Ege Bölgesi'nde kazı yapan yabancıların, çıkardıkları eserleri kaçırdıkları için Aydın ve İzmir valileri ile ileri görüşlü bazı aydınlar bu durumdan rahatsız olmuşlar ve teşvikleri sonucunda bir nizamname gündeme gelmiştir.

Gündeme gelen bu şikayetler sonucunda, bir tasarı hazırlanmış ve ilk Asar-ı Atika Nizamnamesi 13 Şubat 1869 günü yürürlüğe girmiştir. Yedi maddeden oluşan bu nizamnamenin hızlıca hazırlandığı dikkat çekmektedir. Daha çok arkeolojik kazılar üzerine yoğunlaşan bu nizamnamede, kazıların yapılma yöntemi, çıkarılan eserlerin kanuni olarak durumları, bu eserlerin korunup saklanması ve kaçakçılığın engellenmesi gibi durumlar ele alınmıştır.⁵² Yerli ve yabancı arkeologların önce resmi izin için müracaat etmeleri ve devlet tarafından aksi görülmedikçe bulunan her tarihi eserin başka ülkelere taşımalarının yapılmaması ve istekleri dahilinde hükümete satmaya haklarının olmaları belirtilmiştir. Tapulu bir mülkte bulunan eserler, kişinin malı sayılmaktadır. Ancak sikkeler taşınma yasağından muaf tutulmuştur. Devlet tarafından yabancı arkeologlara verilecek olan izinlerin sadece yer altından çıkartılacak olan eserleri kapsadığı ve yer üstünde bulunan eserlerin üzerinde hiçbir tahribatta

⁵¹Ahmet Mumcu, Eski Eserler Hukuku ve Türkiye, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Sayı 3 (1969), s. 67.

⁵²Fatih Rukancı, Hakan Anameriç, *Arşiv Belgeleri ile II. Abdülhamid Dönemi Müzecilik Faaliyetleri*, TAD, Cilt 38, S.66, 2019, s.384.

bulunamayacağını, tahribata sebep olanların da kanunen cezalandırılacağı bildirilmiştir. 1869 tarihli nizamnamenin giriş bölümünde antika olarak adlandırılan eserlerin değerlerinden bahsedilmiş ve imparatorluğun her noktasında bulundukları beyan edilmiştir. Buna ek olarak antikaların araştırılmasının yazılı kanunlarla düzenli bir hale getirilmesi, İstanbul'da bulunan müzenin eksiklerinin giderilerek tertip edilmesi ve müzeye getirilecek olan eserlerin kayıt altına alınması ile tüm bu işlerin düzenli yürütmesi amacıyla Maarif Nezareti'ne bağlanması hususları ele alınmıştır. Bunun yanında Maarif Nezareti'nin tüm masrafları karşılaması amacıyla da bütçesine lazım gelen miktarın aktarılması da nizamnamenin içinde bulunan önemli noktalardır. Giriş bölümünden sonra 7 maddeye geçilmiştir. Bunlar;

- 1- Osmanlı topraklarında kazı yapacak olan yabancı arkeologların Maarif Nezareti'nden izin almaları gerekmektedir. İzin almadan eser araştırması yapılmayacaktır.
- 2- Devlet tarafından izin alan arkeologlar, buldukları eski eserleri hiçbir şekilde yurtdışına nakledeemeyecek ve isterlerse hükümete satabileceklerdir.
- 3- Tapulu mülk içinde bulunan eserler, arsanın sahibine aittir.
- 4- Her türde eski sikkeler yurtdışına çıkartılamaz ve yurtdışı yasağından muaftır.
- 5- Alınacak olan kazı izinleri sadece yer altında bulunan eserlere yöneliktir. Yer üstünde bulunan eserler bu izinden muaftır. Yer üstünde bulunan eserlerin üzerinde herhangi bir tahribatta bulunanlar kanunen cezalandırılacaklardır.
- 6- Başka bir devlet tarafından eski eser talebi için ortaya çıkacak olan iltimasın kabul edilmesi Padişah'ın özel iznine bağlıdır.
- 7- Eski eserlere yönelik araştırma ve kazılardan anlayan arkeologlar, bu bilgiyi Maarif Nezareti'ne ispat ettiklerinde gerekli olan masraf ücretleri Hazine'den karşılanacaktır. Kendilerine memuriyet ve resmi izin verileceğinden dolayı yabancı arkeologlar, Maarif Nezareti'ne müracaat etmelilerdir.⁵³

Bu nizamnamede yer alan yedi maddeden en önemli iki tanesi; Maarif Nezareti'nden izinsiz kazıların söz konusu olamayacağı ve çıkarılan eserlerin yurt dışına götürülemeyeceğiydi. İlk nizamnameyi yürürlüğe koyan zat, dönemin Maarif Nazırı olan Saffet Paşa'dır.

⁵³Hüseyin Karaduman, Belgelerle İlk Türk Asar-ı Atika Nizamnamesi, *Türk Tarih Kurumu*, Sayı 12, Ankara 2005, sf.80.

Müzehane'nin artık anıldığı ismiyle, Müzehane-i Hümayun'a da ilk olarak atanan müdür de Galatasaray Sultanisinde öğretmen olan İngiliz asıllı Edward Goold olmuştur. Goold, 1869 ve 1871 yılları arasında müdürlük görevini sürdürmüştür. Bu dönemde halen Maarif Nazırı olarak görev yapan Saffet Paşa da, vilayetlere eski eserler ile ilgili bir bildiri göndermiştir. Bu bildiriye bağlı olarak da illerin valileri buldukları eski eserleri İstanbul'a göndermişlerdir.⁵⁴

Goold, eski eserleri toplama işine çok önem vermiştir. İstanbul'un çevre illerine giderek, buralarda yapılan kazılarda elde edilen eserleri İstanbul'a getirmiştir. Edward Goold, 1871 yılında yayınlanan 58 sayfalık özet halinde müzenin kataloğunu da hazırlamıştır. Bu katalog içinde on adet taşbasması resim de bulunmaktadır. Yine Goold'un müdürlüğü sırasında müzedeki eserlerin kaydının tutulduğu 288 sayfalık bir envanter defteri de tutulmuştur.⁵⁵ Goold'un müze müdürlüğü yaptığı sırada müzedeki eser sayısı 160'tır.⁵⁶

1871 yılında Sadrazam olarak görev alan Mahmut Nedim Paşa döneminde, Saffet Paşa da Maarif Nazırlığı görevini bırakmıştı. Tüm bu değişimler sonucunda, Edward Goold da görevinden alınmıştır. Ayrıca Sadrazam Mahmut Nedim Paşa, müze müdürlüğünü de kaldırmıştır. Bu müdürlüğü kaldırdığı halde, İstanbul'daki eski eserlerin başında bir Avusturyalı memur bırakmıştır. Bu Avusturyalı memur, Avusturya elçisi Prokesch Osten'in aday olarak sunduğu, dönemin vapur acentesi sahibinin ressam oğlu Trenzio'dur. Bir sene boyunca sadece muhafızlık yapan Trenzio'nun, müzeye pek faydası dokunmamıştır. Çünkü bu bir sene içinde müze çalışmaları iyice gerilemiştir.

Bir senenin sonunda Sultan Abdülaziz, Sadrazam Mahmut Nedim Paşa'yı azleder ve yerine Mithat Paşa Sadrazam olur. Bu değişimden Maarif Nazırlığı da etkilenir ve yeni Maarif Nazırı Ahmed Vefik Paşa olmuştur. Ahmet Vefik Paşa'nın ilk işi, Alman Doktor Philipp Anton Dethier'i müdür olarak atamak olmuştur.⁵⁷ Hatta Ahmed Vefik Paşa'nın döneminde Müze-i Hümayun'a yeni bir bina kazandırma girişiminde bulunulmuş, fakat dönemin yetersizlikleri sebebiyle başarılı olunamamıştır.

⁵⁴Şapolyo, a.g.e., s.33.

⁵⁵Gerçek, a.g.e., s. 87.

⁵⁶Tamtürk, a.g.t., s. 68.

⁵⁷Şapolyo, a.g.e., s.33.

Maarif Nezareti'nin ve Talim Terbiye Kurulu üyelerinin tüm bu eski eserleri korumaya yönelik girişimleri de göz ardı edilemez.

Dethier'in 1872 yılında atandığı müze müdürlüğü görevi 9 yıl sürmüştür. 9 yıllık görevi sürecinde eser sayısı 650'ye ulaşmıştır.⁵⁸ Dethier, müze müdürlüğünün yanı sıra, eski eserleri koruma ve yenilerini bulma girişimi de önemli yer tutar. Tarih, eski eserler ve müzecilik alanlarında Dethier'in kaleme aldığı önemli yazıları da bulunmaktadır.

Dethier'in 9 yıllık görev aldığı sürede, üç önemli faaliyeti olmuştur. Bu önemli girişimlerden ilki, 1874 tarihinde yürürlüğe konan Yeni Asar-ı Atika Nizamnamesi, ikinci olarak Müze-i Hümayun'u Saint Irene binasından Çinili Köşk'e taşıması ve son olarak da bir Müze-i Hümayun Okulu kurma girişimidir. Homeros'un en bilinen eserleri olan İliada ve Odessia'da anlatılan Truva Krallarından Priamos'un Hazinelelerinin çıkarılması için görev alan Heinrich Schliemann tarafından Yunanistan'a kaçırılması da Dethier'in müze müdürlüğü dönemine denk gelmektedir. Kaçırılan bu eserlerin anayurduna dönebilmesi için, devlet tarafından dava açılmıştır ve bunun yanı sıra takip edebilmek adına, müze müdürü Dethier Yunanistan'a gitmiştir. Davaya yeterince ehemmiyet gösterilememesi ve Osmanlı Devleti'nin de zayıflayan maliyesi sebebiyle, uygun görülen tazminat miktarından biraz daha fazlası Schliemann tarafından Maarif Nezareti'ne ödenmesi ile dava sonuçlanmıştır.

Yukarıda sözü edilen Dethier'in önemli faaliyetlerinden ilki olan, 1874 tarihli Asar-ı Atika Nizamnamesi 4 fasıl ve 36 maddeden oluşmaktadır. İlk yürürlüğe konan nizamnameden daha detaylı olarak ele alınmıştır. Bu nizamnamede en tartışmalı olan madde, üçüncü maddedir. Üçüncü maddede eserlerin üzerindeki haklar belirlenmiştir. Bu maddeye göre; keşfi yapılmamış olan eserlerin tüm hakkı devletin olacaktır. İzni kazı alanlarında bulunan eserlerin haklarının ise üçte biri devlete, üçte biri bulana ve üçte biri de arazi sahibinin olacaktır. Eğer kişi kendi arazisinde eski bir eser bulduysa, bu eserin hakkının üçte ikisi arazi sahibinin, kalan üçte bir hakkı ise devletin olacaktır. Üçte bir hakkı elinde tutan yabancıların, buldukları eserleri yurt dışına çıkarmaları da 32. madde ile bir hükme bağlanmıştır.⁵⁹ 32. maddeye göre, yurt dışına çıkarılmak istenen eserin bir listesi Maarif Nezareti'ne iletilerek resmi izin alma şartı koşulmuştur.

⁵⁸Tamtürk, a.g.t., s. 68.

⁵⁹Gerçek, a.g.e., s. 92.

Eğer müzeye lazım olan bir eser satın alınmak isteniyorsa; değerinin ödenmesi ve hak sahibi olan kişiden izin alınması ile mümkün olacaktır.⁶⁰ Bu madde ile gerekli koşulan izin şartının sonucu olarak, eski eserlerin yurt dışına çıkartılması kolaylaşmıştır.

Sözü edilen bu nizamname, müze tarihimizde ilk olarak anılsa da, aslında ikinci nizamnamedir. İlk nizamname 1869 tarihli olup, yedi maddeden oluşmaktadır. Hatta ilk nizamnamenin ortaya çıkmasının sebebi olarak, yurt dışına kaçırılan eserler gösterilebilir. Anadolu topraklarına ait olan eserlerin yurt dışına kaçırılmasını engellemek için, 1869 tarihli nizamnamenin ikinci maddesi ile bu durum kesinlikle yasaklanmıştır. 1874 tarihli ikinci ve daha detaylı olarak kaleme alınmış olan Yeni Asar-ı Atika Nizamnamesi'nde bu yasak ortadan kaldırılmıştır. Bu açığı fark eden yabancılar da, eserleri yasal olarak yağmalamıştır. Nizamnamedeki bu açık, yetkililerce kısa sürede fark edilmiş ve çözüm olarak da 1875 yılında hazırlanmış olan dört maddelik tüzük değişikliğini Nizamnameye ekleme teklif edilmiştir. Eklenmesi teklif edilen maddeler;

1 – Toprak altında ya da üstünde bulunan her eser, yerli ya da yabancı kim bulursa bulsun, hepsi Osmanlı Devleti'ne verilecek,

2 – Mülk topraklarda yapılacak olan araştırmalar sonucunda bulunacak olan eserlerin üçte bir pay hakkı toprak sahibine, üçte ikisi de devlete ait olacaktır,

3 – Hem devlete ait topraklarda hem de başkalarının topraklarında araştırma yapanlar, buldukları eserlerin alçıları ve fotoğraflarını yanlarında götürebilirler,

4 – Mülk sahibinin payına düşen eski eserlerin alçı kopyaları müze tarafından alınmadıkça payını satışı ya da eserin başka bir yere nakli söz konusu olmayacaktır.⁶¹ Bu dört maddelik değişikliğin altında Saffet Paşa'nın imzası bulunmakla beraber, o dönemde sözü geçen yabancıların baskıları sonucu yasalaşamamıştır. Eserlerin yurt dışına kaçırılmasını engelleyecek olan kanunu, seneler sonra Osman Hamdi Bey yasalaştıracaktır.

Dethier'in üç önemli faaliyetinden ikincisi olan, müzenin Saint Irene binasından Çinili Köşk'e naklettirmesidir. Çinili Köşk, Topkapı Sarayı'nın bir parçası olarak, 1472 senesinde Fatih Sultan Mehmet tarafından inşa ettirilen bir binadır. Sırçalı Köşk ya da

⁶⁰Gerçek, a.g.e., s.270.

⁶¹Kamil Su, *Osman Hamdi Bey'e Kadar Türk Müzesi*, ICOM Türkiye Milli Komitesi Yayınları, İstanbul 1965, s.26 - 27.

Sırça Saray olarak da anılan binanın müzeye dönüştürülmesi için birtakım tamirat ve tadilatın geçmesi gerekmekteydi. Bu tadilat ve onarım işi için de Mimar Montereano görev almıştır. Mimar Montereano'nun görevi alması için, sadrazamlık makamından padişahlık makamına gönderilen yazının 1875 tarihli olduğu bilinmektedir. Onarım işlerinin de 1875 yılı sonlarında ya da 1876 yılında başladığı düşünülmektedir. Tadilat ve onarım işleri ile Saint Irene'den eski eserlerin taşınması uzun sürmüştür. Çinili Köşk'ün müze olarak açıldığı tarih 1880 senesini bulmuştur. 16 Ağustos 1880 günü, dönemin sadrazamı Mehmet Said Paşa'nın da hazır bulunduğu resmi açılış töreni yapılmıştır. Açılış zamanı Ramazan ayına denk geldiği için, katılımın fazla olmadığı da söylenmektedir.⁶²

Yeni müzenin onarım işleri sürerken, 1878 yılında müzeyi geliştirmek ve tüm eserleri korumak amacıyla bir komisyon kurulmuştur. Hatta bu komisyonda görev alanlar arasında, o dönemde Altıncı Daire Belediye Başkanlığı görevinde bulunan Osman Hamdi Bey'in de adını görmekteyiz. Çinili Köşk'ün müze olarak kullanılmaya başlamasından önce Osman Hamdi Bey'in müze ile olan bağı, bu komisyon ile başlamıştır denilebilir.

Dethier'in önemli faaliyetlerinden sonuncusu ve eğer zamanında başarılı olunabilseydi, bu tezin konusuna da büyük katkıları olacak bir girişimdi. Anadolu topraklarında yeni bir müze binası açılırken, eserlerin yurt dışına kaçırılmasına engel olmak adına çalışmalar sürdürülürken; batı ülkelerinde arkeolojik ve müzecilik faaliyetleri daha hızlı şekilde ilerlemekteydi. Bunun bir sonucu olarak da, Anadolu topraklarında yapılan arkeolojik kazılarda hep yabancı arkeologlar görev almaktaydı.

Kazı çalışmalarında yabancıların bu kadar çok faal olması ve nizamnamedeki açıktan faydalanarak buldukları eserleri özel izinle yurt dışına kaçırmalarından rahatsız olan bir aydın kesim de bulunmaktaydı. Yürürlükte olan bir tüzük bulunmaktaydı, ancak tüzüğü tam manasıyla uygulamada sorunlar yaşanmaktaydı. Her ne kadar yabancı arkeologların yanına yerel yönetimde görev alan memurlar verilse de, envanter tutmayı bilmeyen ve yabancı dili olmayan bu memurların eserleri takip etmelerinde aksaklık yaşanıyordu. Yeni müze binası ile personel sayısı artsa da, İstanbul'da görev alan kısıtlı

⁶²Gerçek, a.g.e., s.99.

personelin Anadolu'nun çoğu yerinde aynı anda yapılan kazılara yetişmesi de mümkün değildi.

Tüm bu sayılan sebeplerden ötürü, Dethier'in faaliyetleri içinden en önemli girişim olarak sayılabilecek bir okul açma girişimi gündeme gelmiştir. Batı'nın arkeolojik ve müzecilik konularındaki hızına yetişebilmek, kazı alanlarında yabancılardan ziyade Türklerin görev almasını sağlamak ve çıkarılan eserlerin korunmasını ve envanterini tutabilmek amacıyla bir okul kurma girişimi olmuştur. Bu girişimle ilgili olarak Mecmua-i Maarif Dergisi'nin 24 Ağustos 1874 günü sayısında; Osmanlı topraklarının her bir yanında kazılar yapmak suretiyle, eski eserleri bulup muhafaza etmek için öğrenciler yetiştirileceğini bildiren Asar-ı Atika Mektebi'nin açılmasını bildiren bir habere yer verilmiştir.⁶³

Sonuç olarak, Asar-ı Atika Mektebi olarak anılacak ya da İzzeddiniye olarak da bilinen Müzecilik Okulu'nun kurulmasına yönelik çalışmalara başlanılmıştır. Osmanlı Devleti'nde o dönem kazılar yapılacak olsa bile, yetkin kişileri bulmak büyük sorundu ve yabancı arkeologların getirilmesi ile bu engel aşılabilecekti.⁶⁴ İlk olarak Sadrazamlık makamından Padişahlık makamına, 1875 tarihli bir yazı gönderilir. Bu yazıda okulla ilgili amaçlar detaylıca anlatılmıştır. Osmanlı Devleti'nin topraklarında yapılacak kazılarda görevlendirilecek ve çıkan eserlerin korunması ile envanterlerinin tam olarak tutulmasına yönelik olarak, 12 öğrenci yetiştirileceği ve kurulacak olan bu okulda üç öğretmen ile bir yardımcının işe alınacağı bildirilmektedir. Dönemin padişahı Sultan Abdülaziz tarafından 3 Şubat 1875 günü de hemen onaylanmıştır. Yılda 90 bin kuruş ödeneği olacak olan okulun kuruluşu için her girişim tamamlansa da okulun kuruluşu gerçekleşmemiştir. Ancak her yazışma kayıt altına alınmış olsa da bugün bu yazışmalar bulunamamaktadır.⁶⁵

Emrin Padişah tarafından onaylanması ile Asar-ı Atika Mektebi'nin 16 maddelik tüzüğü de hazırlanmıştır. Bu tüzükte yer alan maddelerde, İstanbul'da Maarif Nezareti'ne bağlı bir okul kurulacağı, bu okula başta 12 öğrenci alınacağı ve ilerleyen zamanlarda sayının arttırılabileceği, kabul edilecek olan öğrencilerin iyi derecede

⁶³Gerçek, a.g.e., s.102.

⁶⁴Su, a.g.e., s.30.

⁶⁵Semavi Eyice, *Arkeoloji Müzesi ve Kuruluşu*, Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi, VI. Cilt, İletişim Yayınları, s.1602.

Latince, Türkçe, Fransızca ve eski Yunanca'ya vakıf olmaları ve hatta genel tarih ile coğrafya alanlarında da yeterli olmaları belirtilmiştir. Okulun öğretim süresinin iki yıl olacağı, üç öğretmen alınacağı ve bu öğretmenlerin maaşlarının miktarı da belirtilmiştir. Haftada beş gün eğitim görecektir. Öğrenciler, sene sonunda İstanbul'a yakın yerlere götürülerek uygulamalı olarak öğrendiklerini tatbik edeceklerdir. İki seneyi başarıyla tamamlayarak mezun olan öğrencilerin de hem Osmanlı Devleti'nin yaptığı kazılarda hem de yabancı arkeologların yaptıkları kazılarda soruşturma görevlerinde bulunabileceklerdir.⁶⁶

Kurulacak olan bu Eski Eserler Okulu'nun müdürlüğünü de, müze müdürlüğü görevini icra eden Dethier olacaktı. 16 maddelik tüzük incelendiğinde, alınacak olan 12 öğrencinin Mekteb-i Sultani'den mezun olan öğrencilerin tercih edileceği anlaşılmaktadır. Dönemin şartlarına bağlı olarak, okulun kurulması mümkün olmamıştır. Eğer bir Arkeoloji Okulu'nu kurma girişimi başarılı olsaydı, erken tarihlerde arkeoloji ve müzecilik alanlarında atılım yaşanacak, Batı ile eşit şartlara gelinebilecekti. Hem Anadolu topraklarından çıkan eski eserlere sahip çıkılabilecekti hem de yetişmiş elemanlara sahip olunacaktı. Bir başka faydası da, üniversitelerimizde geç tarihli açılan Arkeoloji ve Sanat Tarihi bölümleri için temel oluşturacaktı.

Böyle bir girişim, içinde bulunulan Tanzimat Dönemi içinde büyük bir atılımdır. Bu kadar çok hem toprak altında hem de torak üstünde bulunan eser bolluğu bulunan bir ülkenin böyle bir okula ihtiyacı olduğunu kanıtlar niteliktedir. Çünkü arkeoloji ve eski eserlerin değeri toplum tarafından hala tam olarak kavranamamıştır. Eski eserlerin özel izin adı altında yurt dışına kaçırılması toplumun tüm kesimi tarafından değil; sadece dönemin aydınlarını rahatsız etmekteydi. İşte böyle bir durumda, Arkeolojiye yönelik bir okul açma girişimi, o dönem için çok önemli bir girişim olarak tarihimizde yer alacaktır.

1872 yılında göreve gelen Dethier'in müdürlük yaptığı dönemde birçok başarılı ve bunun yanı sıra başarısız da sayılabilecek girişimler olmuştur. Göreve getirildiğinde 68 yaşında olan Dethier, ilerleyen yaşı ile birlikte sağlık sorunlarıyla da uğraşmaktaydı.

⁶⁶Gerçek, a.g.e, s.103-104.

Sağlık durumu ve yaşına rağmen elinden geldiğince verimli çalışan Dethier, 1881 yılında vefat etmiştir.

Dethier'in vefatından sonra, boşalan müdürlük makamına Berlin Büyükelçiliğimiz vasıtasıyla München Eski Eserler Üniversitesi'ni bitirmiş ve Berlin Müzesi baş katibi olarak görev yapan Dr. Millhofer önerilmiştir. Dr. Millhofer'in Türkiye'de sekiz yıl kalması planlamış, alacağı ücrete kadar her konuda prensipte anlaşılmıştır. Ancak, sözleşme imzalanmadan önce nedeni bilinmeyen ani bir durumdan dolayı Dr. Millhofer'ın müdür olarak atanmasından vazgeçilmiştir.⁶⁷ Bir süre boş kalan müdürlük makamına 4 Eylül 1881 günü, Osman Hamdi Bey atanmıştır. Böylece müzecilik tarihimizde, ilk defa bir Türk müze müdürü olarak kayıtlara geçmiştir.

Osman Hamdi Bey'in müdürlüğe atanması ile birlikte, Philipp Anton Dethier Müze-i Hümayun'un son yabancı müdürü olmuş ve 12 yıl boyunca yabancılar tarafından yönetilen ilk Türk müzesi artık bir Türk tarafından yönetilmeye başlamıştır. Osman Hamdi Bey'in müdürlüğe getirilmesinde babası Edhem Paşa'nın da payı olduğu düşünülmektedir. Babası Edhem Paşa yurt dışına ilk kez gönderilen Türk öğrenci grubunda yer almıştır. Paris Madencilik Okulu'nda eğitim görmüş ve birincilikle mezun olup ülkeye maden mühendisi olarak dönmüştür.⁶⁸ Paris ve Viyana Sefirliklerinde görev almış, Ticaret, Dahiliye, Hariciye, Maarif ve Nafia Nazırlıkları da yapmış bir zattı. Kendisi Batı'da eğitim gördüğünden dolayı, evlatlarının da Batı'da eğitim görmesini istemiş ve Osman Hamdi Bey de babası gibi Batı'da eğitim almak üzere gönderilmiştir. Hukuk eğitimi alması için Paris'e gönderilen Osman Hamdi Bey, eğitimini tamamlayamamıştır. Çünkü Osman Hamdi Bey'in ilgisini çeken güzel sanatlar dalıydı. Bir süre hukuk eğitimi ile güzel sanatlar eğitimi birlikte yürütmeye çalıştı, hem özel atölyelerde resim dersleri aldı hem de ara sıra arkeoloji derslerine de katıldı.⁶⁹ Osman Hamdi Bey de babası gibi eğitimini yurt dışında tamamlamış, iki yabancı dile hakim, Osmanlı Devleti'nin Paris ve Viyana'da açtığı sergilerde komiserlik yaparak ülkesini başarıyla temsil etmiş biriydi. 1881 yılında müze müdürlüğüne getirilmeden önce, Bağdat'ta vilayetin dış işlerinden sorumluydu, ardından Hariciye Nezareti'nde Teşrifat müdür muavinliği yapmıştır. Bunlardan ayrı Tahrîrat-ı Hariciye Müdürlüğü, Altıncı

⁶⁷Gerçek, a.g.e., s.106.

⁶⁸Mustafa Cezar, *Müzeci ve Ressam Osman Hamdi Bey*, Türk Kültürüne Hizmet Vakfı Sanat Yayınları I, İstanbul 1987, s. 9.

⁶⁹Cezar, a.g.e., 1971, s.141-142.

Daire-i Belediye başkanlığı günümüz ismiyle Beyoğlu Belediyesinde başkanlık ve Matbuat müdürlüğü de yaptığı bilinmektedir.⁷⁰

Osman Hamdi Bey'in göreve geldiği dönemde, Padişah II. Abdülhamit'tir. Maarif Nazırlığı görevinde Kıbrıslı Mehmet Kamil Paşa bulunmaktaydı. Mehmet Kamil Paşa'nın bu dönemden daha sonra Sadrazam olarak görev alacak olması, Osman Hamdi Bey açısından da büyük bir şans olarak değerlendirilebilir. Osman Hamdi Bey'in 1881 yılında göreve geldiği tarihteki Sadrazam ise Mehmet Said Paşa'dır. Mehmet Said Paşa, 1880 yılında müze olarak açılan Çinili Köşk'ün resmi açılışında da bulunmaktaydı.

İlk müzecilik girişimi olarak Ahmet Fethi Paşa'nın Saint Irene binasında eski eserleri toplamasının üstünden 35 yıl geçmiş ve bu eserlerin Çinili Köşk'e taşınarak bir müze açılmasının üstünden de 1 yıl geçmişken; Osman Hamdi Bey, ilk Türk müze müdürü olarak göreve başlamıştır.⁷¹

Osman Hamdi Bey'in ilk olarak yaptığı iş, müze binasının tamiratı olmuştur. Yeni müze binasının açılmadan önceki onarımının üstünden bir yıl geçse de, çatının akmaya devam ediyordu. Eksiklerin neler olduğu belirlendikten sonra, Vasilaki Efendi çatıyı ve zemini yeniden elden geçirmesi için görevlendirilmiştir. 1882 yılında tamamlanan onarım sırasında, daha önce binanın onarımında görev almış olan Montereano tarafından sıvatılmış olan çiniler de temizlettirilmiş ve ortaya çıkartıldığı söylenmektedir.⁷² Göreve başladığında Osman Hamdi Bey'in teslim aldığı eser sayısı 650'dir ve bu sayı giderek artmaktadır. Bu dönemde Osman Hamdi Bey'in babası Edhem Paşa, yurda geri dönmüş ve Dahiliye Nazırlığı'nda görev almaya başlamıştır. İbrahim Edhem Paşa, Dahiliye Nazırlığı'nda görev yaparken valiliklere eski eserlere sahip çıkmaları ve buldukları parçaları İstanbul'a yollamaları konusunda bir genelge yayınlamıştır. Dahiliye Nazırlığı'nda görev aldığı süre boyunca oğlu Osman Hamdi Bey'e çok yardımları dokunmuştur.

Müze müdürlüğü görevine gelen Hamdi Bey'in ilk amacı, eserlerin doğru tasnifinin yapılması ve eksiksiz bir şekilde teşhirinin yapılmasıydı. Bu amaçla Fransız

⁷⁰Edhem Eldem, *Osman Hamdi Bey'in "Karanlık" Yılları (1871-1881)*, Milli Saraylar Sanat Tarih Mimarlık Dergisi, S.17, 2019, s.54.

⁷¹Gerçek, a.g.e, s. 111.

⁷²Cezar, a.g.e. 1971, , s.192.

arkeoloji ve filoloji uzmanı Salomon Reinach'ı İstanbul'a davet etmiştir. Reinach, İstanbul'a geldiği gibi çalışmalara başlamıştır. Onun imzasını taşıyan, Çinili Köşk'ün 1882 tarihli ilk kataloğu olan “*Catalogue du Musée Impèrial d'antiquités Constantinople, ala Direction du Musée 1882, Imprimeire Le vant-Times*” yayınlanmıştır.⁷³

Diğer bir amacı ise müzedeki eserlerin sayısını arttırmaktır. Bu sebeple de daha önce Prof. Sister tarafından bulunan Nemrut Dağı çalışmalarını yakından takip ediyordu. Berlin Müzesi tarafından 1882 yılında Dr. Puchstein tarafından yayınlanmış raporu da detaylıca incelemiştir. Hatta buradaki çalışmalara ön araştırma olması amacıyla Yervant Oskan Efendi'yi görevlendirmiştir. Bir sene sonra, 1883 yılında, Osman Hamdi Bey İzmir ve Aydın bölgesindeki kazıları takip etmek için İstanbul'dan ayrılmıştır. Ege Bölgesi'nde o sırada devam eden arkeolojik kazı alanlarını gezdikten sonra, Menemen kazısında görevli bulunan Bedri Bey'e kazının tüm sorumluluğunu devrederek, buradan ayrılmıştır.

İzmir'den döndükten bir ay kadar sonra da İskenderun'a hareket ederek, buradan Nemrut Dağı tümülüsüne geçmiştir. Daha önce buradaki kazı için görevlendirdiği Yervant Oskan Efendi ile birlikte, Kommagene Kralı Antiochos'un mezarının bulunduğu bilinen Nemrut Dağı Tümülüsü hakkında Fransızca dilinde iki ciltlik “*Le Tumulus de Nemroud Dag*” isimli eseri yayınlamıştır.⁷⁴ Hatta buradaki eserlerin alçı kopyalarını da alarak İstanbul'a getirtmiştir.

Osman Hamdi Bey güzel sanatlara da çok ehemmiyet veren bir zattı. Arkeolojiye olan ilgisinin yanı sıra resme de ilgi duymaktaydı. Ülkede güzel sanatlarla ilgili faaliyetle çok yoktu. Bu sebeple, İstanbul'da bir Güzel Sanatlar Akademisi kurmak istiyordu. O dönemde adı Sanayi-i Nefise Mektebi olarak anılacak olan bu okulu kurmak adına çalışmalara başladı. Bu girişimin sonucunda Sanayi-i Nefise-i Şahane Mekteb-i Alisi'nin kurulması için padişah emri çıkmıştır. 1882 yılında müze müdürlüğü görevinin yanı sıra daha kurulmamış olan bu okulun müdürlüğüne de atanmıştır. Aynı

⁷³Edhem Eldem, *Nazlı'nın Defteri Osman Hamdi Bey'in Çevresi*, Homer Kitabevi, İstanbul 2014, s.256

⁷⁴Cezar, a.g.e. 1971, s.300.

yıl alınan ödenekle bina inşasına başlanmıştır ve 2 Mart 1883 günü, Sanayi-i Nefise Mektebi açılıp eğitime başlamıştır.⁷⁵

Osman Hamdi Bey'in müze müdürlüğü sırasında da yabancılar kazı yapmışlar ve çıkartılan eserleri yurt dışına götürmeleri devam etmiştir. Bu soruna da odaklanan Osman Hamdi Bey, bir önceki müdür olan Dethier'in döneminde, 1874 yılında yayınlanmış olan Asar-ı Atika Nizamnamesi'ndeki açığı gidermek amacıyla çalışmalara başlamıştır. Her ne kadar 1874 yılında yayınlanan Asar-ı Atika Nizamnamesi'nin bu eksikliği, 1875 yılında dört maddelik ek tasarı hazırlansa da giderilememiştir.

Bu sebeple, Osman Hamdi Bey 1883 yılında yeni bir nizamname için çalışmalara başlamıştır. Hazırlanacak olan yeni nizamnamede, eserlerin özel izin yoluyla yurt dışına çıkartılması yerine birer alçı kopyalarının verilmesini, böylece Anadolu topraklarına ait olan eserlerin yurt içinde kalmasını sağlanacağını bildiren yazı Maarif Nezareti'ne gönderilmiştir. Halihazırda yürürlükteki tüzükle birleştirilecek olan bu yeni tasarı, Maarif Nezareti tarafından 31 Ocak 1884 günü Meclis-i Mahsusa Vükela'ya gönderilmiştir. Meclis-i Mahsusa Vükela, Bakanlar Kurulu olarak anılabilir, görüşmeler sonucunda yeni nizamname 13 Şubat 1884 günü kabul edilmiş ve 21 Şubat 1884'te onaylanarak yürürlüğe girmiştir.

Yeni nizamname beş bölümden oluşmaktaydı. Önceki iki nizamnameden daha detaylı olarak kaleme alınan bu nizamname, 37 maddeydi. Bu maddeler içinde en ön plana çıkan, eserlerin yurt dışına çıkartılmasını yasaklaması ve daha önceden belirlenen arazi ve kazıyı yapana pay verme hakkını da ortadan kaldırmaktaydı. Bu yasaklama yabancı ülkeleri rahatsız etmiştir. Kazılar sonucu elde edilen eserleri kaçırma planları yerle yeksan olmuştur. Hatta yabancı basın Osman Hamdi Bey'i sert sözlerle eleştirmiştir. M.Ö. 7. yüzyılda yaşamış olan ve toplumda düzeni sağlamak amacıyla kanun yapan ve bu kanunlar uygulanırken cezalarının ünü ile nam salmış Drakon'a benzetmişlerdir. Çıkarılan bu yeni nizamnameyi de Drakon Kanunlarına eş tutmuşlardır.⁷⁶

⁷⁵Gerçek, a.g.e, s.114.

⁷⁶Arif Müfid Mansel, Osman Hamdi Bey, *Belleten Dergi*, C. 24, S. 94, Nisan 1960, s.295.

Yeni çıkarılan ve Batı'yı rahatsız eden bu yeni nizamname, 1906 yılında küçük değişikliklere uğramışsa da, 6 Mayıs 1973'te yürürlüğe geçecek olan 1710 sayılı Eski Eserler Kanunu'na kadar yaklaşık 90 yıl süreyle yürürlükte kalmıştır.⁷⁷ Her ne kadar çok güçlü bir nizamname olsa da, Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu mali sıkıntılar, kapitülasyonlar, dış borçlanmalar ve Sultan II. Abdülhamit'e yakın olan yabancı uyruklu bürokratların baskıları sonucu, yine eserlerin zaman zaman yurt dışına çıkartılmaları söz konusu olmuştur.

Osman Hamdi Bey müze müdürlüğünün yanı sıra, kendini arkeoloji alanında da geliştirmeye ve ülkenin arkeolojik açıdan önemini anlamaya yönelik çalışmalar yapmaktadır. 1887 yılında, bugünkü Lübnan topraklarında bulunan Sayda'dan önemli eserlerin çıktığına dair haber gelir ve Osman Hamdi Bey, 1887 yılında gereken ödeneği alarak İstanbul'dan ayrılmıştır. Yapılan kazılar sonucunda, bugünkü İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nde sergilenen İskender Lahdi ve Ağlayan Kadınlar Lahdi ile birlikte Sayda Kralı Tabnit, Satrap ve Likya Lahitleri de bulunmuştur. Çıkarılan eserlerin İstanbul'a getirilebilmesi için tek yol, denizyoludur. Osman Hamdi Bey nakil sırasında başta taşınmalarından vazgeçse dahi, gemi kaptanının kararlılığı sonucunda tüm lahitler sağ salim olarak İstanbul'a nakledilir.⁷⁸ Sayda'da yapılan kazıların sonuçlarını, Osman Hamdi Bey ile ilk müdürlüğe atandığında envanter oluşturmada kendisinden faydalanıp daha sonra dostlukları devam eden Fransız arkeolog ve tarihçi Théodore Reinach birlikte "*Une Nécropole Royale de Sidon*" isimli bir kitap yayınlamışlardır.

Sayda'da yapılan kazılardan bahsederken müzecilik tarihimize büyük katkısı olan Theodor Makridi Bey'i de anmamız gerekmektedir. 1900 – 1902 yıllarında Makridi Bey, 28 yaşındayken Baalbek kazısında kazı komiseri olarak görev almaktaydı. Sayda'da kaçak kazıların yapıldığını öğrenince, İstanbul'a haber gönderir. Osman Hamdi Bey'den aldığı talimatla kaçak kazı yapıldığı belirlendiği yerde kazılar yapmıştır ve çıkan eserleri İstanbul'a naklettirmiştir. Sayda'da yapılan bu kazılarda elde edilen eserlerle birlikte yeni bir müze binasına ihtiyaç duyulmuştur. Talebin iletilebilmesi adına, Sayda'da bulunan lahitler bir fırsat yaratmıştır. Çünkü İstanbul'a nakledilen lahitler Müze-i Hümayun'un bahçesinde yer almışlardır ve Çinili Köşk'e sığmaları zordur. Lahitlerden sonra da yeni bulunacak olan eserlerin İstanbul'a getirilmesiyle

⁷⁷Gerçek, a.g.e., s.116.

⁷⁸Şapolyo, a.g.e., s. 36-37.

Çinili Köşk'ün yetersiz kalacağını ve bu sebeple Çinili Köşk'ün tam karşısına yeni bir müze inşa edilmesi gerektiği sadrazama sözlü olarak ilettiğini ve onay aldığını kendi kaleme aldığı yazıdan öğreniyoruz.⁷⁹

Yeni müze binasının inşası için onay alınmış olsa da, dönemin şartlarından dolayı ödenek verilmesi sırasında aksaklık yaşanmıştır. Osman Hamdi Bey de ödenekten yararlanacak olan diğer devlet dairelerinde görevli olanlar kadar çaba göstermiştir.

Yeni müze binasının mimarisi için, Sanayi-i Nefise Mektebi'ni inşa eden ve o dönemde Sanayi-i Nefise Mektebi'nde mimari dersleri veren Vallaury Efendi, 61 metre uzunluğunda ve 13 metre genişliğinde bir taslak çizmiştir. Yeni binanın inşası için gerekli olan ödeneğin alınmasıyla birlikte yeni müze binasının inşasına başlanmıştır, fakat Osman Hamdi Bey'in hayal ettiğinden farklıdır. Osman Hamdi Bey, inşa edilen yeni binanın iki katlı olmasını hayal ediyordu. Ancak ödeneğin zaten zor şartlar altında alınmasından dolayı, ikinci kata çıkabilmenin zor olduğunu da bilmekteydi.

Zamanı tam bilinmese de, Yıldız Sarayı'ndaki Sultan Abdülhamit'in çürümeye yüz tutmuş olan doldurulmuş kuşlar ve çeşitli hayvanların da yeni müzeye nakli için Saray'dan bir yazı gelir. Osman Hamdi Bey, bu emir karşısında ek kat talebini iletmeye fırsat bulmuştur. Bu nakil emrinden dolayı Osman Hamdi Bey, inşası devam eden yeni müze binasını istediği gibi iki katlı olarak inşa ettirmiştir. Yıldız Sarayı'ndan nakil olunan doldurulmuş kuşlar arasında iyi durumda olanlar müzeye alınmış, kötü durumdakiler Sarayburnu'ndan denize dökülmüşlerdir. Bir süre burada korunacak olan doldurulmuş hayvanlar, daha sonra okullara dağıtılacaktır.

İnşaata tamamlandığında iki katlı yeni müze binasının toplam alanı 1800 m²'yi de aşıyordu. Alt kata Sayda kazılarında bulunup İstanbul'a naklettirilen lahitler yerleştirildiği için bu kata Lahitler Müzesi denilecektir. Üst kata ise Sümer, Asur, Babil, Türk ve İslam eserleri yerleştirilmiştir. Müzenin her salonu çok doldurulmamış, hem yeni binada hem Çinili Köşk'te hem de bahçede birçok eser kalmıştır.⁸⁰

⁷⁹ BOA, MF.MKT., 94/112, 26 Temmuz 1887.

⁸⁰ Arif Müfid Mansel, *Halil Eldem ve İstanbul Müzeleri*, Halil Eldem Hatıra Kitabı Cilt II, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1948, s.14.

Yeni müzenin binasının açılışı 13 Haziran 1891 gün yapılmıştır ve bu bina içindeki eserlerin kataloğu, 1893 yılında dönemin tanınmış Fransız arkeologlarından A. Joubin imzalı “*Luhud ve Mekabiri Atika*” ismiyle yayınlanmıştır. Daha sonrasında Türkçeye de çevrilen bu kataloğa Osman Hamdi Bey bir de giriş bölümü eklemiştir. Müze binasına ilerleyen zamanlarda bir Modelhane, kütüphane ve fotoğrafane de eklenmiştir.

İstanbul’da kurulan yeni müze ve buranın yerleştirilmesi ile ilgilenilirken; Osmanlı topraklarının çeşitli yerlerinde kazılar da devam ediyordu. İlki 1888 yılında Nippur’da başlatılan kazılar sırasıyla Ninive, Muğla Milas, Sippara, Kadeş, Kudüs, Didim, Lagaş, Priene, Bozüyük, Troya ve Bergama kazıları ile devam ediyordu. Bulunan tüm eserler de derhal İstanbul’a müzeye naklettiriliyorlardı. İstanbul dışında müze kurulmadığı için, tüm eserler İstanbul’da toplanıyordu. İstanbul’da kurulan bu müzeye, farklı kazılardan çokça eser gelmesinden dolayı Osman Hamdi Bey’in de görev yükümlüğü artmıştır. Hem müze müdürlüğü hem de Sanayi-i Nefise Mektebi’nin müdürlüğünü eşzamanlı olarak yürütmekteydi. Müzede artan sorumluluğundan dolayı kendisine bir yardımcı arayışına girmiştir. Müdür yardımcılığı için ise aklından geçen isim kardeşi Edhem Bey olmuştur. Edhem Bey’in, Osman Hamdi Bey’e hem resmi anlamda hem de manevi anlamda çok yardımları dokunmuştur. İki kardeşin müze yönetiminde sorumluluk almaları, Türk müzecilik tarihinde çok büyük atılımlara sahne olmuştur. Edhem Bey’in yardımcılık süresi 17 yıla yakındır.⁸¹

Yukarıda adı geçen kazı alanlarına her gün yenileri eklenmekteydi ve birçok esere ulaşılmıyordu. Çıkarılan eserler sandıklar içerisinde İstanbul’a taşınmaktaydı ve artık Çinili Köşk’ün karşısına inşa edilen bina da yetmemeye başlıyordu. Bu sebeple, ilk inşa edilen binanın – buraya birinci bölüm diyeceğiz – kuzey tarafına, Çinili Köşk’ü de saracak şekilde yapılması planlanmıştır. Yapılması planlanan ikinci bölümün temel atma töreni Sultan II. Abdülhamit’in tahta çıktığı tarih olan 1 Eylül 1898 ya da 1899 günü olarak kayda geçmiştir. İkinci bölümün planı da, tıpkı birinci bölümün planlarını çizen mimar Vallauray olmuştur. Fakat bu yeni binanın yapımında da ödenek sıkıntısı yaşanmıştır. Osmanlı Devleti’nin o dönemde yaşadığı ciddi mali sıkıntılar mevcuttur.

⁸¹Gerçek, a.g.e, s.121.

Kazılar için harcanan miktarın yanında, yeni bir müze binası inşası için ayrılacak olan ödeneğin çok cüzi bir miktar olacağı resmi bit yazı ile ilgili makama iletilmiştir.

Bu imkanlar dahilinde, yeni müze binasının inşası dört beş yıl kadar sürmüştür ve tamamlanan binanın açılışı 7 Kasım 1903 günü yapılmıştır. Açılışı dönemin Maarif Nazırı, Haşim Paşa yapılmıştır. Açılış günü Osman Hamdi Bey, müze kütüphanesinde yaptığı açılışta hafriyat alanlarının gün geçtikçe arttığını ve yeni eserlerin gün yüzüne çıkarıldığını beyan ederek müze binasının daha da genişletilmesi gerektiğini dile getirmiştir.

İkinci bölümün inşasından sonra idari bölüm de birinci bölümden buraya taşınmıştır. İkinci bölümün alt katındaki bodrumda bürolar ve depo, giriş katta dört büyük salon ve çift mermer merdivenle çıkılan bir de üst kat bulunmaktaydı.⁸²

İkinci bölümün inşa edilmesinden dört ile beş ay kadar sonra üçüncü bölümün inşası için çalışmalar başlamıştır. Yeni inşa edilecek olan üçüncü bölüm, birinci bölümün güney kanadında uzanacak ve binaya bir L şekli verilecekti. Bu yeni binanın planlarını da, tıpkı önceki iki binanın planlarını çizen mimar Vallaury çizmiştir. Temel atma töreni, yine Sultan II. Abdülhamit'in tahta çıkış günü olan 1 Eylül'de yapılmıştır. İkinci binanın açılışından bir yıl sonra, bu yeni binanın 1904 yılında temeli atılmıştır.

Batı'da bile bu kadar kısa sürede bir atılımın olmadığı bilinmektedir. İlk Türk müze müdürümüz olan Osman Hamdi Bey'in müzecilik tarihimize başarıdan başarıya koştuğunun bir kanıtıdır. Yeni inşa edilecek müze binası ile birlikte, 4547 m²'lik bir alana sahip olunacağı ve iki katlarıyla birlikte tüm müze binalarının toplamda 9000m²'yi geçeceği de bilinmektedir.⁸³

Yeni binanın planlarını mimar Vallaury çizmiş ve inşasını yürütmek için de talebelerinden mimar Edhem Bey'i seçmiştir. Mimar Edhem Bey, aynı zamanda müze müdürlüğü görevini yürüten Osman Hamdi Bey'in de oğludur. Üçüncü binanın inşaatı 2,5 yıl sürmüştür ve 1907 senesinde tamamlanmıştır. Aynı yıl inşa edilen yeni binaya eserler taşınmaya başlanmış ve envanter kaydı yapılmıştır. 1908 yılında da resmi olarak

⁸²Mansel, a.g.e., s.16-17.

⁸³Cezar, a.g.e., 1971, s.209.

açılışı yapılmıştır. Bu açılış ile birlikte, İstanbul'un en gösterişli binası tamamlanmış ve artık Müze-i Hümayun olarak anılmayı hak etmiştir.

Son düzenleme ile birlikte Çinili Köşk'teki tüm eserler yeni inşa edilen müze binasına nakledilmiştir. Fatih Sultan Mehmet döneminden kalma bu tarihi bina, müzecilik tarihimizde Saint Irene'den sonra 28 yıl boyunca toprak altından çıkartılan eserlerimize ev sahipliği yapmıştır. Daha sonra Vakıflar İdaresi'nden elde edilen Türk ve İslam Eserleri, Çinili Köşk'e taşınmıştır. Cumhuriyet döneminde, 1924 yılında, Çinili Köşk'e taşınan bu eserler Milli Eğitim Bakanlığı tarafından Topkapı Sarayı Müzesi'ne ve Ankara Etnoğrafya Müzesi'ne naklettirilmiştir. Bu tarihten sonra uzun süre bakımsız kalan bu bina, 1942 yılında aslına uygun olarak onarılmıştır. Onarımdan sonra da Fatih Sultan Mehmet'e ait fermanlar, silahlar, elbiseler ve kitaplar toplanarak, Çinili Köşk'e taşınmış ve 1953 yılında Fatih Müzesi adıyla ziyarete açılmıştır.⁸⁴ İlerleyen yıllarda Fatih Müzesi olarak anılan Çinili Köşk'ün içeriği yeniden değiştirilmiştir ve Selçuklu ve Osmanlı dönemi Türk Çini ve seramik sanatı örnekleri sergilenmeye başlamıştır.

Çinili Köşk, Müze-i Hümayun'a ev sahipliği yaparken belirlenen giriş ücreti 2,5 kuruş iken, artan eserlerle beraber giriş ücreti 5 kuruşa yükseltilmiş ve 1921 yılına kadar değişmemiştir. Bu giriş ücreti ile müzenin geliri de artmıştır. Müzeye gelir sağlayan sadece giriş ücreti değildir. Bunun yanı sıra fihrist, modeller ve fotoğraflar da satılarak gelire katkı sağlamışlardır.

Osman Hamdi Bey'in müzeciliğimize katkısı bu kadarla değildir. 1884 Nizamnamesi ile birlikte 13 Mayıs 1889 tarihli Müze Nizamname-i Dahilisi'ni de yürürlüğe koydurmuş ve böylece müzeyi yasal bir kurum olarak kabul ettirmiştir.

Osman Hamdi Bey'in İstanbul'daki faaliyetlerinin yanı sıra, Anadolu'ya yönelik çalışmaları da bulunmaktaydı. Kazı alanlarında elde edilen arkeolojik buluntular, bulundukları merkezlerde koruma altına alınmaktaydı. Bu sebeple bugün bölge müzesi olarak adlandırılan müzelerin temelleri de atılmaya başlanacaktı. Bu anlamda ilk bölge müzesi Bursa'da 1904 yılında II. Abdülhamit'in tahta çıkışının yıldönümünde

⁸⁴Gerçek, a.g.e, s. 127.

açılmıştır. İdari açıdan Müze-i Hümayun'a bağlıdır ve İstanbul'daki müze ile ortak sergileme yöntemine sahiptir.⁸⁵

Müze müdürlüğünün 25. yılı kutlanıldığı 1906 yılında Osman Hamdi Bey, 66 yaşındaydı ve 27 yıllık müze müdürüydü. 1909 yılında Avrupa seyahatine çıktı ve gittiği her yerde kendisi için törenler düzenlendi. Ancak ilerleyen yaşı ile birlikte sağlığı bozuldu. Tedavisi için gittiği İsviçre'de bile sağlığında bir iyileşme görülmedi. Ülkeye döndükten kısa bir süre sonra, hastalığa yenik düştü ve 1910 yılında hayata gözlerini yumdu.

Osman Hamdi Bey'in vefatından sonra müze müdürlüğüne, kardeşi Halil Edhem Bey geçmiştir. Halil Edhem Bey, müzeciliğimizi daha da ileriye taşıyacaktı. 1909 yılında Topkapı Sarayı'nı değerlendirmek ve yaşatmak amacıyla bir komisyon kurulmuş ve çalışmalar yapılmıştır. Ön çalışmalar sonucunda bir taslak hazırlansa da, Topkapı Sarayı'nı müze haline getirebilmek için Cumhuriyet Dönemi'ne kadar beklemek gerekecektir.

Topkapı Sarayı'nı bu tarihlerde müze haline getirebilmek mümkün olmasa da, 1914 yılında Evkaf-ı İslamiye (Türk ve İslam Eserleri) Müzesi kurulmuştur. Yukarıda da değindiğimiz gibi, Çinili Köşk'te açılan Türk ve İslam Eserleri Müzesi 1924 yılında Topkapı ve Ankara Etnoğrafya Müzelerine nakledilene kadar burada faaliyet göstermiştir.

Osman Hamdi Bey ve Halil Edhem Bey eski eserleri korumak ve geliştirmek, toplumun müze ve arkeoloji alanında bilinçlenmesini sağlamak için bir cemiyet kurma çalışmalarına girmişlerdir. 1910 yılında 18 maddeden oluşan Cemiyet Tüzüğü hükümet tarafından onaylanmıştır. İstanbul Asar-ı Atika Muhipleri Cemiyeti adıyla bir cemiyet kurulmuştur. Cemiyette yönetim kurulu ve çalışma grupları 25 kişiden oluşurken, yerli ve yabancı üyelerin sayısı 200'e yakındır. Yabancı üyelerin varlığı ile bu cemiyet uluslar arası bir statü de kazanmış oluyordu.⁸⁶

⁸⁵Tamtürk, a.g.t. s. 72.

⁸⁶Semavi Eyice, *Halil Edhem Eldem*, TDV İslam Ansiklopedisi, c.11, Ankara 1995, s.19.

Faaliyetleri ile çok yararlılık gösteren bu cemiyet, I. Dünya Savaşı sebebiyle çalışamaz halde gelmiştir. İlerleyen yıllarda Cumhuriyet döneminde bu cemiyetin yerini tutacak olan İstanbul'u Sevenler Grubu adıyla bir grup kurulmuştur ve İstanbul Asar-ı Atika Muhipleri Cemiyeti'nden bankada kalan para da buraya aktarılmıştır. Müze müdürlüğü yapan Halil Edhem Bey'in tarihe olan ilgisi ve bilgisi bilinmektedir. Yayınladığı kitap ve makalelerden öğrendiğimiz kadarıyla, imparatorluğun detaylı tarihini öğrenmek adına Tarih-i Osmani Encümeni kurulmuştur.

Osman Hamdi Bey'in Nizamname girişimiyle eserlerin yurt içinde kalması güvence altına alınmışken; kardeşi Halil Edhem Bey'in de 1912 yılında Muhafaza-i Abidat Hakkında Nizamnamesi⁸⁷ ile taşınmaz kültür varlıkların korunması için bir adım atılmıştır. Hatta bu nizamnamenin hükümlerini yerine getirmek amacıyla 1917 yılında bir Muhafaza-i Asar-ı Atika Encümeni Daimisi kurulmuştur.⁸⁸ Bu nizamnamenin 1936 yılına kadar yürürlükte kaldığı ve encümenliğin de Cumhuriyet döneminde faaliyetlerine devam ederek birçok taşınmazın korunmasına vesile olmuştur.

Sanayi-i Nefise Mektebi'ni kuran Osman Hamdi Bey, okul içinde bir de resim galerisi kurmak istemiştir. Ancak bu isteğini yerine getiremeden vefat etmiştir. Onun yerine kardeşi Halil Edhem Bey, 1916 yılında abisinin bu hayalini yerine getirmiştir. Hatta Avrupa'nın önemli tablolarının röprodüksiyonlarının yapılması için Sanayi-i Nefise Mektebi mezunlarından ikisi kadın olmak üzere toplam beş ressam seçilmiştir.⁸⁹

Halil Edhem Bey zamanında bir diğer önemli girişim ise 1917 yılında Asar-ı Nakşiye (Resim Eserleri) Müzesi kurulmuştur. Bu müze, günümüzdeki Resim ve Heykel Müzesi'nin de temelini oluşturmaktadır.

Osmanlı Devleti'nde müzecilik faaliyetlerinin Ahmet Fethi Paşa ile başlayıp Osman Hamdi Bey vasıtasıyla doruğa ulaştığı görülmektedir. Yabancı uyruklu müdürlerimizin de faydaları şüphesiz takdire şayandır. Ancak yabancı müdürler zamanında yürürlüğe konan Nizamnamelerdeki açıklar sebebiyle, Osmanlı Devleti'ne ait olan çoğu eserin kaçırılması gerçeği de göz ardı edilemez.

⁸⁷Feridun Akozan, *Türkiye'de Tarihi Anıtları Koruma Teşkilatı ve Kanunlar*, Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Yayını No:47, İstanbul 1977, s.20.

⁸⁸Gerçek, a.g.e, s.133.

⁸⁹Gerçek, a.g.e, s.134.

İlk Türk müze müdürümüz olan Osman Hamdi Bey'in hem nizamnamedeki açıkları kapatması hem de Sanayi-i Nefise Mektebi'nin kurulmasına vesile olması, kendisini saygıyla anmamıza yeter de artar. Ayrıca eserlerin kaçırılmasına mani olarak hepsinin İstanbul'da toplanmasından dolayı yeni binalar inşa ettirerek, müzenin hak ettiği isim olan Müze-i Hümayun'u kazanmasına da vesile olmuştur. Vefatından hemen önce kurduğu cemiyetle, İstanbul ilindeki tarihi anıtları korumak, eski eserleri topluma tanıtmak ve bu konularda yayınlar hazırlayarak toplumun bilinç düzeyini arttırmak amacıyla, hayata geçirdiği bu girişimi de kendisine borçluyuz.

Osman Hamdi Bey'den sonra müdürlüğe geçen kardeşi Halil Edhem Bey de, en az abisi kadar faydalı işlerde bulunmuştur. Osmanlı Devleti'nin tarihini araştırmak için bir encümen kurulması ve taşınmaz anıtların korunması için bir nizamnamenin yayınlanması da Halil Edhem Bey zamanında hayata geçirilmiş başarılı faaliyetlerdir.

2.2. Atatürk Dönemi Kültür Politikaları

29 Ekim 1923 günü Cumhuriyet'in ilanı ile yeni bir dönem başlamış ve artık kültürel faaliyetlere girişilmenin önü açılmıştır. Kültür politikasını hayata geçirmenin en temel sebebi, Cumhuriyet ile birlikte hayat bulacak olan yeniliklerin sağlam temelli olmalarını sağlamaktır. Güçlü bir kültür politikasını takip ederek, güçlü bir Türkiye oluşturmak temel hedeftir. Kültür politikasının hayata geçirilmesinde Mustafa Kemal Atatürk öncülük etmiş ve tasarladığı inkılapları pratiğe dökmüştür.

Politika belli bir alanda izlenen yol ve tutumlardır. Kültür politikası da kültürel anlamda belli seçenekler içerisindeki alınan tutumdur. Kültür politikaları parti programlarında da ele alınır. Kültür ve politika birbirlerine anlamca yakın kavramlardır. Hem karşılıklı ilişkileri vardır hem de kamusal anlamda ortak düzenledikleri alanlar da vardır.

Cumhuriyet'in kuruluşu ile birlikte kültür politikasının temeli iki kaynağa dayanmaktadır. Bunlardan ilki Cumhuriyetten önce de var olan ve Cumhuriyet ile birlikte güçlenerek devam eden Milliyetçilik düşüncesi, diğeri ise Cumhuriyetten önce de başlamış olan Batılılaşma politikasıdır. Türkiye'de Batılılaşma fikri, devlet eliyle oluşturulmuş resmi bir politikadır ve bu politikanın temeli Batı karşısında yenilmenin

sonucudur. Milliyetçilik fikri de 20. yüzyılda ortaya çıkan bir düşüncedir. Milliyetçilik fikrine bu kadar bağlı olmak hem Türkiye'nin o dönemki durumuna hem de ülkenin objektif temelini doğrudan millete dayalı olmasıdır. Milliyetçiliğin dayanacağı fikir temellerinin ne olacağı ve hangi inkılâplarla bu temellerin yürütüleceği de kültür politikasının yol haritasını oluşturur. Artık yol haritası da belli olan bu politika, Cumhuriyet ile birlikte devlet politikası haline getirilmiştir.⁹⁰ Halkçılık kavramına kültür politikasında da rastlamaktayız. Hem milliyetçiliği hem de cumhuriyetçiliği temele alan bir politikanın halkçı olması kaçınılmazdır.

Mustafa Kemal Atatürk'e göre kültür, milleti millet yapan her unsorda görülmesi gereken bir olgudur. Atatürk, inkılâp ile kültürün bağına *"Türkiye Cumhuriyeti'nin temeli kültürdür. Bu sözü burada ayrıca izaha lüzum görmüyorum. Çünkü bu Türkiye Cumhuriyeti'nin okullarında birçok vesilelerle eser halinde tespit edilmiştir. Kültür, okumak, anlamak, görebilmek, görebildiğinden mana çıkarmak, intibah almak, düşünmek, zekâyı terbiye etmektir. Yine insan, enerjisiyle ve fakat tabiatın ona iltifat edildikçe tükenmez yardımıyla, yükselen, genişleyen insan zekâsı, hudutsuz kavrayış anlamında 'insanım' diyen bir vasf-ı mahsus olur. ... buraya kadar anlatmak istediğimiz, bugünkü Türkiye Cumhuriyeti çocukları, kültürel insanlardır. Yani hem kendileri kültür sahibidirler, hem de bu hassayı muhitlerine ve bütün Türk milletine yaymakta olduklarına kanidirler."* sözleriyle dile getirmiştir.⁹¹ Kültürü medeniyetten ayrı tutmayan Mustafa Kemal Atatürk, kültür politikasının milli olma özelliğine de vurgu yapmıştır.⁹² Cumhuriyet'in temeli olacak kültürün başlıca özelliği, Türk İnkılâbına uygun bir şekilde milli olmalıdır. Milli kültürü inşa ederken dikkat edilmesi gereken nokta, başka kültürlerden etkilenecek teknik özellikler alındığında, kendi öz kültürümüzün de yapısını bozmamaktır.⁹³ Kültür politikasının milli olmasının yanı sıra akılcı, gerçekçi, bilime ve toplumsal hayata uygun olması da beklenir. Tüm bu esaslar iyi irdelenerek tespit edilmeli ve öğrenilerek geliştirilmelidir. Kültür politikasının teorik ayağı bu esasları belirlemek ve temel çalışmaları tamamlamaktan oluşmaktadır. Pratiğe dönüştürülmesinde realist ve pragmatist yaklaşımlar tercih edilmiştir. Zaten kültür politikasının gerçekçi olması realistiğe, yarar sağlaması da pragmatistiğe uygundur.

⁹⁰Erol Güngör, *Dünden Bugünden Tarih – Kültür ve Milliyetçilik*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2007, s. 92.

⁹¹Afet İnan, *Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2007, s.374-375.

⁹²Mehtap Kaya, *Atatürk Dönemi Kültür Politikası, Kümbet*, Sayı 42 (2016), s.94.

⁹³Salih Akkaş, *Türkiye'de Cumhuriyet Dönemi Kültür ve Müzik Politikaları (1923-2000)*, Sonçağ Yayıncılık, Ankara 2015, s. 43.

Kültür politikasının pratiğe dökülmesi aşamasında da belli adımlar uygulanmış, devrimler birer birer hayata geçirilmiştir.

Atatürk her olguya objektif olarak bakmış ve çalışmalarını buna bağlı olarak hayata geçirmiştir. Bu çalışmalarını yaparken Batı'nın bilimsel çalışmalarını izlemiş ve her alanda yazılmış olan kitapları okuyarak faydalanmıştır. Kültür alanında da bakanlık kurdurmuş ve özerk yapılanma çalışmalarında bulunmuştur. Özerk ve bağımsız yapılanmalar Türk Tarih Kurumu, Türk Dil Kurumu ve Halkevleridir.⁹⁴ Halkevlerinde yapılan çalışmalar Atatürk'ün rotasını belirlediği ve belli prensipler dahilinde yürütülen kültür politikalarının pratiğe dökülmesidir.

Devrimlerin gerçekleştiği eğitim, hukuk, sosyal hayat, ekonomi gibi alanlar kültür politikasının temelini oluşturmaktadır. Bunların yanı sıra, sosyal kültürel hayata dokunacak olan müzik, sinema, tiyatro, müzecilik, bilim, spor gibi alanlara da değinilmiştir. Örneğin, Mustafa Kemal Atatürk eğitime özellikle önem verdiğini her konuşmasında belirtmiştir. Maarif Kongresi'ne cepheden gelerek katılması ve bizzat bir açılış konuşması yaparak Kongre'yi başlatması bile eğitime verdiği önemi göstermektedir. Eğitimin yanında, kültür politikasının ana hattını oluşturan milliyetçiliğe de önem veren Atatürk, Türk Tarih Kurumu ve Türk Dil Kurumu'nun kurulmasında da öncülük etmiştir. Cumhuriyet'in temelini ulusal bir tarih ve dil anlayışı ile sağlamlaşacağına inanan Mustafa Kemal Atatürk, millet olmanın şartlarından birinin ortak dil ve tarih olduğunun bilincindeydi. Türk Dil Kurumu, Türkçeyi yabancı dillerden arındırarak kendi var olan zenginliğini ortaya çıkarmak adına çalışmalarda bulunmuştur. Türk Tarih Kurumu da Türklüğün tarihini ortaya çıkartmak adına faaliyetlerde bulunmuştur.

Mustafa Kemal Atatürk önderliğinde gerçekleşen bu devrimlerin halka ulaşması adına da destek vermesi adına aracı kurum olarak Halkevleri ortaya çıkmıştır. Temelini Türk Ocakları'ndan alan Halkevleri ve köylerde kurulan Halkodaları ile kısa sürede giderek artan sayıları sonucunda ülkenin her yanına ulaşmayı sağlamıştır. Devrimlerin halka benimsetilmesinin yanında eğitimler de vererek halkın bilinçlenmesini sağlamışlardır.

⁹⁴ Anıl Çeçen, *Kültür ve Politika*, Gündoğan Yayınları, Ankara 1996, s.355.

Atatürk dönemi kültür politikasını özetlemek gerekirse milleti temele alan ve bağımsızlık duygusuyla destekleyen, toplumun kendine has tarihiyle de muasır medeniyetler düzeyine çıkmayı hedefleyen politikadır denilebilir.

2.3. Cumhuriyet Döneminde Müzecilik

Osmanlı Devleti'nde müzecilik alanında yapılan gelişmeler ile Avrupa'ya yetiştirmeye çalışılmıştır. Özellikle Osman Hamdi Bey zamanında kazıların takip edilmesi, çıkarılan eserlerin nizamnamelerle koruması sağlanması ve yurtdışına kaçırılmasının önüne geçilmesi bile o dönemde atılmış büyük adımlardandır. Osmanlı Devleti'nin Avrupa ülkelerinde 'hasta adam' olarak nitelendirilmesi ve Osmanlı Devleti'nin yıkılma sürecine girdiği bu dönemde, Avrupalı arkeologların da kendi ülkelerindeki müzeleri Anadolu topraklarından kaçırdıkları eserlerle donatmaları müzecilik adına olumsuzluk olarak görülür. Ancak Osmanlı Devleti'nin son zamanlarından itibaren başlatılan her yeni girişimle tüm bu olumsuzluklar ortadan kalkmıştır.

Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte müzecilik alanında ilk atılan adımların başında yasaları yenilemek gelmektedir. Bunun yanı sıra tarihi yapıları korumak amaçlanmıştır. Bu sebeple de Ayasofya, Topkapı Sarayı ve Dolmabahçe Sarayı müzeye çevrilmiştir. Yeni kazı alanları oluşturulmuştur ve kazı alanlarının olduğu bölgeler başta olmak üzere yeni müzeler açılmaya önem verilmiştir. Medreseler, hanlar ve kiliseler gibi tarihi yapılar başta eserlerin korunup sergilendiği alanlar olmuştur ve bu yapılar yakın dönemde inşa edilecek olan yeni binaların temeli olarak görülmüştür.

23 Nisan 1920 günü açılan Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 11 vekilden oluşan İcra Vekilleri Heyeti 3 Mayıs 1920 günü kurulmuştur. Aynı gün Maarif Vekili olan Dr. Rıza Nur 1920 yılı hükümet programını okurken, "...asarı atika-i milliyeyi tescil ve muhafaza etmek..." diyerek, eski eserlere yönelik korumacılığın ilkelerine önem verileceğini vurgulamıştır.⁹⁵ Yeni kurulan hükümet içinde de Türk Asar-ı Atika Müdürlüğü adı verilen bir kurum Maarif Vekaleti'ne bağlı olarak açılmıştır. 1921 yılından itibaren bu müdürlük, Hars Müdürlüğü adını almıştır ve başına Mübarek Galip

⁹⁵Yusuf Çetin, *Mustafa Kemal Atatürk Döneminde (1920 – 1938) Müze ve Eski Eserler Konusunda Yapılan Çalışmalar*, Sanat Dergisi, S.12, 2007, s. 117.

Bey getirilmiştir. Hars Müdürlüğü'nün çalışma prensibi içinde Anadolu'da açılan bölge müzelerinin gelişimini sağlamak ve eski eser kapsamındaki tüm arkeolojik buluntuların toplanmasını ve depolanarak korunmasını sağlamıştır.

Mübarek Galip Bey, bu müdürlüğün başına geldikten sonra kültür ve sanat alanlarında ciddi adımlar atılmıştır. İlk girişim olarak Ankara'da bir müzenin 1921 yılında kurulması sayılabilir. Mustafa Kemal Atatürk'ün bir Eti Müzesi kurma fikrinden yola çıkılarak kurulan bu müze, günümüzde halen Anadolu Medeniyetleri Müzesi olarak varlığını sürdürmektedir.

Mübarek Galip Bey'in bir diğer önemli atılımı da, Kurtuluş Savaşı günlerinde vilayetlere gönderdiği 10 maddelik genelgedir. Bu genelgede, vilayetlerden eksiksiz ve her tür bilgiyi içeren bir kültür envanteri istediği bilinmektedir. Taşınan ve taşınmayan tüm kültür varlıklarının istendiği bu genelgede, ilgili şehirde eskiden beri hüküm sürmüş tüm uygarlıkların tarihlerine dair bilgileri derlemelerini, çıkartılan tüm antik eserlerin imkan varsa fotoğraflanmasını ve eğer imkan yoksa krokilerinin çizilmesini, Türk tarihini ilgilendiren ne kadar bilgi, belge, antik eser varsa bunların kayıtlarının tutulmasını içermektedir.⁹⁶

Bu genelgeden ayrı, 5 Kasım 1922 tarihli ve 170 sayılı “*Müzeler ve Asar-ı Atika Hakkında Talimat*” olarak bilinen yine dönemin Hars Müdürü Mübarek Galip tarafından hazırlanıp daha sonra Maarif Vekili İsmail Bey'in dağıtımını yaptığı bir talimat vardır.⁹⁷

1922 tarihli bu talimatnamenin temel amacı, müzeciliğin bir disipline tabii tutulması ve eserleri korumak adına ilkelerin neler olduklarını belirlemektir. Müzeler ve Asar-ı Atika Hakkında Talimat ile arkeolojik çalışmaların da önü açılmıştır. Bu talimata göre, eserlerin toplanarak envanterinin oluşturulmasını ve sergilenmeleri adına müzelerin kurulmasının yolunu açmıştır. Cumhuriyet dönemine kadar arkeolojik eserlerle ilgili olarak yapılan çalışmalar sadece korumak üzereydi. Cumhuriyet dönemiyle birlikte artık korumanın yanında, sergileme ve restorasyona da önem

⁹⁶Gerçek, a.g.e, s.140-141.

⁹⁷Çetin, a.g.m., s. 117.

verilmeye başlanılmıştır. Bu iki değerli genelge ile artık eski eserleri koruma ve müzeciliğe dair ilk yasal düzenlemelerin adımı atıldığı kabul edilmektedir.⁹⁸

Ağustos 1923 tarihinde okunan hükümet programında Heyet-i İlmiye'ye dair bir madde yer almaktaydı. Heyet-i İlmiye komisyonu, bu hükümet programında adı geçmeden bir ay kadar önce toplanmıştı. Komisyonda yer alanlar arasında bilim adamları, üniversite profesörleri, üst düzey bürokratlar bulunuyordu. Yaklaşık kırk kişiden oluşan bu heyetin aldığı kararlar arasında bir milli müze kurmak, Asar-ı Atika Nizamnamesi'ni yeniden düzenlemek ve bir Etnografya Müzesi kurmak bulunmaktaydı. Komisyonun ikinci toplantısı 1924 yılında, üçüncüsü ise 1926 yılında yapılmıştır.

Mustafa Kemal Atatürk, tüm müzelerin çağdaş anlamda yenilenmesini ve içlerinin kültürel mirasla doldurulmasını istiyordu. Cumhuriyet'in ilan edildiği dönemlerde büyük illerde “*Müze-i Humayun Şubeleri*” olarak bilinen depolar bulunmaktaydı ve bu depolar çevreden çıkarılan arkeolojik eserleri barındırmaktaydı. İlerleyen dönemde bu depolar müzelere dönüştürülmeye başlanmıştır ve halka açık hale getirilmiştir. 1924 yılında halifeliğin kaldırılmasıyla beraber, padişahlık makamına ait olan her şey millete ait olunca; 1924 yılında Bakanlar Kurulu kararı ile Topkapı Sarayı artık müze haline getirilmiştir. Bir yıl sonra, 18 Ocak 1925 günü Topkapı Sarayı, Müzeler İdaresi'ne bağlanmış; Beylerbeyi Sarayı ile Dolmabahçe Sarayı da daha sonra kurulacak olan Milli Saraylar Müdürlüğü'ne bağlanmıştır.⁹⁹ Cumhuriyet yönetiminin, Osmanlı Devleti'nden devraldığı eski eserlerin sayısının yaklaşık 109.000 tane olduğu bilinmektedir.

1925 yılında tekke, türbe ve zaviyelerin kapatılması sonucunda buralarda bulunan eserler de müzelere taşınarak, müzelerin zenginleştirilmesi adına bir adım atılmıştır. Kapatılmadan bir süre sonra Mevlana Celalettin Rumi Türbesi ve dergahı müze haline dönüştürülmüştür. Hacı Bayram Veli Türbesi de müze haline getirilen bir diğer türbe olmuştur. Bunların yanı sıra, İstanbul'da buluna birçok türbe de Müzeler Müdürlüğü'ne bağlanmıştır. Kapatılan tüm tekke, zaviye ve türbelerden müzelere aktarılan tüm eserlerin sayısının 9.362 olduğu bilinmektedir.¹⁰⁰

⁹⁸Gerçek, a.g.e, s.144.

⁹⁹Çetin, a.g.m., s. 118.

¹⁰⁰Gerçek, a.g.e, s.146.

Kurulduğunda Anadolu kültürünü korumada ve müzelerin yaygınlaşmasında büyük emeği olan Hars Müdürlüğü de 1925 yılında Müzeler, Kütüphaneler ve Güzel Sanatlar dallarında üç kola ayrılmıştır. 1940'lı yıllara kadar bu şekilde çalışmasını sürdüren bu müdürlük, daha sonra kurulacak olan Kültür Bakanlığı'nın da temelini oluşturmaktadır. 1971 yılında Kültür Bakanlığı resmi olarak kurulmuştur.

Bu yıllarda ülke genelinde müze kurma gayreti son hız devam etmekteydi. Bergama, Edirne, Amasya, Tokat, İzmir ve Adana ile Bursa'da çalışmalar hız kazanmıştı. Müzelerin kurulmasının yanında, Vakıflar Genel Müdürlüğü de kurularak, tüm vakıf eserleri bu kuruma nakledilmiştir. Maarif Vekaleti'ne bağlı olarak kurulmuş olan Hars Müdürlüğü de 1933 yılında artık Müzeler Müdürlüğü olarak anılmaya başlanmıştır. Aynı yıl Mustafa Kemal Atatürk'ün talimatıyla ilk milli arkeolojik kazılar başlamıştır.¹⁰¹

Cumhuriyet'in ilk kazısı olarak bilinen Frig Tümülüsü kazısının ardından Ahlatlıbel, Alacahöyük, Pazarlı, Güllüdağ kazıları ile devam edilmiştir. Hatta Mustafa Kemal Atatürk, 5 Mayıs 1933 günü Ankara'da Ahlatlıbel kazı alanında incelemelerde bulunmuştur. Ayrıca Efes ve Bergama kazı alanlarına da ziyaretlerde bulunmuştur.¹⁰² Arkeolojik alanda yapılan tüm bu kazılar ile elde edilen materyalleri sergilemek ve çağdaş anlamda müze oluşturmak Mustafa Kemal Atatürk'ün hedeflerindendi.

Arkeolojik anlamda ilerlemenin yanı sıra, müzelerin sayısının da arttırılmasını isteyen Mustafa Kemal Atatürk'ün fikirleri arasında Ayasofya'nın da müzeye dönüştürülmesi bulunuyordu. 1934 yılında Bakanlar Kurulu'nun kararı ile 24 Kasım günü, Ayasofya anıt-müze olarak müzelerimiz arasında yerini almıştır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin müze tarihinde bir önemli adım da, 23 Haziran 1934 günü Türkiye Büyük Millet Meclisi'nden onay alarak kabul edilen Müze ve Rasathane Teşkilatı Hakkındaki Kanundur. Bu kanun ile müzeler teşkilatı, artık resmen ayrı bir kurum olarak tescillendiği ilk yasal düzenlemedir ve bu düzenleme sonucunda artık müzeler özel statüye sahip olmuşlardır.

¹⁰¹Çetin, a.g.m., s. 119.

¹⁰²Çetin, a.g.m., s. 119.

Cumhuriyet döneminde yapılan diğer çalışmalar ise müzelerin hukuki sorunlarına yöneliktir. 1924 yılında “*Asar-ı Atika Encümeninin Teşkilat ve Vazifelerine Dair Kararname*”, 1925 yılında “*Kıymetli Eserlerin Harice İhracının Menine Dair Kararname*”, 1931 yılında “*Antikacıların Şartlara Tabi Olacağı Tamim ve Abidelerin Tesciline Dair Tamim*” yürürlüğe konmuştur. Devam eden yıllarda, 1934 yılında “*Müze ve Rasathane Kanunu*”, “*Eski Eserlerin Muhafaza ve Belediye Hususi İdarelerce Asar-ı Atika İçin Muallimlere Düşen Vazife Hakkında Tamim*” ve “*Höyüklerde Bulunan Çanak Çömlekler Hakkında Tamim*” yürürlüğe konulmuştur.¹⁰³

Yürürlüğe konulan kanun ve tamimler, milli arkeolojik kazıların başlatılması ve müzelerin sayılarının gün geçtikçe artırılması, Mustafa Kemal Atatürk’ün tarihe ve eski eserlere verdiği değeri ortaya koymaktadır. Atatürk’ün vefat ettiği 1938 yılına kadar olan dönemde, müzecilik alanında yapılan tüm çalışmalar bir kalkınma yaşandığını göstermektedir.

Hatta ilan edilen Cumhuriyet ile birlikte yeniliklerin ardı ardına yapıldığı dönemde, tekke, zaviye ve türbelerin kapatılıp içindeki materyallerin müzelere taşındığı dönemde, Konya’da bulunan Mevlana’nın dergahını müze haline getirmesi de Atatürk’ün dine saygılı olduğunun bir örneğidir. Bunun yanı sıra İstanbul’daki Resim ve Heykel Müzesi, Ankara’daki Etnografya Müzesi ve bugün Anadolu Medeniyetleri Müzesi olarak anılan Hitit (Eti) Müzeleri Atatürk’ün talimatlarıyla kurulmuştur.

Cumhuriyet’in ilanının beşinci yılında ülke genelindeki müze sayısı 12’yi bulmuştur. İlk 15 yıl içerisinde müzecilik faaliyetleri ise dört ayrı koldan belli bir plan dahilinde yürütülmüştür. İlk olarak taşıma güçlüğü yaşanan bölgelerdeki eski eserlerin bir merkezde toplanmasını sağlamak, bulunan bu eserlerin toplandığı merkezlerde müze kurmak, mimari eserlerin ve anıtların restorasyonlarını yaptırmak ve milli kazıların Anadolu’da başlatılmasını sağlamak olarak sıralanabilir. 1934 yılında yürürlüğe konan Müze ve Rasathane Teşkilatı Hakkında Kanun ile artık müzelerimiz ayrı bir kurum olarak resmen tescil edilmişlerdir. Bu kanun ile birlikte müzede çalışanların sınıfları, maaşları, personel kadroları ve sayıları belirlenmiştir.¹⁰⁴

¹⁰³Feridun Akozan, *Türkiye’de Tarihi Anıtları Koruma Teşkilatı ve Kanunlar*, Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Yayını No:47, İstanbul 1977, s.20-21.

¹⁰⁴Gerçek, a.g.e., s.170.

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra, Milletler Cemiyeti'nin yan kuruluşu olarak Uluslar arası Müzeler Dairesi kurulmuştur. Bu dairenin kurulmasının temel amacı, hem uluslar arası düzeyde işbirliğini sağlamak hem de müzecilik alanında araştırmalar yaparak yeni yöntemler saptamaktır. Daha sonra 1947 yılında ise UNESCO'nun destekleriyle kısaca ICOM olarak bilinen Uluslar arası Müzeler Konseyi, Meksika'da kurulmuştur. ICOM'un üç temel amacı bulunuyordu. İlk olarak müzeleri ve müzecilik mesleğini korumayı, müzelerin topluma hizmet ederek bilginin yayılmasında görev alabilmelerini ve uluslar arası boyutta müzeleri ve müzeciliği temsil etmeyi sağlamaktır. Bu konseye, 67 ülkeyle aynı anda Türkiye de katılmış ve faaliyetlerde etkin bir şekilde rol almıştır.

Türkiye, ICOM dışında da müzecilik alanında bazı uluslararası kuruluşlara üye olmuş ve sözleşmelere imza atmıştır. 1954 yılında La Haye'de "*Silahlı Bir Çatışma Halinde Kültür Mallarının Korunmasına Dair Sözleşme*"'ye, 1969 yılında ICCROM olarak bilinen "*Kültür Varlıklarının Konservasyonu ve Restorasyonu Konusundaki Uluslar arası Araştırma Merkezi*"'ne, 1982 yılında "*Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme*"'ye imza atmıştır. UNESCO'nun bir diğer kolu olan Uluslar arası Anıtlar ve Sitler Konseyi (ICOMOS), 1967 yılında kurulmuştur ve Türkiye 1974 yılında yürürlüğe giren kanunla bu konseye de üye olmuştur. UNESCO'nun 1970 yılında Paris'te yaptığı dönem toplantısında alınan "*Kültür Varlıklarının Kanunsuz İthal, İhraç ve Mülkiyet Transferinin Önlenmesi ve Yasaklanması İçin Alınacak Tedbirlerle İlgili Sözleşme*" kararına Türkiye'nin de katılması uygun bulunmuştur. 1980 tarihinde Bakanlar Kurulu kararı ile onaylanan sözleşmeye, 1981 yılında Resmi Gazete'de yayınlanmasıyla dahil olunmuştur. 1989 yılında "*Avrupa Mimari Mirasının Korunması Sözleşmesi*" onaylandıktan sonra, 1992 yılında da "*Kültürel Malların İhracına İlişkin Konsey Yönetmeliği*" de onaylanmıştır.¹⁰⁵

Türkiye'de müzecilik konusunda karşılaşılan problemleri konuşmak için çok farklı zamanlarda ve mekanlarda görüşmeler yapılsa da, sempozyum olarak ilk görüşmeler Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın girişimiyle İstanbul'da I. Müzecilik Sempozyumu 1993 yılında toplanmıştır. Tüm sorunların görüşülüp konuşulduğu bu sempozyumdaki konuşmalar, daha sonra bir kitap haline getirilmiştir. İkinci

¹⁰⁵Gerçek, a.g.e., s.185-186-187.

sempozyum, seminer olarak isimlendirilmiş ve 1994 yılında yapılmıştır. Daha sonra bu seminerdeki konuşmalar, II. Müzecilik Semineri olarak Askeri Müze tarafından kitap haline getirilmiştir. Üçüncü toplantı ise Türk Müzeciliği'nin 150. yılı olan 1996 yılında yapılmıştır.¹⁰⁶ VII. Müzecilik Semineri 2004 yılında toplanmış ve bildirileri kitap haline Askeri Müze tarafından getirilmiş. İlerleyen dönemlerde Müzecilik Haftası kapsamında bazı özel kuruluşlar seminerler ve webinarlar düzenlemişlerdir.

2.4. Cumhuriyet Dönemi'nde Müzecilik Eğitime Yönelik Faaliyetler

Müzecilik alanında yapılan kültürel ve sosyal yatırımların yanı sıra uluslar arası boyutta Türk Müzeciliği'nin geliştirilmeye çalışıldığını gördük. Kültürel ve sosyal yeniliklerin yanı sıra, ülkede eğitim alanında da birçok yenilik yapılmıştır. Gerek halkın okuryazarlık oranını arttırmada, gerek ülke genelinde okulların fazlalaştırılmasında birçok girişim olmuştur.

Müzecilik eğitime bakıldığında, iki boyutlu bir eğitimden bahsedilmesi mümkündür. Çünkü müzelerin birer eğitim ortamı olarak kullanılması, halkın tarihini öğrenmesinde etkili olurken; okullarda müze ve müzeciliğe dair eğitimin verilmesi ile alanında uzman kişiler yetiştirmek mümkün olacaktır.

Avrupa'da müzeler, 17. yüzyıl ile birlikte artık kurumsal bir yapı olarak kabul edilmiş ve müze eğitime dair ilk sistemli yapının Paris'te açılmış olan Louvre müzesinde verildiği tahmin edilmektedir. Özellikle ihtilalden sonra halka, milli kimlik aşılacak adına bu görevi üstlenmiştir.¹⁰⁷ Burada verilen bu eğitim, daha sonra Avrupa'daki diğer müzelere de ilham olmuş ve Avrupa'nın diğer bölgelerinde de görülmüştür. Sanayi Devrimi ile birlikte, endüstrinin de gelişmesi ile birlikte eğitime verilen önem artmıştır. Uzman kişiler yetiştirmek adına, eğitim daha donanımlı insanlara emanet edilmiştir. Bu dönemde müze sayılarında da artış gözlemlenmiştir.

20. yüzyılın ikinci yarısında, müzecilik alanında uluslar arası boyutta gelişmeyi de temele alan kurumlar kurulmuştur. Özellikle ICOM'un kurulmasıyla müzecilik

¹⁰⁶Gerçek, a.g.e., s.217-218.

¹⁰⁷Ali Yılmaz, Gülten Yıldırım, Nilüfer Filiz, Zafer İbrahimoglu, *Etkileşimli Müze ve Tarihi Çevre Eğitiminin Kuramsal Temelleri*, Pegem Akademi, Ankara 2018, s. 9.

faaliyetleri daha sistemli bir hale getirilmiştir. ICOM'un yöneldiği alanlar sadece müze açmak, açılan müzeleri geliştirmek ve uluslar arası iletişimi sağlamak değildir. Bu görevlerinin yanı sıra, verdiği konferanslarda müzecilik alanında verilebilecek eğitimlere de odaklanmıştır. ICOM'un verdiği konferanslarda, müze eğitiminin etkileşimini arttırmak, böylece ziyaretçilerin de müzede sergilenen eserlerden maksimum seviyede ve aktif olarak yararlanmalarını sağlamak konuları işlenmekteydi. Ziyaretçilerin yanı sıra, müzede görev alan kişilerin de hem kendi alanlarında uzman olmalarına hem de sosyoloji ve pedagoji anlamında yetkin hale getirilmeleri için çalışmaktaydı.

1980'lerden itibaren artık üniversitelerde ders olarak okutulmaya, bu alanda yüksek lisans ve doktora yapmak mümkün hale gelmiştir. Böylece alanında uzman ve daha yetkin kişiler eğitilecek ve müzelerden eğitim alanında daha fazla verim sağlanacaktı. Yine bu dönemde hayat boyu öğrenme yaklaşımına uygun olarak, müzelerden en yoğun verim almaya yönelik faaliyetler de yapılmıştır. Sadece öğrencilere yönelik değil, her yaştan insanın eğitilmesi hedeflenmiştir. Hayat boyu öğrenmenin temele alınarak gerçekleştirilen bu faaliyetlerde, ziyaretçilerin sadece gezme amaçlı değil; aynı zamanda tarihinden bir şeyler de öğrenmesi amaçlanmıştır.

Müze eğitiminin temele aldığı yaklaşım, yapılandırmacılıktır. Eğer klasik bir öğrenme yaklaşımında müzecilik eğitimi programlanmış olsaydı, öğrenenin pasif kaldığı bir eğitimde müzeler sadece birer gezi alanı olarak kalacaktı. Bu sebeple müzelerin eğitim konusunda başarıya ulaşabilmesi için öğrenenin aktif olduğu bir eğitim yaklaşımı tercih edilmelidir. Öğrencilerin ve ziyaretçilerin müzelerden öğrenmesini sağlamak adına, somut ve hissedebilmelerini sağlayan bir eğitim yöntemi tercih edilmelidir. Etkileşimli müze eğitimi burada karşımıza çıkmaktadır. Somut olarak öğrenmenin olduğu bir yerde, öğrenilen bilgi kalıcı olur. Müze eğitiminin temel amacı da, buradaki öğrenmelerin kalıcı olmasını sağlamaktır. Müzeden öğrenenlerin hem bilgilerinin kalıcı olması hem de milli mirasın hızlı olarak yeni nesle aktarılması açısından, müzelerde verilen eğitimin önemli olduğu görülmektedir.¹⁰⁸

¹⁰⁸Ali Yılmaz, Gülten Yıldırım, Nilüfer Filiz, Zafer İbrahimoglu, *Etkileşimli Müze ve Tarihi Çevre Eğitiminin Kuramsal Temelleri*, Pegem Akademi, Ankara 2018, s. 14-15.

Türklerin eğitim alanındaki ilk adımı Büyük Selçuklular devrinde, dönemin en büyük ve en eski üniversitelerinden sayılan Nizamiye Medresesi'ni kurmasıyla başlatılır. Daha sonra Anadolu'ya hakim olan Osmanlı Devleti'nde medreseler, Ahi teşkilatları ve Loncalar, mektepler, Tophane-i Amire, Mülkiye-i Şahane, Tıbbiye, Darülmualimin, Rüştiyeler ortaya çıkmıştır. Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte harf devrimi ve Tevhidi Tedrisat Kanunu sonucunda eğitimde yeni yapılanmalara geçilmiştir. Mesleki alanda eğitim hamleleri, halkevlerinin açılması, daha sonra kurulan köy enstitüleri ile birlikte eğitimde büyük atılımlar sergilenmiştir.

Müzecilik eğitimi alanında en önemli adım Osman Hamdi Bey zamanında atılmıştır. Müze çalışanlarının, müzelerin ihtiyaçlarına ve eğitim hedeflerine uygun bir eğitimden geçmeleri gerekmektedir. 1883 yılında kurulan Sanayi-i Nefise Mektebi'nde dönemin önde gelen mimar ve ressamı da ders vermişlerdir.

İnşa edilen müze binalarında görev alan mimar Vallaury, mimar Bello, ressam Varnia, mimar Vedat, ressam Valeri gibi isimleri eğitim kadrosunda yer almıştır. Açılan mektebin hazırlanan nizamnamesi için Paris Güzel Sanatlar Mektebi'nin nizamnamesinden yararlanılmıştır. Açıldığında yirmi öğrencisi olan mektep, müzeye bağlı olarak eğitim vermeye devam etmiştir. Osman Hamdi Bey hem müze müdürlüğü görevini yürütürken hem de bu okulun müdürlüğünü de yapmıştır. Sanayi-i Nefise Mektebi, bugünkü Mimar Sinan Üniversitesi'nin temeli olarak kabul edilmektedir.¹⁰⁹ Sanayi-i Nefise Mektebi, 1917 yılında başka bir binaya taşınmıştır ve müze ile olan bağı da böylece bitmiştir. Okulun müdürlüğüne dönemin müze müdürü olan Halil Edhem Bey tarafından, ünlü Türk ressamlarından Halil Paşa getirilmiştir.

Cumhuriyet'in ilanın ile birlikte, artan müze sayılarının yanı sıra müzecilik eğitimine de önem verilmiştir. İlk olarak Ankara'da Dil ve Tarih, Coğrafya Fakültesi'ni 1936 yılında açılması olmuştur. Okulun kurulmasını Atatürk bizzat kendi istemiştir ve dönemin Maarif Vekili Saffet Arıkan zamanında okul açılmıştır. Atatürk açılışıma bizzat katılmıştır. Türk tarihinin araştırılmasının yanı sıra bu fakültede Hititoloji, Arkeoloji, Filoloji gibi alanlarda da eğitimler verilmiştir. Bu okulun verdiği eğitim sonucunda, birçok müzeye alanında uzman eleman kazandırılmıştır.

¹⁰⁹Gerçek, a.g.e., s.114.

Türkiye’de başlarda Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı olarak verilen müzecilik eğitimi, 1971 yılında kurulan Kültür Bakanlığı’nın kapsamına geçmiştir. Daha çok iç hizmetler olarak verilen eğitimlerden, farklı disiplinlerden olan kişiler de faydalanmışlardır. Usta çırak ilişkisi olarak görülen bu eğitimlere ek olarak, üniversitelerde de eğitime başlanmıştır. 1989 yılında Prof. Tomur Atagök tarafından Yıldız Teknik Üniversitesi bünyesinde Müzecilik Yüksek Lisans bölümü açılmıştır.¹¹⁰ Ayrıca Ankara Üniversitesi’nde de müzecilik eğitimi üzerine hem lisans hem de yüksek lisans eğitimleri verilmektedir. Müzelerimizin eserler konusunda gelişmesi ve büyümesi sonucunda artık birer tarih deposu olarak değil, araştırmaların temelini oluşturan birer çalışma alanı hatta bir laboratuvar olmasına olanak sağlamıştır. Müzelerin eğitime hizmet etmesi gerekmektedir. Aksi halde, müzeler depo ve sergi alanı olmaktan kurtulamazlar.

Müze eğitiminin iki boyutlu olduğundan söz etmiştik. Müzelere eleman yetiştirmek amacıyla yapılan girişimlerin yanı sıra, müzelerin eğitime hizmet adına yapması gereken faaliyetler de mevcuttur. Müzelerde yapılan eğitimin belli bir sınıfı yoktur. Her yaş ve eğitim düzeyinden herkese açık olan müzeler, eğitim konusunda her grup için farklı bir sistem geliştirmek zorundadır. Müzelere ziyarette bulunan ve öğrenmeyi sağlayan gruplar üçe ayrılmaktadır. İlk grupta çocuklar bulunmaktadır. 12 yaşına kadar olan çocuklar için daha somut ve elle tutulur materyaller kullanılmalıdır. İlgi çekici panolar, fotoğraflar ve renkli fonlarla zenginleştirilmiş modeller, çocukların dikkatini çekmekte ve öğrenmelerini kolaylaştırarak kalıcı hale getirmektedir. Öğretici gezi tamamlandıktan sonra çocuklara serbest zaman tanınmalıdır. Yeniden görmek isteyeceği eserleri, tek başına yeniden izleyebilir. Kendi notunu almalı, dilerse fotoğrafını çekip, resimlerini yapabilmelidir. Hatta çocuk grupları için eğitici oyunlar da düzenlenebilir. Sergilenen eserlerin modellerinden yararlanılarak, eserlerin tanıtıcı yazıları karışık olarak yerleştirilebilir ve gezi sonunda doğru sıralama yapılması istenebilir. Böylelikle, öğrenmenin ne kadar kalıcı olduğu da onaylanabilir.

İkinci grup ise çocuk gruplarına göre daha kalabalık olan gruptur. Uzman olmayan ancak daha yüksek bir algı seviyesine sahip olan bu grup için de, yine fotoğraflar ve panolardan yararlanılabilirken, bunların yanı sıra da broşürler ve müze

¹¹⁰<http://www.sbe.yildiz.edu.tr/sayfa/Programlar->-Tezli-Yüksek-Lisans-Programları/Müzecilik-Tezli-Yüksek-Lisans-Programı/342> (Erişim Tarihi : 04.10.2021).

rehberi ile de gezi desteklenebilir. Bu gruba dahil olan bireylerin, müze gezileri daha kronolojik bir sıralamayla yaptıkları görülmektedir.

Son grupta bulunanlar ise konunun uzmanlarıdır. Müzecilik, arkeoloji, tarih ve yan disiplinler konusunda belli bir bilgi birikimine sahip olan bu grubun temel amacı, var olan eserlerle yeni bulunan eserleri araştırmak ve üzerlerinde çalışma yapmaktır.

Eğitimsel anlamda bu üç gruba dahil olmayan ve müze kültürüne yabancı olan bir de halk bulunmaktadır. Müzelerin eserleri koruma ve sergileme, eğitimsel faaliyetlere destek olma amaçlarından ayrı olarak, bir de müzeleri tanımayan halkı müzelerle tanıştırmak görevi de bulunmaktadır. Bunun için müzelerin sergileyeceği en önemli faaliyet, konferanslar vermek, resim ve el işleri sergileri açmak olmalıdır. Dolaylı yoldan halkı müzelere yakınlaştırmak da müzelerin başlıca görevlerinden olmalıdır. Halkın müzelere olan ilgisini arttırmak amacıyla eğitici broşürler basılmalıdır.

Müzedede sergilenen eserin hangi kazı alanından bulunduğu, tarihte ne amaçla kullanıldığı, fotoğraflar, krokiler ve haritalarla desteklenmediği sürece, halkın müzeye olan ilgisi de sönük kalacaktır. Çünkü eserin tarihi hakkında bilgi halka verilmezse, sergilenen eser çok önemli de olsa; istenen verimin halka aktarılmasında eksik kalınacaktır. Müzedede sergilenen bu eserlerin tarihi hakkında bilgi verildiğinde, halkın da ilgisi canlı kalacak ve merak duygusu tetiklenerek müzelere olan ilgi artacaktır.¹¹¹ Müzelerin sergilediği eserler hakkında basılan broşürler, eserlerin kopyaları, bölge hakkında yazılmış kitaplar, eğitim amacıyla hazırlanmış materyaller müze bünyesinde satılarak müzeye gelir sağlanması da mümkündür.

Öncelikli olarak müzeler, eğitime uygun hale getirmek amacıyla, tüm müzeler işbirliği içinde olmalıdır. Müzelerde yapılacak olan eğitimi öğretmenler planlamaktadır, fakat öğretmenin müzedeki eserlere yönelik bilgisi yeterli olmadığından istenen verimin sağlanması mümkün olmamaktadır. İstenen verimin sağlanabilmesi için, müze gezileri ya bir müze görevlisinin de dahil olduğu gezi olarak yapılmalı ya da öğretmenlere verilen pedagoji bilgisinin içinde müzeciliğe yönelik bilgiler de bulunmalıdır.

¹¹¹Nurulla Aydın, *Müzeler ve Eğitim*, I. Müzecilik Semineri 27-28 Aralık 1989, Eskişehir Valiliği Yayınları : 3, Eskişehir 1990, s.22-23.

Bu etkinliklerden ayrı olarak, müzelerin bölgelerindeki okullarla iletişime geçerek, müzecilik eğitime dair konferanslar vermesi de mümkün olmalıdır. Hatta müzede bulunan eserlerin birer modelleri yapılmalı ve geri alınmak suretiyle, okullara ödünç olarak verilebilmelidir. Müzelerin broşürleri basılmalı ve bölgedeki okullara dağıtılarak, yapılacak geziden önce bir fikir vermesi de sağlanabilir.¹¹²

Müzelerin eğitime olan katkısı göz ardı edilemez. Etkili bir eğitim için müzeler, eğitime katkı sağlamalı; eğitimin de kalıcı ve daha etkili olabilmesi için müzelerden destek alması gerekmektedir. Müzeler sergi alanlarının olmasının dışında, eğitim için hazır materyaller sunan bir okuldur. Kalıcı öğrenmeyi destekleyen görsel materyaller sunması ve halka milli kültürü ile tarihini öğrettiği yadsınamaz bir gerçektir.

2.5. Dünya’da Müzecilik Eğitimi

Müzelerin koleksiyonları koruyup kollamalarının yanı sıra, eğitim amacı da gütmüşlerdir. İlk koleksiyonlar eski çağlardan beri başlamıştır. Ancak müzelerin eğitim ile olan ilişkisi 19. yüzyılda Sanayi Devrimi ile en üst seviyeye çıkmıştır. Eğitim amacıyla pek çok müze kurulmuş ve 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren UNESCO ve ICOM gibi kuruluşların kurulmasıyla da gelişmeye devam etmiştir. 1950’lere kadar daha çok küçük grupların eğitimi temele alınırken, 1950’lerin sonlarına doğru artık yetişkinlere de önem verilmeye başlanmıştır.

19. yüzyılda Fransa’da kurulan Louvre Müzesi, eğitimsel anlamda ilk adımları atmıştır. Daha sonra bütün Avrupa’daki diğer müzeleri de etkileyerek, onların da halka açılmalarıyla birlikte eğitimsel anlamda müzelerin faaliyet alanları genişlemiştir. Sanayi Devrimi ile birlikte köyden kente göç artmış, bilim ve endüstri anlamında halkın bilinçlenmesi için eğitimin yapılması da söz konusu olmuştur. Bu dönemde devlet müzelerinin yanı sıra yerel müzeler de kurulmaya başlanmıştır.

Eğitim amacıyla kurulan müzelerin sayıları yine bu dönemde artış göstermiş ve hatta okullarla da yakın ilişkiler kurulmaya başlanmıştır. İlk olarak okul gezileri ile başlayan ilişkiler zamanla, müzeden modeller alınarak okullarda eğitimlerin verilmesi

¹¹²Eski Eserler ve Müzeler Komitesi Raporu 29 Ocak 1961 – 10 Mart 1961, MEB, Ankara 1961, s. 19-20.

ile sürmüştür. 1820 yılında ilk okul gezisinin Norwich’de kurulan müzeye gerçekleştirildiği ve Güney Kensington Müzesi’nin hem okullara modeller vererek eğitimi desteklediği hem de taşrada bulunanlara da eğitim vermek amacıyla gezici müze kurduğu bilinmektedir.¹¹³ 1894-1895 tarihlerinde İngiltere’de kurulan Haslemere Müzesi açılarak okullarla işbirliği sağlanmış ve okulların bu müzeyi ziyaret etmeleri sağlanmıştır.¹¹⁴

Almanya’da 20. Yüzyıla uyum sağlayacak ilk önemli adım, müze yöneticisi olan Alfred Lichtwark tarafından atılmıştır. Lichtwark’ın müzeler için ilk talebi, müzelerin eğitimsel anlamda girişimlerinin olması yönündedir. 1920’li yıllardan itibaren de Alman Müzeleri Müdürü Georg Kerschensteiner, eğitime dair tüm girişimleri araştırmıştır. Almanya’da okul ile müze arasındaki ilişkinin resmi olarak ilk kez kullanılması 1939 yılında Berlin’de görülmüştür. Berlin Devlet Müzeleri Genel Müdürü olan Prof. Dr. Otto Kümmel’in teklifi ile kurulan bu ilişkinin sonucunda, Berlin Alman Halk Bilimi Müzesi’nin içinde Okul ve Müze adında bir birim de kurulmuştur.¹¹⁵

Almanya’da müze eğitimi 1960’lı yıllardan itibaren yeni bir boyut kazanmıştır. Yapılan çalışmalar sonucunda, müzelerin okullarla daha çok iletişimde olmaları ve eğitim konusunda daha geniş kitlelere hitap etmeleri amaçlanmıştır. Alman Müzeler Birliği’nin içerisinde kurulan birçok komisyon hem yetişkinlere hem de gençlere yönelik eğitimler için, hem müzelerin hem de müze görevlilerin görev ve sorumluluklarına yönelik yapılması gerekenleri vurgulayıcı çalışmalarda bulunmuştur.

İlk kez ve kapsamlı olarak, Almanya’da 1975 yılında Mainzer Modeli kabul edilmiştir. Mainzer Modeli kabul edilirken önce müze eğitiminin tanımı yapılmıştır ve tüm müzelerin birer eğitim ortamı olduğu kabul edilmiştir.¹¹⁶ Almanya’daki müze eğitiminin halk tarafından benimsendiği ve geliştirmek adına kurumların özverili bir şekilde çalıştıkları görülmektedir.

¹¹³Kadriye Tezcan Akmeahmet, Ayla Ödekan, “Müze Eğitiminin Tarihsel Gelişimi”, *İTÜ Dergisi*, C.3, S1(2006), s.50.

¹¹⁴Seher Selin Özmen, “Müze Eğitiminin Gelişimi”, *Humanitas*, C.6, S. 11(2018), s. 308.

¹¹⁵Şule Zilcioğlu, *Avrupa’da Çocuk Müzeleri ve Müze Eğitimi: Almanya Örneği*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2008, s. 35.

¹¹⁶A.g.t., s.37.

Avrupa’da gelişen müze eğitime yönelik faaliyetler, Amerika Birleşik Devletleri’nde de aynı hızda kabul görmüştür. Eğitim amaçlı pek çok müze kurulmaya başlanmıştır. İlk olarak 1846 yılında Washington’da Smithsonian Enstitüsü, bilgiyi yaymak amacıyla kurulmuş ve günümüzde çok sayıda müze de bu enstitüye bağlıdır.

İskandinavya’da ilk defa özel bir eğitim bölümü kuran, Stockholm’deki Northern Müzesi’dir. Bu müze 1938 yılında okul çağındaki çocuklarla düzenli dersler yapmaya başlamıştır ve bu uygulama diğer müzelere de örnek olmuştur. Özellikle 1950’lerden sonra okulların eğitim programlarında Stockholm’de bulunan sekiz müzenin derslerini de içerdiği bilinmektedir.¹¹⁷

Özellikle 1950’li yıllarda okul ile müze ilişkisi çok ilerlemiştir. İngiltere, Hollanda, Almanya, Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada’da büyük atılımlar görülmüştür. Müze eğitiminde çoğu müzenin eğitim bölümü de kurulmaya başlanmıştır. Amerika’daki New York Metropolitan ve Brooklyn Sanat Müzelerinin kendi bünyelerinde aktif olarak görev yapan eğitim bölümleri bulunmaktadır.

Yetişkinler adına da yapılan eğitim çalışmaları ise yaşam boyu öğrenme kavramının kabul görmesidir. Eğitim, okulla ilişkilendirilen bir kavram olmaktan 1950’li yıllarda sıyrılmış ve artık çevresel faktörlerin de etkisi ile yaşam boyu bir faaliyet olarak kabul görmüştür. 1980’li yıllarda ise yaşam boyu öğrenme kavramının daha geniş bir kitleye yayılması sonucuyla, müzeler de yetişkinlere yönelik olarak doğal birer öğrenme ortamı olarak kabul görmeye başlamıştır.¹¹⁸

¹¹⁷Kadriye Tezcan Akmehtmet, Ayla Ödekan, “Müze Eğitiminin Tarihsel Gelişimi”, *İTÜ Degisi*, C.3, S1(2006), s.52.

¹¹⁸Akmehtmet, Ödekan, a.g.m., s.53.

III. BÖLÜM

HALKEVLERİ

3.1. Halkevlerinin Tarihi ve Amaçları

Kurtuluş Savaşı'nı kazandıktan sonra Cumhuriyet ilan edilmiştir. Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte artık toplumun bütününe ayağa kaldırmak amacıyla devrimlere sıra gelmiştir. Türk toplumunun her kesimi için düşünülmüş olan devrimlerin başında, muhakkak eğitim gelmektedir. Eğitim ile birlikte ekonomik, sosyal ve kültürel, siyasi ve hukuksal alanlarda yapılan tüm bu devrimlerle, Mustafa Kemal Atatürk'ün hedefi ülkeyi muasır medeniyetler seviyesine çıkartmaktır. Hatta 1928 yılından itibaren başlatılan okuma yazma seferberliğinde, Mustafa Kemal Paşa tahtanın başına geçerek bizzat okuma yazma öğretmiştir.

1930'lu yıllarda bu seferberliğin, köylerdeki halka ulaştırılabilmesi için halkodaları açılmaya başlanmıştır. İlerleyen zamanlarda Cumhuriyet'in mahiyetini ve devrimlerin önemini halka anlatmak ihtiyacı doğmuştur. Bu amaçla halkodalarından daha geniş bir yapıya sahip olan halkevleri kurulacaktı.

Halkevlerinin kurulmasından önce tarihi II. Meşrutiyet'e dayanan ve artık o günün şartlarında tarihi görevlerini tamamladığı düşünülen Türk Ocakları da kapatılacaktı. Türk Ocakları, II. Meşrutiyet döneminde kurulmuş, ilk kuruluş fikri Askeri Tıbbiye Mektebi öğrencileri tarafından ortaya atılmıştır.¹¹⁹ Kuruluş amacı olarak, bütün siyasal fikirlerden uzak kalacak, bunun yanında sadece ulusal ve toplumsal alanlarda faaliyetlerde bulunacaktır. 1931'de Türk Ocakları'nın kapatılması söz konusu olduğunda tüm mal varlıklarının CHF'ye devri gündeme gelmiştir. Menkul ve gayrimenkul devri tamamlandıktan sonra, Türk Ocakları'nın da faaliyet dönemi Nisan 1931'de tamamlanmıştır. Ülkeye 19 yıl boyunca hizmet etmiş bir kurumun

¹¹⁹Fusun Üstel, *İmparatorluktan Ulus Devlete Türk Milliyetçiliği: Türk Ocakları (1912-1931)*, İletişim Yayınları, İstanbul 2020, s. 51-52.

kapatılıp, yerine en kısa sürede yine on dokuz yıl boyunca hizmet edecek bir kurum açılmıştır.¹²⁰

Türk Ocakları'nın kapatılması konusunda ortaya birçok fikir atılmıştır. Öncelikli olarak Türk Ocakları, İttihat ve Terakki Fırkası'nın yan kuruluşu niteliğinde olduğundan Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte görevini tamamladığıdır. Yeni siyasi ve toplumsal durumlara ayak uyduramadıklarıdır. Bir diğer teori ise Cumhuriyete karşı gerici bir tutum içine girmeleridir. Karşı devrimci bir davranış sergilemeleri bu teorinin öne sürülmesinde etkili olmuştur. Pantürkist ideallere sahip olmaları Kemalist bir dış politikaya dair çelişkiler bulundurması da başka bir teoriydi.¹²¹ Türk Ocakları'nın kapatılmasının ardında siyasi sebepler yatmaktaydı. Atatürk'ün sağlığında başarmak istediği çok partili hayata geçiş sürecinde kendi isteği ile Serbest Cumhuriyet Fırkası kurulmuştur. SCF yöneticilerinin kısa zamanda iktidara gelme istekleri ve halkın yeni partinin getireceği yeniliklere olan inancının hızla yükselmesi sonucu, CHP'nin iktidarı kaybetme ile karşı karşıya kalması büyük toplumsal karışıklığa yol açmıştır. Bu sebeple Atatürk'ün hayalini kurduğu çok partili sistem başarıya ulaşamamıştır. O dönemde ülkenin her yerinde ulaşabilen iki teşkilattan biri CHP, diğeri ise Türk Ocaklarıydı. SCF kuruluşunda bazı Ocaklılar da görev almışlardı. Bu etken, Türk Ocakları'nın CHP'ye siyasi bir rakip olarak muhalefet edebilecekleri endişesini ortaya çıkarttı. Cumhuriyeti ve inkılâpları korumak adına tek parti sisteminin devamına karar verildi. 1927 yılında CHP ile bütünleşmeye zorlanan Türk Ocakları, bulundukları çizgiden ayrılmayacaklarını beyan etseler dahi 1931 yılında kapatılmıştır.¹²²

Ocakların nihai amaçları tüzükte belirlenmiş olsa da, sabit bir ideoloji çerçevesi bulunmamaktaydı. Bu bulanıklığın yanı sıra yöneticiler arasında da uyumsuzluk görülmekteydi. Yöneticiler arasında gruplaşmaların görülmesi bu uyumsuzluğun temel sebebi olarak gösterilebilir.

Türk Ocaklarının kapatılmasına giden süreçte, çok partili sistemi geliştirmek amacıyla kurulan Serbest Cumhuriyet Fırkası'na yaklaşmalar görülmesi, üyelerin hangi partiye üye olması gerekliliğinin belirtilmesi gibi durumlar görülmüştür. 1931

¹²⁰Sefa Şimşek, *Bir İdeolojik Seferberlik Deneyimi Halkevleri 1932 – 195*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul 2002, s.28.

¹²¹Şimşek, a.g.e. s.29.

¹²²İbrahim Karaer, *Türk Ocakları (1912-1931)*, Türk Yurdu Neşriyatı, Ankara 1992, s.40-41.

yılındaki olağanüstü kurultayda ise Türk Ocakları'nın kapatılmasının artık resmi olarak gündeme geldiği görülmektedir. 12 Nisan 1931 günü Türk Ocağı Genel Merkezi'nden, İstanbul Ocağı'na tüm malların devir işlemlerini tamamlayacak olan heyet kurulmuştur ve bir gün sonra bu heyet çalışmaya başlamıştır. 14 Nisan günü maddi değerlerin hepsinin Cumhuriyet Halk Fırkası'na devri gerçekleştirilip, 18 Nisan 1931'de de tüm menkul değerlerin devredilmesiyle süreç tamamlanmıştır.¹²³

Nisan 1931'de kapatılan Türk Ocaklarının yerine açılacak olan Halkevleri düşüncesinin temelinde, Cumhuriyet ile birlikte görülen devrimlerin bir ayağı olarak Avrupa'ya gönderilen öğrencilerden Vildan Aşir Savaşır'ın katkısı büyüktür. Vildan Aşir Savaşır, eğitim için gittiği Avrupa'da halk eğitimi ile ilgilenmiştir. Çekoslovakya'da etkili olan '*Sokol*' fikrini ülkeye döndükten sonra da aktarmaya devam etmiştir. Sokol, mitolojik bir yaratık olarak bilinir. Yavrularını yırtıcı kuşlara karşı koruyan bir anne şahindir.¹²⁴

Vildan Aşir Savaşır, ülkeye döndükten sonra verdiği konferanslar ve Ankara Radyosu'nda yaptığı konuşmalarla halk eğitimi konusunda Mustafa Kemal Atatürk'e fikir vermiştir. Dönemin Milli Eğitim Bakanı olan Reşit Galip başkanlığında bazı eğitimciler bir araya gelerek bir heyet oluşturmuştur. Bu heyet Halkevleri tüzüğünü oluşturmakla görevlendirilmiş ve hızla çalışmalara başlamıştır. İki ay kadar süren çalışmalar sonucunda, CHP'nin III. Büyük Kongresi'nde Halkevlerinin kurulacağından ve halk eğitimine yönelik olarak çalışmalarını sürdüreceği ele alınmıştır. Türk Ocakları'nın kapatılmasından yaklaşık 10 ay kadar kısa bir süre geçmiş olsa da, Şubat 1932'de Halkevleri resmi törenle açılmıştır.¹²⁵

14 Şubat 1932 günü Ankara'daki resmi törenle açılan halkevinden ayrıca, ülke genelinde toplam 14 halkevi açılmıştır. Ankara'dan başka, Adana, Afyon, Aydın, Bursa, Çanakkale, Denizli, Diyarbakır, Eskişehir, İstanbul, İzmir, Konya, Van ve Samsun Halkevleri de 14 Şubat 1932 günü faaliyete başlayan diğer halkevleridir. Bir yıl sonra sayısı elli beşe ulaşmıştır ve her yıl halkevleri ve halk odalarının açılmasıyla beraber

¹²³Fusun Üstel, İmparatorluktan Ulus Devlete Türk Milliyetçiliği: Türk Ocakları (1912-1931), İletişim Yayınları, İstanbul 2020, s. 384.

¹²⁴Üstel, a.g.e., s.59.

¹²⁵Atsız, a.g.e., s. 18.

faaliyette bulunan halkevlerinin sayıları artmıştır. Halkevlerinin kapatıldığı tarihte, faaliyette bulunan 478 Halkevi ve 4322 Halkodası bulunduğu biliniyordu.¹²⁶

Halkevlerinin kurulma amaçlarının başında, kültürel ve eğitim alanında kalkınmalar yapmak ve bunları hayata geçirirken toplumun tüm kesimini de dahil etmek yatıyordu. Atatürk'ün ilkeleri ışığında çalışma metodunu belirleyen, Türk kültürünü ve sanatını yaratırken halktan aldığı bilgiler yine halka öğretmeyi hedeflemişlerdir. Halkevlerinin 1932 yılında, Atatürk ilke ve inkılaplarını yaymak, halka bu ilkeleri benimsetmek, toplumun her kesimini sosyal, kültürel ve ekonomik olarak geliştirmek ana amaçları olarak sayılabilir.¹²⁷

Halkevleri gönüllülüğü esas alan bir kuruluştur. Bunun yanı sıra hiçbir parti ve siyasi ideolojiye yakınlığı olmayacaktı. 18 yaşından büyük herkesin üye olmasına izin veriliyordu. Atatürk ilke ve inkılaplarına aykırı düşen tüm ideolojilere kapısı kapalı olacaktı. Türk Ocakları'nın yerine geçen Halkevlerinin asıl görevi uluslaşma, uygarlaşma ve çağdaşlaşma yolunda, halk ile birlikte kalkınma yöntemini uygulamaktır. 1932 – 1950 yılları arasında altın çağını yaşayan Halkevleri, dolup taşmıştır. Bu dönemde kurulan 478 Halkevi ve Halkevlerine bağlı olarak açılan 4332 Halkodası, halkın gösterdiği ilgiye en güzel örnek olarak verilebilir.¹²⁸

Yeni temelleri atılan Türkiye Cumhuriyeti'ne gereken vasıflı insan karakterini oluşturmak adına okullar yeterli görülebilirdi, fakat Halkevlerinin çabası bu sağlam karakterli insanların bir arada çalışmasını, halk terbiyesini ve toplumun iç içe yaşayabilmesini sağlamayı öğretmekti.

Halkevlerinde yaşlı – genç, kadın – erkek bir araya gelerek hem ulusun kültür düzeyini yükseltmeyi hem de toplumsal çalışmalar bakımından ulusal kalkınma hareketlerine yönelik faaliyetlerde bulunmuşlardır. Halkevleri, Mustafa Kemal Atatürk'ün ilke ve inkılaplarını halka aktarabilmek amacıyla bir okul görevi görmüştür. Halkçı bir öz oluşturmak adına kurulmuş olan bir kuruluştur ve Halk ile Atatürk'ün bütünleşmesini sağlamışlardır.

¹²⁶Tevfik Çavdar, “Halkevleri”, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, IV, s. 882.

¹²⁷Adem Kara, Türkiye’de Halkevleri, Halkevleri Yayınları, Ankara 1999, s. 17.

¹²⁸Kara, a.g.e., s. 18.

Halkevlerinin ülke içinde kurulmuş diğer kuruluşlarla paralel bir tutum sergilediği bilinmektedir. Türk Ocakları'nın kapatılarak yerine Halkevleri'nin açılması buna örnek teşkil etmektedir. Bunun yanı sıra Millet Mektepleri, Türk Tarih Kurumu ve Türk Dil Kurumu ile ortak amaçları hedeflemiştir.

Millet mekteplerinin yeni kurulan Cumhuriyet içerisinde aldığı rol, yeni alfabeyi halka öğretmekti. Bireyleri eğitmek adına ve topluma olan katkılarını arttırmak için, onları mutlaka okuryazar yapmak lazım gelmektedir ve bu sebepten dolayı mekteplerde, Alfabe ilk ders kitabı olarak okutulmaktaydı. Halkevlerinde ise; ahlak, ilim, hoşgörü alanlarında eğitim verilmekteydi.¹²⁹

Halkevleri 1932 yılında kurulduğunda kendisine yüklenen hedeflerle çalışmaya başlamıştır. Bunun yanı sıra gençlerin toplanma yeri olmuştur ve fikir alışverişinin yapıldığı bir kültür kurumudur. CHP'nin bir yan kuruluşu gibi çalışmalarına başlayan halkevlerinin kısa süre içinde şube sayısı da artış göstermiştir.

Halkevleri, CHP'nin bir yan kuruluşu olarak göreve başlasa da partili partisiz herkesi kabul edecek, kültür ve eğitim yuvası olacak şekilde planlanmıştır. En temel amaç olarak, ulusun fertlerini birbirini anlayan, saygılı, birbirini seven ve belli bir ideale bağlı olarak ortak bir çatı altında toplayacaktır. Kısa zamanda uluslaşmayı amaçlayan halkevleri, çok başarılı bir yol da izlemiştir. Halkevleri aydınlar tarafından kurulup, ama temelini tamamen halktan alan bir kurumdur.¹³⁰

Aydın kesim ile halk arasındaki büyük boşluğu doldurmaya yarar sağlayan halkevlerinin ilke olarak cumhuriyetçilik başta olmak üzere, ulusal bağımsızlık, ve Mustafa Kemal Atatürk'ün ilke ve inkılaplarını temele almıştır.

Merkezlerde kurulan halkevlerinin yanı sıra, köy ve taşrada kurulmuş olan halkodaları da aynı amaçla çalışmaktadır. Ülkenin her yerinde açılan halkevleri ve halkodalarının sayıları 6 bine yaklaşmaktaydı. Bu kurumlarda vatandaşların ülke ve dünya sorunları hakkında aydınlanmaları, açılan kurslarda eğitim alarak bir meslek sahibi olmaları ve boş zamanlarında daha verimli işlerle ilgilenmeleri hedeflenmiştir.

¹²⁹Kara, a.g.e., s. 21.

¹³⁰A.g.e. s. 41.

İlk Halkevi'nin 1932 yılında açılmasıyla, 915 konferans verilmiş, 373 konser dinlenmiş, 511 temsil yapılmış ve 150.000 kişi kitap okumuştur. 3 yıl sonraki bilançoya göre, 1935 yılında 2243 konferans, 776 konser verilmiş, 782 temsil yapılmış ve 642.000 kişi kitap okumuştur. Ve bu yıl 495 köy gezisi de yapılmıştır. 190.000 kişiye de farklı konularda eğitim verilmiştir.¹³¹

Halkevleri aydınlar tarafından kurulan bir kurum olmasına rağmen, halka hizmet etmeyi hedeflemiş; hatta CHP tarafından kurulması ortaya atılsa da, partinin idealleri doğrultusunda çalışması planlanmamıştır.¹³² Halkevlerinin halk terbiyesini üstlenmesinin temelinde, milli bir ülkeye tüm halkı bağlamak da vardır. Türk'ün benliğini bulması ve bunun öğretilmesi, halkın kendi yeteneklerini fark edip ortaya çıkarabilmesi, kendilerini rahatça ifade edebilmeleri ve bir millet olabilme ülküsünü halka aşlamak görevini üstlenmiştir.¹³³

Ankara Halkevi tarafından basılan yayınlardan biri olan “*Halkevinden Halka*” isimli bir broşür 1938 yılında basıldığında Türk Tarih Tezinin ana temalarını anlatmaktaydı ve 5000 adet basılarak ülkenin her yerinde dağıtılmıştır. Bu ana temalar CHP'nin altı okunu oluşturan ilkelere göre sıralanmıştı.

Halkevlerinin amaçları birkaç kez değiştirilse de, temel prensipte içerik hep aynı kalmıştır. Parti de her fırsatta Halkevlerini kendi kültür kolu olarak lanse etmiştir. Bunun altındaki sebebin biri, diğer bağımsız dernekler gibi etki altında kalarak ortaya çıkacak dezavantajların önüne geçmek; diğer sebep ise Halkevlerinin belli bir özerklik sağlamasını engellemektir.¹³⁴

CHP, Halkevlerini bir anlamda kendi ideolojisini Anadolu'nun her yerine yaymak amacıyla kurmuştu. Fakat partinin yaklaşımı, hem Halkevlerinin kendi siyasi ideolojisini yaymasını amaçlamış hem de kısıtlama ve baskılardan muaf olabilmesi adına halkevlerini kültürel bir kol olarak tanıtmıştır. Bu çelişkili tutum nedeniyle, muhalif kesimler ve toplum fazlaca etkilenmiştir. Halkevlerinin partiye bağlı olup

¹³¹Kara, a.g.e., s. 48.

¹³²Atsız, a.g.e., s. 20.

¹³³Nuray Bayraktar, *Halkevlerinin Ülke Kültürüne İnsanın Gelişimi ve Dönüşümü Açısından Katkıları*, Halkevleri Yayınları, Ankara 1999, s.31-32..

¹³⁴Şimşek, a.g.e., s.91-92.

olmadığı tartışmaları özellikle 1946 yılından itibaren hız kazanmıştır. 1946 yılında çok partili sisteme geçildiğinde, dönemin iki büyük siyasi partisi olan Cumhuriyet Halk Partisi ve Demokrat Parti arasındaki en büyük tartışma konusu Halkevleri olmuştur ve bu sürtüşme 1951 yılındaki kapatılmalarına kadar devam etmiştir.

Halkevlerinin kurulduğu yıldan itibaren 10 yıl boyunca büyük bir coşkuyla çalışmalarını sürdürse de, daha sonraları heyecanını yitirmiştir. Ayrıca Halkevlerinin resmi yayını olarak bilinen *Ülkü Dergisi*'nin, 1942 yılından itibaren partinin ilkelerinden ziyade etnografya değerlerine önem vermesi; bunun yanı sıra sergilenen tiyatroların siyasi konulardan çok halkla ilgili konulara yönelmesi, Halkevlerinin parti amaçlarına nötrleştiğini göstermektedir. İlk yayın dönemi Halkevlerinin kurulmasından 1 sene sonra aylık olarak yayınlanmasıyla başlar ve 9 yıl sürer. *Ülkü Dergisi*'nin ilk basım amacı hem halka rehberlik yapmasıdır hem de CHF'nin prensiplerini halka aktarmaktır. CHF'nin de simgesi olan ve Atatürk'ün inkılâplarını temsil eden 6 ok ideolojisinden çıkmadan yayın yapmaktadır. Ele aldığı konular edebiyat ve şiir, güzel sanatlar, felsefe, iktisat ve ziraat, halkın terbiyesi, kadın, fen, halk sağlığı, spor ve eğlence, köycülük, yayın dünyası ve halkevlerinden haberlerdir.¹³⁵ *Ülkü* dergisi, 1942 yılında CHP'nin ilkelerini de temsil eden 6 Ok ideolojisinden farklı yayınlar yapmaya başladığı görülmüştür. 1942 yılına kadar yayın süresi Birinci Seri olarak adlandırılmış ve tamamen CHP'nin ideolojisini halka aktarmayı amaçlamış bir dergi iken İkinci Seri olarak çıkan yayınlarda tamamen halka yönelik konuları işliyordu ve CHP'nin ideolojisine yönelik konular hakkında yazılara yer vermekte ısrar etmiyordu. Birinci Seride politik yazılar çoğunlukta iken, İkinci Seride daha çok bireysel sorunları ele alan bir tutum sergiledi.¹³⁶ Birinci Seri'de müzecilik konusunda yazılara ilk olarak Temmuz 1933'te çıkan 6. sayıda rastlamaktayız. Ardından müzecilik konusundaki yazılar ya ayda bir ya da iki ile üç ayda bir olmak üzere farklılık göstermiştir. Müzecilik alanında düzenli olarak yazılar yazanların başında Abdülhak Şinasi ve Remzi Oğuz Arık gelmektedir. Ayrıca Behçet Kemal Çağlar'ın kaleme aldığı ve ilk olarak 1937 yılında dergide yer bulan "*Halkevlerinde Çalışmalar ve Değerler*" isimli yazı dizisiyle 1937 yılından itibaren aylık olarak Halkevlerinin kültür hayatımıza kattıklarını da öğrenebilmekteyiz.

¹³⁵Firdevs Gümüšoğlu, *Ülkü Dergisi ve Kemalist Toplum*, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul 2005, s.150-169.

¹³⁶Şimşek, a.g.e., s.204-205.

1946 yılında çok partili rejime geçilmesi ile CHP'nin Halkevlerine karşı tutumu değişmiş ve onlara özerk birer kuruluş gibi yaklaşmaya başlamışlardır. Demokrat Parti ile Cumhuriyet Halk Partisi'nin Halkevleri konusunda sürtüşme yaşamasının bir diğer sebebi de, Halkevlerine hazineden aktarılan paralar olmuştur. Hem muhalefetin baskısı hem de halkevleri ve halkodalarının giderek artan sayısı, para aktarımını kısıtlamaktaydı. Bu sebepten, tüzükte bazı değişiklikler yapılması kaçınılmaz olmuştu. Değişen tüzüğe göre, bazı kurslar ve yayınlar para karşılığı yapılmaya başlanmıştı.¹³⁷

Tüm bu durumlar göz önüne alındığında CHP, 1947 yılındaki 7. Genel Kurulunda Halkevlerini bir kamu kurumu haline getirme kararı almıştı. Hatta bunu başarabilmek için bir heyet dahi kuruldu. Bu komisyonda İstanbul Üniversitesi'nden hukuk profesörleri görev almasına rağmen, iki parti arasında görüş birliği sağlanamamıştır. CHP'nin iktidarda, DP'nin muhalefette olduğu 1946 ve 1950 yılları arasında gerek kurulan komisyonlarda gerek meclis oturumlarında ortak bir karar alınamadığından hiçbir gelişme sağlanamamıştır.

Tüm bu sürtüşmeler yaşanırken, 1949 yılında Demokrat Parti 1931 yılında kapatılan Türk Ocakları'nın Atatürk tarafından baskı ve zorla kapatıldığını iddia etmeye başlamıştı. Türk Ocaklarının taşınır ve taşınmaz tüm mal varlıklarını alan CHP'nin, tüm bu malları sahiplerine geri iade etmesi gerektiğini vurgulamaktaydı. CHP de karşılık olarak kapatılan Türk Ocakları'nın feshini meclisin değil, mahkemelerin vereceği bir karar olduğunu belirtmiştir.

1950 yılında iktidara gelen Demokrat Parti, bir komisyon kurarak Halkevlerinin mal varlıklarına el konulmasını öne sürmüştü. Hazırlanan tasarının içinde CHP'nin mal varlıklarına da el koymak söz konusu olduğundan CHP bu öneriyi düşünmeden reddetmiştir. Bunun üzerine CHP, daha önce DP tarafından hazırlanan tasarı üzerinde değişiklikler yaparak bu tasarıyı dönemin başbakanı olan Adnan Menderes'e iletti. Gerek komisyonlar bazında gerek kişiler bazında ilerleyen günlerde tartışmalar sürdü fakat hiçbir sonuç elde edilemedi.

¹³⁷Şimşek, a.g.e., s.206.

Anlaşmazlık devam ederken, DP meclis grubu toplanarak hem Halkevleri hem de CHP hakkında hazırlanan ve mallarına el koymayı içeren bu tasarımı onaylama kararı aldılar. Buna karşılık olarak CHP de, hem Ankara hem de İstanbul Üniversitelerinin rektörleri, Danıştay ve Yargıtay başkanlarından bir bilim kurulu kurmasını istedi.¹³⁸ Demokrat Parti'nin meclis grubu yasa tasarısını oy birliği ile kabul etmesi sonucunda, bu yasa tasarısı hızla tüm komisyonlardan onaylatılarak meclis genel kuruluna getirildi. 5830 sayılı yasa olarak, 8 Ağustos 1951 günü kabul edilerek, derhal uygulamaya koyuldu. Bu yasa tasarısında, Türk Ocakları da dahil olmak üzere kapatılan tüm kuruluşların ve derneklerin el konulan mallarının iadesini de içermekteydi. Daha önceden halkevlerinin ödenekleri azaltıldığından dolayı masraflar için ayrılan ödenekte azalma meydana gelmişti. Azalan ödenegi tamamlamak için halkevlerinin parasız olan kursları için bir miktar para karşılığında dersler verilmeye başlandı. Ancak masrafları istenen düzeyde karşılayamadığından bizzat CHP tarafından bazı halkevleri ve halkodaları kapatılmıştı. Kalan gayrimenkuller ve mallara da el konularak devir işlemi tamamlandı.¹³⁹ Böylece on dokuz yıl boyunca faaliyet gösteren Halkevleri kapatıldı.

3.2. Halkevlerinin Faaliyetleri

Halkevlerinin kuruluşunda Vildan Aşir Savaşır ve dönemin Milli Eğitim Bakanı Reşit Galip'in büyük emeği vardır. Halkevlerinin idaresinde, şubelerin oluşturduğu komisyon tarafından seçilen birer temsilci Halkevi İdare Heyeti'ni oluşturmaktaydı. Üyelerin seçim hakkı iki yılda bir yenilenirdi. Tüm şubelerden elde edilen bilgilerle hazırlanan çalışma raporları, üç ayda bir olmak üzere Fırka Genel Sekreterliği'ne gönderilmekteydi. Halkevlerinin aldıkları kararlar oy çoğunluğu esasına dayalı olarak alınırdı ve eşit olması durumunda başkanın oy kullandığı tarafın kararı geçerli sayılırdı.¹⁴⁰

Dönemin Milli Eğitim Bakanı olan Reşit Galip başkanlığında kurulan komisyonun hazırladığı talimatnamede, yönetim şeklinden oluşturulacak şubelere kadar her şey detaylandırılmıştır. Başta 9 Şubeden oluşması planlandı. İlerleyen zamanlarda bazı şubeler birbirinden ayrılrsa da, temelde bu 9 Şubeye bağlı kalınmıştır. Bunlar; Dil

¹³⁸Şimşek, a.g.e., s.212.

¹³⁹A.g.e., s.213.

¹⁴⁰Dr. Yavuz Özdemir, Elif Aktaş, "Halkevleri 1932'den 1951'e", *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü*, C 19, S 45(2011), s 251.

Edebiyat ve Tarih Şubesi, Güzel Sanatlar Şubesi, Temsil Şubesi, Spor Şubesi, İctimai Yardım Şubesi (Sosyal Yardım), Halk Dershaneleri ve Kurslar Şubesi, Kütüphane ve Yayın Şubesi, Köycülük Şubesi, Müzecilik Şubesi'dir.¹⁴¹

Dil, Edebiyat ve Tarih Şubesi, önemli şubelerden biridir. Başlarda Tarih Şubesi de bu kolla birlikte çalışmalarını yürütürken, 1940 yılında çıkarılan talimatnamede Tarih Şubesi bu koldan ayrılmıştır.¹⁴² Şubenin başlıca görevi dilin millileşmesi için çalışmalar yapmak, edebiyat çalışmaları ile halkı kaynaştırmak, yeni belgelere ulaşarak deliller toplamak ve böylece geçmişten günümüze gelişimini öğretmek ve yaşatmak amaçlanmıştır.¹⁴³ Ayrıca profesörler, doçentler ve donanım sahibi insanların konferanslar vermesini sağlamıştır. Dil çalışmalarında hem eski Türkçe hem de halk Türkçesinin araştırılmasını hedeflemiştir. Bunun yanı sıra yayınlanan dergilerde öz Türkçe kelimeler kullanarak, halka sade bir Türkçe öğretmeye çalışmıştır. Ayrıca Türkçe bilmeyenlerin olduğu bölgelerde okuma yazma kursları açarak, halkın eğitimine katkısı olmuştur. Yine bu şubenin görevi olarak belirtilen bir diğer çalışma sahası da, anma törenleri düzenlemektir.

Dil ve Edebiyat Şubesi'nin dergi yayınlamak gibi bir görevi de bulunmaktaydı. Halkevlerinin en önemli dergisi olan Ülkü, Ankara Halkevi tarafından çıkarılmaktaydı. Bu dergide yayınlana yazıların CHF'nin ideolojisini temele aldığı görülmektedir. Diğer Halkevleri, yayınlanacak dergilerindeki yazıların birer nüshasını hem Ülkü Dergisine hem de diğer halkevlerine göndermekler yükümlüydü. Parti Genel Sekreterliği'ne ise iki nüsha gönderilmeliydi. Halkevlerinin "*Halkevleri Muhasebe Usulü Talimatnamesi, Halkevleri Çalışma Şubeleri Talimatnamesi*"nde¹⁴⁴ belirtilen karar gereği kendi matbaalarını kurmaları yasaklanmıştır. Bu sebeple piyasadan bir matbaaya dergilerini bastırır, satışlarından da gelir elde ederdi.¹⁴⁵

¹⁴¹Kara, a.g.e.s. 48-49.

¹⁴²Elif Aktaş, Yavuz Özdemir, "Bütünden Parçaya Halkevleri Şubeleri", *A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C 15, S 2(2011), s. 189.

¹⁴³Sancar Tunalı, Halkevlerinde Yürütülen Sanat Çalışmaları (1932 – 1950), *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C15, S2(2013), s.61.

¹⁴⁴Cumhuriyet Arşivi, 490.01/ 1063.1080.1.

¹⁴⁵Aktaş, Özdemir, a.g.m., s. 191.

Güzel Sanatlar Şubesi'nde, vatandaşın güzel sanatlara ilgisini arttırmak, güzel sanatlar terbiyesi vermeyi hedeflemiştir. Halkın hem kendi kültürüne sahip çıkmasına hem de Batılı tarzdaki kültürü tanınmasına yönelik çalışmalar üstlenmiştir.

Bu şubenin çalışma alanlarının başında müzik gelmekteydi. Halkın kendi türkülerini derlemek, milli marşları ve yerel şarkıları aslında sadık kalarak toplamak, Türk müziğinin yanında Batının çok sesli müziğini de tanımlarını sağlamayı hedeflemiştir. Müzik eğitime dair kurslar açılmış olsa da, bazı bölgelerde çok ilgi gördüğü fakat bazı bölgelerde hiç katılım olmadığı görülmektedir. Ayrıca milli danslar alanında çalışmalar da görülmektedir. Yerli dansların kendine has kıyafetleriyle ve aslına uygun çalgı aletleriyle gösterilerde sergilenmesi amaçlanmıştır.

Müzik alanından başka, resim ve fotoğrafçılık alanlarında da çalışmalar yapılmıştır. Resim alanında amatörlerin, resim öğretmenlerinin yaptığı resimlerle sergi açılmasında faaliyetleri bulunmaktadır. Sergilerde gösterilecek olan resimlerin konusu serbest olmakla beraber, milli kahramanlık ve destan gibi konular da işlenebilmektedir. Bunun yanı sıra kartpostallardan büyütülen resimler kabul edilmemekle beraber, doğadan alıntılanan resimler de sergiye katılmaya hak kazanmaktadır. Hatta uygun görülmesi durumunda dereceye giren resimlere ödül bile verilmektedir. Tüm bu sergilerin ülke çapına yayılması amaçlanmıştır. En küçük bölgelerde bile sergi açılmasına özen gösterilmeye çalışılmıştır. Fotoğrafçılık alanında da, gençlere fotoğraf sevdirmeye amaçlanmıştır.¹⁴⁶ Ancak birçok şubede yeterli öğretici bulunmadığından resim, mimari, heykeltıraşlık konularında verim sağlanamamıştır.

Temsil Şubesi'nde, hedeflenen amaç devrimlerin ve Cumhuriyet ideolojisinin halka benimsetilmesiydi. Sergilenen piyesler ve müsamereler görsel nitelik taşıdığından, etkisi daha kalıcı olmaktadır. Bu şubede, tiyatro ve sahneye dair her şeyi içeren etkinlikler düzenlenmiştir. Gezici bir tiyatro gibi etkinlikler, köy alanlarında, panayırılarda sahnelenmiştir. Böylece halkın, sanatın bir diğer kolu olan tiyatro ilgisi aşılarmaya çalışılmıştır.

¹⁴⁶Aktaş, Özdemir, a.g.m., s. 192.

Bu şube kukla, karagöz ve sinema alanlarında faaliyet göstermiştir. Bilindiği üzere kukla ve karagöz oynatmak Osmanlı Devleti'nden kalan bir gelenektir. Osmanlı Devleti döneminde hem halkı eğitmek hem de eğlendirmek amacıyla sergilenen kukla ve karagöz oyunlarından Cumhuriyetin ilanından sonra da faydalanılmıştır.

Sinema gösterimi ise 1940 yılındaki talimatname ile belirlenmiştir. Seyyar ya da sabit sinema makineleri kullanılabilirdi ve ya CHF tarafından temin edilebilir ya da halkevleri kendi imkânlarıyla satın alabilirdi. Sinema gösterimi bir yıl içinde on ikiyi geçemezdi ve gösterilen filmlerden para alınması için piyesle ya da konserle bir müsamere haline getirilmesi şart koşulmuştu.¹⁴⁷

Spor Şubesi'nde, yalnızca bedensel değil ruh ve topluluk terbiyesine de hitap eden faaliyetleri içermiştir. Bulundukları yerlerde spor kulüplerine de yardım eden bu şubenin temel amacı, unutulmuş milli sporları da canlandırmaktır. Her halkevi bulunduğu bölgeye uygun spor etkinliklerinde bulunmuştur. “*Sağlam kafa, sağlam vücutta bulunur.*” cümlesinden yola çıkarak gençleri spora teşvik etmeyi amaçlamıştır. Satranç takımı, jimnastik aletleri, basketbol araçları ve güreş minderi de bulunmaktaydı. Uzman eğitimcilerin gözetiminde yapılan spor eğitimlerinin yanı sıra, yurdun her köşesinde üç ya da dört yılda bir jimnastik bayramları da kutlanırdı.¹⁴⁸

İmkânı olan halkevlerinde spor salonları bulunurken, imkânı olmayan yerlerde ise açık havada sportif faaliyetler yapılmaktaydı. Ata sporlarımızdan avcılık ve cirit sporlarını korumak ve geliştirmek, su sporları ve kayakta iyi olabilmek adına eğitimler verilmekteydi. Bu eğitim ve sportif faaliyetlerin yanı sıra kabileler halinde geziler de düzenlenmekteydi. Bu gezilerin amacı, hem memleketi tanıtmak hem de gidilen yerlerde tarihsel ve arkeolojik araştırmalar yapmaktır.¹⁴⁹

Sosyal Yardım Şubesi'nde, yardımlaşma hissini yükseltmek ve milletin birbirine karşı olan sevgisini geliştirmektir. Çevrelerinde bulunan hayır kurumlarıyla birlikte çalışarak onlara destek de sağlayan bu şube, muhtaç ailelere, durumu iyi olmayan öğrencilere ve hastalara da yardım ederdi. Bu şube halkevlerinin toplumun hem kendi

¹⁴⁷Aktaş, Özdemir, a.g.m., s. 194.

¹⁴⁸Hediye Titiz, *Cumhuriyet Döneminde Halkevlerinin Eğitim ve Tarih Çalışmaları 1932 – 1951 (Akdeniz Bölgesi Örneği)*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Adana 2012, s. 54.

¹⁴⁹Aktaş, Özdemir, a.g.m., s. 195.

içinde hem de devletle kaynaşmasında önemli görevleri bulunmaktaydı. Kimsesiz çocukların eğitiminde yardım etmek, hayır kurumlarını geliştirmek amacıyla çalışmalarda bulunmak, işsizlerin iş bulmasında gerekli olanakları sağlamak gibi faaliyetleri bulunmaktaydı. Sağlık konusunda ise şehir merkezlerinde bulunan Halkevlerinde birer muayenehane açılması ve burada doktorların ücretsiz muayene etmesi sağlanmıştır. Bu şubenin faaliyetlerine halkın katılması istenmesinin temel sebebi, bireylerdeki vatandaşlık duygusunu geliştirmektir. Bu duyguyu geliştirmek ve halkı kaynaştırıp vatandaşlık bilincini aşılama adına, belediyelerden hayır kurumlarından ve özel idareden fazlaca yardım görmüştür. Şubenin sayısı gittikçe artmıştır ve en çok faaliyeti sağlık alanında göstermiştir.

Halk Dershaneleri ve Kurslar Şubesi'nin en temel amacı, halkın okuma yazma konusunda gelişimlerini sağlamaktır. Bu şubenin açtığı kurslar ücretsizdi ve Türkçe başta olmak üzere fen bilimleri, yabancı dil, dikiş, nakış, muhasebe ve hatta tarımsal bilgilere dair dersler verilmekteydi. Açılan kursların her bölgede farklılık göstermesi, coğrafi şartlara göre belirlenmekteydi. Halkevinin bulunduğu bölgede hangi tarımsal faaliyet yoğunlukta olsa, açılan kurslar da bu tarımsal faaliyetlerle paralellik gösteriyordu. Dikiş, nakış, ev idaresi, ütü gibi konular daha çok ev hanımlarına hitap ederken; inşaat ve elektrik gibi konular da günlük hayatı kolaylaştırmak adına verilen eğitimlerdi. Bu kurslarda eğitim veren eğitimciler, şubelerin gönüllü üyeleri idi ve bu eğitimleri karşılıksız olarak veriyorlardı. Eğitimler mekteplerde olduğu gibi uzun süreli değil, daha çok kısa süren aktivitelerden oluşmaktaydı. Gönüllü olarak eğitim verenlerin sayısı yetersiz kaldığında, dışarıdan eğitimciler getirilir ve ücretleri Halkevleri tarafından karşılanırdı.¹⁵⁰

Halk Dershanesi ve Kurslar Şubesi, sadece bulunduğu bölgedeki halka yönelik faaliyetlerde değil, aynı zamanda cezaevinde bulunan mahkûmlara da eğitimler vermekteydi. Cezaevlerinde okuma yazma ve yabancı dil kursları açarak, mahkûmların da eğitim seviyelerine olumlu yönde etki ediyordu. Amaç, şüphesiz ki, halkın her kesimini eğitmek ve belli bir eğitim seviyesine ulaşmalarını sağlamaktı. Halkevlerinin yabancı dil kurslarına büyük ilgi gösterilmekteydi. Bu yabancı dil kurslarında İngilizce, Almanca ve Fransızca öğretilmiştir.

¹⁵⁰ Aktaş, Özdemir, a.g.m., s. 197.

Kütüphane ve Yayın Şubesi olmadan bir yerde Halkevi açılamazdı. Halkevlerinin açılış şartı, her halkevinde bir kitaplık bulunmasıydı ve bu şube olmadan halkevi kurulmayacaktı. Halkevlerinde bulunacak kitaplar halkın eğitim seviyesini yükseltecek ve milli duyguları canlı tutacak türden kitaplar olacaktı. Türk inkılâbı ve devrimlerine uymayan, şiddet, cinayet ve intihar konulu kitaplar, gençlere örnek olmayacak ve onları yanlış yönlendirecek olan kitaplar kabul edilmeyecekti.

Halkevlerinin kitaplığında yer alacak olan kitaplar Türk Tarih Kurumu ve Türk Dil Kurumu başta olmak üzere, CHF Genel Sekreterliği'nin onayından geçmek zorundaydı.¹⁵¹ Belli gün ve saatlerde açık olacak olan okuma odaları oluşturuldu. Hatta köylere de seyyar kütüphaneler oluşturulması talimatnamede yerini almıştı. Köy kahvelerinde okuma yazma bilen kişiler, kitabı yüksek sesle herkese okurdu. Bunun yapılmasındaki amaç, okuma yazma seferberliğine olumlu etki yaratmasıydı. Halkevleri okuma odalarını ister kendi bünyelerinde ister yakın köylerde açabilecekti. Bu atılım, halkodalarının açılmasının da önünü açacaktı. Kütüphane ve Yayın Şubesi, kısa sürede büyük başarılar elde etmiştir. Bu şubeye üye olanların sayısı bir milyonu aşmıştır. Gençlerin de kitap okumalarını teşvik etmek amacıyla, kitap özetleri yarışması düzenlenmiştir.

Köycülük Şubesi, köylü ile şehirli arasındaki farkı ortadan kaldırarak köyün güzel yanlarını ortaya çıkarmayı hedeflemiştir. Bunun yanı sıra satış kooperatifçiliğinin gelişmesi için de çalışmalar da bulunmuştur. Hem tarımsal alanda hem de eğitim alanında diğer şubelerle ortaklaşa çalışan bu şubenin temel amacı, köydeki halkı ve köyü geliştirmektir. Hem okuryazar oranını yükseltmek hem de tarımsal anlamda kalkınmayı sağlamak amacıyla çalışmalarda bulunmuştur.

Halkevi bulunduğu yerlerdeki köylüleri müsamerelere çağırıp, kır bayramları düzenleyerek, buradaki halkın hem sıhhi hem de sosyal anlamda gelişmeleri konusunda faaliyetlerde bulunmuştur.

Şube sadece köyü ve halkını kalkındırmakla görevli değildi. Aynı zamanda köye dair araştırmalarla da ilgileniyordu. Köyün tarihçesi, adının kökeni, eskiçağlara ait antik

¹⁵¹Aktaş, Özdemir, a.g.m., s. 198.

eserler, toplumsal, sosyal ve kültürel hayatına dair bulguları derlemekle de görevliydi. Tarımsal faaliyetleri, tarımdan elde edilen mahsul bilgisi de bu şube tarafından derlenmekteydi.

Ayrıca geziler düzenleyen bu şube, köylü ve kentli arasındaki iletişimi de sağlamayı hedeflemişti. İki taraf da birbirlerinin yaşam tarzını öğreniyor, birbirlerinden haberdar oluyor ve bu da tüm halkın vatandaşlık duygularını besliyordu. Her ne kadar bu gezilerde olumlu duygular beslense de, eleştiriler de yapılmaktaydı. Farklı yaşam stilleri ve farklı giyim tarzlarına sahip olmalarından, kentlilerin bu gezileri birer piknik gibi görmesine kadar her konuda eleştiriler alınmaktaydı. Ancak tüm bu eleştirilere rağmen, Köycülük Şubesi'nin başarısı da yadsınamaz bir gerçektir.

Bu tezin konusuna yönelik çalışmalar yapan Müzecilik ve Sergi Şubesi ise Tarih kolu ile işbirliği içinde çalışmıştır. Şubeler ilk açıldığında Dil ve Edebiyat Şubesine bağlı olarak çalışan Tarih kolu, 1940 yılındaki talimatnameye göre Müzecilik ve Sergi Şubesi'ne bağlanmıştır.

Tarih kolunun bu şube bünyesinde yaptığı çalışmalar, hem ulusal hem de yerel tarih araştırmaları yapmak, yeni belgelere ulaşmak ve ulaşılan bu belgeleri tercüme ederek alanında uzman kişilerin vereceği konferanslarla halka aktarmaktır. Tarih kolu tüm bu çalışmalarını Türk Tarih Kurumu ile birlikte yürütmüştür.

Müzecilik kolu ise bulunan tarihi malzemenin görseelliğinden yararlanarak halka sergileme görevini üstlenmiştir. Buluntuların sergilenmesi ile halk, eskiçağlara dair bilgileri görerek öğrenmekteydi. Eğer halkevinin bulunduğu bölgede bir müze mevcut ise bulunan eserler bu müzede sergilenir; eğer resmi bir müze yoksa en yakın müzeye gönderilmesini sağlardı. Bulunulan bölgede, çok sayıda esere sahip bir halkevi varsa resmi bir müze kurmak için yetkililerle iletişimi kurmak halkevinin göreviydi.

Bu şubenin bir diğer görev alanı ise folklor çalışmalarıydı. Ancak istenen organizasyon sağlanmadığı için yetersiz kalan bu alan, yine de bulunduğu bölgenin yerel folklorunu tanıtmakta başarılı olmuştur.

Bu Şube ayrıca geziler de tertip etmiştir. Özellikle bulunan eski eserlerin korunmasında büyük çalışmalarda bulunmuştur. Bulunduğu çevrede müzeleri zenginleŐtirmek ve hatta yeni müzeler kurmak görevini üstlenmiştir. Tarihi eserlerin albümlerini de yapan bu Şube, bulunduğu yörenin yerli mahsullerinin sergilerini de yapmıştır.

Tıpkı Köycülük Şubesi gibi bu Şube de toponomi çalışmalarında bulunmuştur. Yörenin tarihi adı, eski dönemlerdeki yaŐantıları ve o günlere ait eski eserlerin gün yüzüne çıkartılarak sergilenmesinde görev almıştır. Geçmiş ile köprü kurulmasına yardımcı olmuşlardır.

IV. BÖLÜM

HALKEVLERİNİN ATATÜRK DÖNEMİNDEKİ MÜZECİLİK ve MÜZECİLİK EĞİTİMİNE YÖNELİK FAALİYETLERİ

4.1. Halkevlerinde Müzecilik Faaliyetleri ve Müzecilik Eğitimi

Konunun temeline inmek adına, halkevlerinin ilk açıldığı tarihten itibaren 1938 yılına kadar olan dönemde “*Müzecilik ve Sergi Şubesi*”nin faaliyetlerine bakmamız gerekmektedir. Bilindiği üzere, başlarda Dil ve Edebiyat Şubesi’ne bağlı olan Tarih kolu da ilerleyen yıllarda Müzecilik ve Sergi Şubesi’ne bağlanmış, bundan önceki dönemler için her kol birbiri ile uyum içinde ve yardımlaşarak faaliyetlerde bulunmuştur.

Daha önce de belirtildiği gibi müze eğitimi iki boyutludur. Biri müzenin eğitim ortamı olarak kullanılması ve halkın her kesimine tarihini öğretmesi; diğeri ise eğitim kurumlarında müze eğitimi verilerek, hem müzelerin işleyişini hem de işlevini öğretmektir.

Müze eğitimin çıkış noktası olarak, müzelerde sergilenen eserlerin önemli bir bilgi kaynağı olduğundan söz edilebilir. Nesneler ile bağ kurarak, toplumu aydınlatmak adına müze eğitimi önemli bir işlev görmektedir. Müzelerin işlevleri arasında koruma ve araştırmanın yanında iletişim kurma da bulunmaktadır. Eğitim adımı, iletişim kurma işlevi içinde değerlendirilir.

Müze eğitiminin amaçlarının başında geçmişle şu anki zaman arasında bağlantıyı kurmak, sergilenen antik eserlerle bağ kuran insanların kendi yaşantılarıyla bütünleştirmesini sağlamak, insanların içinde bulunduğu yaşantıya yabancılaşmasını önlemek ve değişen dünyaya uyumlanmalarına yardımcı olmaktır. Müze açısından amaçlarına bakılacak olunursa müzeyi bir yaşam biçimi haline getirmek, müzenin ekonomik kaynaklarını geliştirmek, insanların estetik duygularına hitap edebilecek ve zihinsel anlamda katkıda bulunacak yerler haline getirmektir.

Müze eğitimi yaşam boyu sürecek bir sürekli eğitimidir. Müze eğitimi, hem tarihsel empati kazandırmak hem de estetik duygusu kazandırmak amacıyla özellikle seçilmesi gereken bir öğretim tekniğidir. Ayrıca, her müzenin kendine özgü bir işlevi vardır. Müze çeşitlerine bakıldığında görülebilir. Arkeoloji müzeleri, etnografya müzeleri, sanat müzeleri, çağdaş müzeler gibi farklı dalları olan müzelerin de eğitimleri kendine özgüdür. Müze ile toplum arasındaki ilişkinin tespit edilmesinde hedefler temele alınmalı ve karşılıklı güven duygusunu oluşturarak, kültürel anlamda netlik sağlanmalıdır.

Müze eğitiminin temelde üç önemli ilkesi vardır. Bunlardan ilki, müzede bulunan eserlerin oluşturduğu koleksiyonun ziyaretçilerin ilgisini çekerek bir bağ kurmasını kolaylaştırmasıdır. İkinci olarak, koleksiyonların detaylı olarak incelenmesidir. Detaylı olarak incelenmesinin sebebi, eğitim ortamı olarak kullanılacak olan müzenin eğitime uygun koleksiyonlar içermesidir. Son olarak da, koleksiyonlar ve ziyaretçiler arasındaki ilişkinin sağlamlaştırılmasıdır.¹⁵² Koleksiyonlar ile kurulacak olan bağın, bizzat ziyaretçiler tarafından birinci elden gerçekleşmesi ile ziyaretçilerin ilgileri canlı kalacak ve sergilenen eserlerle kurdukları ilişki sağlam temelli olacaktır.

Uluslar arası Müzeler Konseyi'nin (ICOM) etik kodlarında müzenin hem araştırma hem de eğitim merkezi olduğu vurgulanmıştır. Müzeler eserleri korur, sergiler; ancak bunun yanında toplumsal gelişmeye de katkı sağlamalıdır. İlk kez Greenhill tarafından tanımlanan müze eğitimi, müzelerin koleksiyonları ile toplum arasında canlı, aktif ve yaşam boyu kurulan ilişki süreci olarak ele alınmıştır. Uluslararası Müzecilik Komisyonu ise müze eğitimini müzelerde bulunan bilgi kaynağı olan eserlerden yola çıkarak pedagojiyi temele alan bir kültürlenme olarak tanımlamıştır.¹⁵³

Avrupa'da müze eğitiminin daha başarılı olmasının sebebi, koleksiyonculuğun erken gelişmesine bağlıdır. Türklerde koleksiyonculuğun geç başlamasının en önemli sebebi, uzun yıllar göçebe hayat sürmelerindendir. Türkiye'deki müze eğitimi, Batı dünyasından geridedir. Okul – müze ilişkisini Türk tarihinde ilk olarak II. Meşrutiyet

¹⁵²Prof. Dr. Bekir Onur, *Müze Eğitimi: Temel İlkeler ve Politikalar*, Müze Eğitimi Seminerleri I 10-11 Ekim 2002, Suna – İnan Kırarç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü, s. 10-11.

¹⁵³Ceren Karadeniz, Ayşe Okvuran, Müge Artar, Ayşe Çakır İlhan, "Yeni Müzebilim Bağlamında Müze Eğitimine Çağdaş Yaklaşımlar ve Müze Eğitimcisi", *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, C 48, S 2(2015), s.208.

dönemi sonunda Satı Bey desteklemiş, ardından 1920’li yılların da başında İsmail Hakkı Baltacıoğlu tarafından yeniden gündeme getirilmiştir.

Mustafa Satı Bey, aslen Arap asıllı olmasına rağmen dönemin hakim ideolojisi olan Türkçülük için çalışmalar yapmaktaydı. 1909 – 1912 yılları arasında Darülmuallimin müdürlüğü yapmıştır ve bu dönemde okul altın çağını yaşamıştır. Satı Bey’in okul genelinde yaptığı çalışmalar, kökten bir reformu içermektedir. İlk önce 750’yi bulan öğrenci sayısını, bir sınav uygulayarak 150’ye düşürmüştür. Öğretmen kadrosunun neredeyse tamamı yenilenmiş ve yerlerine genç öğretmenleri kadroya almıştır. Öğretmen yetiştirilmesinde görev alan Darülmuallimler olacaktı, bu yüzden İstanbul Darülmuallimini her anlamda örnek teşkil etmeliydi. Taşrada görev alan öğretmenlerin çok düşük seviyelerde olduğunu da Satı Bey fark etmiş ve yapılacak olan çalışmalara bu eksikliği de eklemiştir. Bunun yanı sıra, Darülmualliminlerin yatılı olması gerektiğini belirterek bu konuda çalışmalar yapmıştır. Avrupa’ya öğrenci gönderilmesini savunan Satı Bey, bunu gerçekleştirmek için önce Avrupa’dan öğretmenlerin getirilmesini de beyan etmiştir. Sanat derslerinden el işine, çocuklar için ağır olan dilin sadeleştirilerek bir çocuk edebiyatı oluşturulmasına kadar birçok alanda çalışmıştır. Ayrıca pedagoji dünyasına 1909 yılında yazdığı “*Fenn-i Terbiye*” isimli eseri hediye etmiş ve Türkiye’de pedagoji alanında yazılmış ilk kitap olarak literatüre geçmiştir. Kitabın yazıldığı dönemde eğitim ve öğretimdeki teknik eksiklikler göz önüne alındığında, kitabın önemi bir kez daha anlaşılmaktadır.¹⁵⁴ Satı Bey dönemine kadar müzeler, camiler ve anıtlar ziyaret edilmezdi. Bu ziyaretlerin ve kırlarda yapılan gezilerin tarihlendiği dönem Satı Bey zamanıdır. Müzeler hakkında Maarif Nazırı Emrullah Efendi’ye yazdığı layihalarında, Avrupa’daki okul gezilerinden bahsetmiştir. Avrupa’daki okulların müzelere yaptığı gezilerden bahseden Satı Bey, eğitim açısından müzelerden faydalanabileceğini gözlemlerine dayanarak aktarmıştır. Paris, Brüksel, Berlin, Lozan ve Viyana gibi şehirlerde yaptığı gezilerin sonucunda yaptığı gözlemler ile Terbiye Müzesi, Pedagoji Müzesi, Mektep Müzesi gibi farklı alanlarda hizmet veren müzelerin var olduğunu görmüş, bunu Maarif Nazırı Emrullah Efendi’ye de aktarmıştır. Ayrıca Darülmuallimin bünyesinde kurulan kütüphane, müze ve yayınlanan “*Tedrisat Mecmuası*” Satı Bey’in eserlerindendir.¹⁵⁵

¹⁵⁴Şehbâl Deryâ Acar, *Eğitimde Bir Üstâd Satı Bey’i Tanımak*, Akademik Kitaplar, İstanbul 2009, s.66.

¹⁵⁵Acar, a.g.e., s.55-56.

İsmail Hakkı Baltacıoğlu Darülfünunda eğitim görmüş, öğrencilik yıllarında iş hayatına atılır. İlk olarak kalemde çıraklıkla başlayan iş hayatı serüveni, fahri hocalık ile devam etmiştir. Satı Bey'in tavsiyesi üzerine de 1910 yılında Avrupa'ya gönderilen öğrencilerden biri olur. Avrupa'da Fransa, İngiltere, Belçika, İsviçre ve Almanya'da bulunmuştur. Bulunduğu ülkelerde hem eğitimini almaya devam eder hem de başta okullar olmak üzere, müzeler, parklar, tiyatrolar gibi hem sanatsal hem de toplumsal etkinlikleri yakından takip eder. Türkiye'ye döndükten sonra Anadolu'ya konferanslar vermek üzere seyahatlere çıkar. Çıktığı seyahatlerde hem Anadolu insanını yakından tanımış hem de birçok fotoğraf çekmiştir. İstanbul'a döndüğünde de bu fotoğraflardan bir sergi düzenlemiştir. Daha sonra Darülmualimin-i İptidaiye bünyesinde öğretmenlik görevine başlar. Okul bünyesinde "*Elişi Darülmuallini*" açılmasında ön ayak olmuştur. Satı Bey'in Darülmualimin müdürlüğünden istifa etmesinin üzerine yerine gelen Kemal Bey, İsmail Hakkı Baltacıoğlu'ndan daha fazla istifade edebilmek adına Baltacıoğlu'nun müdür yardımcılığı pozisyonuna getirilmesini ister. Ancak Baltacıoğlu teknik konularla meşgul olan bir ders nazırı olmak ister ve sonuç olarak Sanayi-i Nefise Mektebi'nde resim pedagojisi dersleri vermeye başlar. İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nun kültür ve sanatla olana alakası Avrupa'da bulunduğu zamanlardan beri görülmektedir. Sanayi-i Nefise Mektebi bünyesinde çalışmaya başlamasıyla da fikirlerini öğrencilerine aktarabilme şansını yakalamıştır.¹⁵⁶

Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte müzecilik ve müzecilik eğitim faaliyetlerinde hızlanma görülmüştür. Her kentte müze kurulması gündeme gelmiş ve çoğu ilde müzeler kurulmuştur. Özellikle 1924 yılında müzecilik ve eski eserlerin araştırılması hususunda ivme kazandırılmıştır. Hatta cami, medrese ve türbe gibi kültürel varlıkların korunması açısından gerekli girişimler başlatılmıştır. Arkeoloji Etnografya Müzelerinin her kentte kurulmasının yanında Mustafa Kemal Atatürk'ün emriyle 1937 yılında Devlet Güzel Sanatlar Akademisi'ne bağlı olarak Resim ve Heykel Müzesi de kurulmuştur. Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki müzecilik faaliyetleri başarılı olarak değerlendirilebilir.

İlerleyen yıllarda müzecilik eğitime yönelik çalışmalar daha hızlı bir şekilde görülmüştür. Ancak bu hız hala Batı'daki uygulamalardan çok uzakta ve yavaştır.

¹⁵⁶Necmettin Tozlu, *İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu'nun Eğitim Sistemi Üzerine Bir Araştırma*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1989, s. 5-13.

Türkiye’de müze eğitimi adına ilk atölye çalışmaları 1980 yılında İstanbul’da başlamıştır. İstanbul Resim ve Heykel Müzesi Derneği tarafından başlatılan bu çalışma, günümüzde müzelerin eğitim ortamı olarak kullanılmasının öneminin anlaşılmasıyla daha da gelişmiştir.¹⁵⁷

Müze eğitiminin ikinci boyutu olan okullarda müze eğitimi ise ilk olarak müzelerde görev alacak olan elemanları eğitmek; ikinci olarak da müzelerin işlevini aktarmaktır. Bunun için eğitim kurumlarında bölümler açılmıştır.

Halkevlerinin her şubesi, kendi alanlarında eğitim faaliyetlerinde bulunmuştur. Dil ve Edebiyat şubesinin okuma yazma seferberliği başlatması, Köycülük şubesinin bölgelerinde yetişen tarımsal ürünlere dair eğitimler vermesi Halk Dershaneleri ve Kurslar Şubesi’nin de kadınlara yönelik el işleri öğretmesi ve yabancı dil kursları açarak halkın yaşamında ve genel kültüründe iyileştirme çalışmaları yapmaları örnek olarak verilebilir.

Müze ve Sergi Şubesi’nin eğitim faaliyetleri ise halkı eski eserler hakkında donanım sahibi yapmak, halkın bulduğu eserlerin toplanmasında liderlik yapmak gibi faaliyetleri bulunmaktadır. Bunların yanı sıra, yapılan konferanslar, çıkarılan dergilerle halkı daha bilinçli hale getirmek amaçlanmıştır. Dönemin şartları göz önünde bulundurulduğunda, her halkevi bulunan ilde müze görevlisi yetiştirmek bir bakıma zordu. Müzelere kalifiye eleman yetiştirmek, kazılara donanımlı arkeologlar eğitmek fikri ilk olarak müze müdürlüğü yapan Dethier döneminde gündeme gelmiştir. Gündeme gelen ancak hiçbir zaman açılmayan Müze-i Hümayun Mektebi ya da Asar-ı Atika Mektebi, içinde bulunan dönem göz önünde alındığında modernleşme adına atılan adımın ne kadar da önemli olduğunu kanıtlar niteliktedir.

Türk tarihinde müze eğitimi vermek adına atılan bu ilk adım için planlamalar yapılmıştır. Alınacak öğrencilerin sayısı ilk başta 12 idi. Eğitimci ve idarecilerin sayısı ise toplam 8 kişiden oluşacaktı. Ancak konuya ilişkin yayınlanan nizamnamede bu sayı değiştirildi ve sayı üçe düşürüldü. Öğrenciler iki yıl boyunca eğitim görecektir ve eğitimler yabancı dillerden genel kültür derslerine kadar geniş bir alanda planlanmıştır.

¹⁵⁷Oya Abacı, *Müze Eğitimi*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanatta Yeterlilik Tezi, İstanbul 1996, s.27.

Yabancı dillerden Eski Yunanca, Fransızca ve Latince öğretilecek, genel kültür derslerinden de Coğrafya ve Genel Tarih'e hakim olmak temel şarttı. Genel kültür ve yabancı dil derslerinden ayrı olarak, müzecilik alanına ait dersler de verilmekteydi. Asar-ı Atika ve Meskukat-ı Kadime dersleri, basit resim ve tasvirlerin alçı ile örneklerini çıkartma dersleri de göreceklerdi.

Müze-i Hümayun Mektebi'nde eğitimlerini başarı ile tamamlayan öğrencilerin İstanbul'a yakın illerde bulunan kazılarda görev alacaklardı ve araştırmalar yapacaklardı. Hatta bu öğrencilere bulacakları eserlere karşılık, ödül mahiyetinde maddi ödüller de verilecekti. Buradan anlaşılıyor ki, okulu başarı ile tamamlayan öğrencilerin işleri de hazırды.

İlk sene alınması planlanan on iki öğrenciden ayrı, kendini yetiştirmek isteyenler de katılabilecekti. Tek şart devam zorunluluğuna uymalarıydı. Ayrıca sayıları yirmiyi geçmeyecek ve öğrencilerin burs mahiyetinde aldıkları ödeneklerden de mahrum kalacaklardı. Diğer öğrenciler gibi onlar da, eğitimlerini tamamladıklarında diploma almaya hak kazanacak ve gerekli görüldüğü takdirde istihdam edileceklerdi. Her anlamda açılması muhtemel olan Müze-i Hümayun Mektebi'nin açılmamasına sebep olarak, Dethier'in o dönemde yaşadığı sağlık sorunları, değişen iktidarlar ve müze yönetiminin müze ile okul arasında bir seçim yapmak zorunda kalması gösterilebilir.¹⁵⁸

Müze-i Hümayun Mektebi'nin açılmaması, bir süre daha araştırma ve kazıları yabancıların yönetmesine sebep olmuştur. Ancak, Osman Hamdi Bey döneminde açılan Sanayi-i Nefise Mektebi arkeoloji ve müzecilik anlamındaki açığı kapatmıştır. Osman Hamdi Bey'in Paris'te resim ve hukuk eğitimlerini görmesi, onun müze müdürlüğü yapmasında etkili olmuş ve müdürlük vasfıyla da ülkede güzel sanatları destekleyecek bir okulun kurulmasına vesile olmuştur. Ticaret Nezareti'ne bağlı olan okulda başta heykel, mimarlık, resim gibi güzel sanatlar alanında eğitim verilmekteydi. Okulun yönetimi ve programından, Osman Hamdi Bey'in müdürlüğüne kadar bütün konular padişah onayıyla hayata geçmiştir. Okulun inşaatı 1882 yılında tamamlanmış ve bir kütüphane oluşturmak adına Fransa'dan kitaplar istenmiştir. Öğretmen ve idari yapı için eleman alımına başlanmıştır. 1882 yılında Sanayi-i Nefise Mektebi'nin ilk yönetmeliği

¹⁵⁸İbrahim Serbestoğlu, Turan Açık, "Osmanlı Devleti'nde Modern Bir Okul Projesi: Müze-i Hümayun Mektebi", *Gazi Akademik Bakış*, C6, S 12(2013), s.167.

de hazırlanmıştır. Bu yönetmeliği Osman Hamdi Bey'in bizzat kaleme aldığı düşünülmektedir. Kendisinin Paris'te eğitim görmesi ve ortaya çıkan yönetmelikte Paris'in önemli okullarından biri olan École des Beaux-Arts'ın kurallarına uygunluğu, Osman Hamdi Bey'in de kurulacak olan okula müdür olarak atanması yönetmeliği Osman Hamdi Bey'in hazırladığını vurgulamaktadır.¹⁵⁹ Bu yönetmelikten önce güzel sanatlara ait eğitimler sınırlı olarak görülse de, bu yönetmelikle beraber yaygın olan güzel sanatlar eğitimine sanat tarihi, tarih, eski eserler, geometri, aritmetik ve anatomi gibi hem arkeoloji alanında hem de bilim alanında yeni alanlar açılmış oldu. Tarih ve eski eserler dersleri okulun ortak zorunlu dersleri olarak her bölüm öğrencilerinin alması gerekli kılınmıştır. Yönetmelikte yeni müzelerin kurulmasına da yer verilmiştir. Hatta bir “*Resim ve Oyma Şeylere Mahsus Müze*” kurulması da tasarlanmıştır.

Okulun açılmasına dair tüm detaylar tamamlandıktan sonra 1883 yılında öğretim vermeye başlamıştır. İlk açıldığında 20 öğrencisi bulunan okulun, ilerleyen yıllarda öğrenci sayısı da artmıştır. Osman Hamdi Bey müdürlük yaptığı dönemde, her bölüme öğrenci alımında bir sınav uygulanmaktaydı. Eleme sınavına girebilmek için 7 senelik idadi mezunu olmaları temel şarttı. Eğer idadi mezunu değillerse bir komisyonun karşısında sınav vererek okula girişleri de mümkündü. Heykeltraşlık ve mimarlık bölümlerinin eğitim süreleri 4 yıl, resim bölümünün ise 5 yıldır. Hakkâklık yani gravür bölümü için 1887 yılında Almanya ya da Fransa'dan öğretmen getirilmiş ve bu bölümde 3 yıllık eğitim vermeye başlamıştır. Ancak bu bölüm beklenen kadar uzun ömürlü olamamış ve son öğrencisini 1922-1923 eğitim döneminde mezun ederek kapanmıştır. 1886 yılında bağlı olduğu Ticaret Nezareti'nden ayrılan Sanayi-i Nefise Mektebi, Maarif Nezareti bünyesine bağlanmıştır. Resmi kayıtlara “*Mekteb-i Sanâyi-i Nefise-i Şâhâne*” olarak geçen okul, halk arasında ise “*Sanâyi-i Nefise Mekteb-i Âlisi*” olarak anılmaktaydı. Cumhuriyet'in ilanından sonra inkılâplar dahilinde yeni Türk alfabesinin de kabulüyle 1928 yılında “*Sanâyi-i Nefise Akademisi*” adını almış, daha sonra ise “*Güzel Sanatlar Akademisi*” olarak anılmaya devam etmiştir.¹⁶⁰

¹⁵⁹Özge Gençel, *Sanayi-i Nefise Mektebi (1882-1928)*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara 2021, s. 71.

¹⁶⁰Ebru Karakaya, *Türk Mimarlığı'nda Sanayi-i Nefise Mektebi / Güzel Sanatlar Akademisi'nin Yeri ve Restorasyon Alanına Katkıları (1883-1960)*, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2006, s.8.

Osmanlı Devleti içinde bulunduğu zor duruma rağmen, arkeoloji ve müzecilik anlamında eğitim atılımları da yapmıştır. Türkiye Cumhuriyeti kurulduğu günden itibaren Mustafa Kemal Atatürk liderliğinde birçok alanda devrimler yapılmıştır. Eğitim de bunlardan bir tanesidir. Osmanlı Devleti'nden miras alınan çoğu kurum ve kuruluş yeniden elden geçirilmeye ihtiyaç duyarken, müzecilik alanında Osman Hamdi Bey zamanında başlatılan yenilikler için sadece modernleştirme ihtiyacı olmuştur.

Mustafa Kemal Atatürk gerek Türk tarihine verdiği önemi gerek bu tarihin gelecek nesillere aktarılması adına müzeciliğimizin gelişmesini ve modernleşmesini istiyordu. Bunun için attığı adımların başında, Müze-i Hümayun depolarında bulunan eserlerin sergilenmesini sağlamak, müzelerin içindeki koleksiyonları arttırmak amacıyla arkeolojik kazıları arttırmak ve müzecilik alanında donanımlı kişiler yetiştirmek gelmektedir.

Osman Hamdi Bey döneminden kalan Sanayi-i Nefise Mektebi eğitimine devam ederken, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin eğitim alanındaki devrimleri de hızla ilerlemekteydi. Cumhuriyet'in ilk yıllarında eğitim bakımından yaşanan gelişmeler sanata ve müzeciliğe de etki etmiştir. Yurtdışına eğitim amacıyla gönderilen öğrencilerin yanı sıra, yurtdışından da mesleki ve teknik eğitim ile genel eğitim seviyesini iyileştirmek amacıyla ünlü eğitimciler ülkeye davet edilmiştir. Başta John Dewey olmak üzere, Carl Gustav Jung ve George Stiehler gibi ünlü isimler Cumhuriyet'in ilk yıllarında eğitimi iyileştirmek adına raporlar da sunmuşlardır. Bu raporlara örnek olarak John Dewey'in raporu gösterilebilir. Amerikan toplumunun şekillenmesinde önemli roller üstelenen John Dewey, 1924 yılında davetle Türkiye'ye gelmiş ve 19 Temmuz ile 10 Eylül tarihleri arasında gözlemlerde bulunarak 30 sayfalık bir rapor yazmıştır. "*Türkiye Maarifi Hakkında Rapor*" olarak literatüre geçen bu raporda, programa, Maarif Vekilliği Teşkilatı'na, öğretmenlerin yetiştirilmesine ve okulların sistemlerine yönelik detaylı bir rapor yazmıştır. Program başlığında, okulların bahçelerinden binaların inşaat tarzlarına kadar ele almış, okullardaki uygulanacak olan faaliyetlerin sadece eğitimsel değil aynı zamanda beden terbiyesini de sağlamak amaçlı sportif faaliyetlerle desteklenmesi gerektiğini yazmıştır. Öğretmenlerin eğitilmesi hususunda hem kentte hem de köydeki okulları göz önüne almıştır. Köyde çalışacak olan öğretmenlerin, çiftçilerin ihtiyaçlarına uygun olarak eğitilmesini gerekli görmüştür. Raporunda değindiği bir diğer husus da tüm eğitim kademelerine yöneliktir. İlkokul

düzeyindeki eğitim programının çocukların okula devamını sağlamalarına yönelik olmalıdır. Yükseköğretim kurumları için, teknik adamlar ve mühendisler yetiştirilmesi gerektiğini ele almıştır.¹⁶¹

Dewey tüm bu hususların yanı sıra, İstanbul Darülfünununda Arkeoloji şubesinin kurulmasının gerektiğini ve bir müze açılarak günden güne bu müzenin zenginleştirilmesi gerektiğini de kaleme almıştır. Kurulması planlanan bu bölümden mezun olanlar, Türkiye'nin arkeolojik kazılarında görev alacak ve ayrıca yurtdışından gelen arkeologlarla birlikte ortak çalışma sağlanabilecektir.¹⁶²

İsmail Hakkı Tonguç'un da eğitime katkıları büyüktür. Özellikle Türkiye'de sanat eğitiminin gelişmesinde önemli katkıları olan Tonguç'un, müzeleri eğitim amacıyla kullanmanın önemine yönelik çalışmaları olmuştur. Hatta onun önderliğinde Cumhuriyet'in 10. yılı kutlama etkinlikleri kapsamında, 1933 yılında, Cumhuriyet Treni adıyla bir gezici müze projesi de uygulanmıştır. 21 Nisan ve 4 Haziran 1933 tarihleri arasında düzenlenen bu gezi, “*Seyyar Terbiye Sergisi*” olarak da anılmaktadır.¹⁶³ Ankara ve Samsun arasında 1002 kilometrelik rotada, toplam 44 günlük bir gezi olarak düzenlenmiştir.¹⁶⁴ Bu gezi sırasında 14 ayrı noktada durarak konferanslar verilmiş, filmler gösterilmiştir. İsmail Hakkı Tonguç da konferans verenler arasında bulunmaktaydı. Bu gezi tamamlandıktan sonra, basında da başarısı takdir görmüştür. Cumhuriyet Gazetesi'nin 1933 yılı 19 Haziran günü çıkarılan sayısında, “*Ankaradan Samsuna kadar istasyonlar üzerinde kurslar yapan seyyar terbiye sergisi umduğumuzdan çok fazla faydalar verdi. Bu birinci tecrübe bize bu teşebbüsün kıymet ve ehemmiyetini iyice gösterdiği kadar halkımızın irfan iştiafının tatminine yetişilmez ateşini göstermiş olması itibarile ayrıca ve ehemmiyetle kayde lâyıktır.*” cümleleriyle Cumhuriyet Treninin ulaştığı başarı basına yansımıştır.¹⁶⁵

Atatürk'ün eğitime dair devrimlerinin başlangıcı, ilköğretim seviyesinden yükseköğretime kadar geniş bir çerçevede ele alınmalıdır. Yıkıcı bir savaştan çıkmış, nüfus ciddi anlamda azalmış bir ülkenin eğitim konusunda iyileştirilmesi ilk atılması

¹⁶¹John Dewey, *Türkiye Maarifi Hakkında Rapor*, TC Maarif Vekilliği, İstanbul 1939, s.8-24.

¹⁶²A.g.e., s.25.

¹⁶³Ceren Karadeniz, *Müze, Kültür, Toplum*, İmge Kitabevi, Ankara 2018, s.254.

¹⁶⁴Nilgün Abisel, *Türk Sineması Üzerine Yazılar*, Phoneix Yayınları, Ankara 2005, s. 51.

¹⁶⁵Anonim, “*Seyyar Terbiye Sergileri*”, Cumhuriyet Gazetesi (19 Haziran 1933), 2.

gereken adım olmalıdır ve Atatürk de tam olarak bunu yapmıştır. Atatürk'ün devrimlerini halka benimsetmek için çıktığı yurt gezilerinden daha kalıcı bir yöntem bulunmalıydı. Bunun için de görevini tamamlayan Türk Ocakları'nın yerine, Anadolu'nun her yerinde açılması planlanan halkevlerinin açılması gündeme gelmişti.

Açılan halkevlerinin öncelikli amaçları, halkı eğitmek ve devrimleri halka indirgeyerek onlar tarafından kabul görölmelerini sağlamaktı. Bu sebeple açılan her halkevi şubesi kendi görevleri dâhilinde birtakım faaliyetlere başladılar. Müze şubesi bu devrimlerin, yapıcı birer faaliyet olduklarını anlatma konusunda önemli bir görev üstlenmişlerdir.

Kuruldukları günden itibaren açılan müze ve sergi şubesinin toplam sayısı, 1940 yılı sayımında 58'dir. 5 sene sonraki sayımda ise toplamda 405 tane olan halkevlerinin 90 tanesinde bu kol faal olarak çalışmaktaydı. Bu bilgilere bakarak, her halkevinde müze ve sergi kolunun olmadığını, ancak olan yerlerde büyük bir özenle çalıştıkları anlaşılmaktadır.

Müze, tarih ve sergi kolu, halkevlerinin en çok önem verdiği kollardan biridir. Çünkü medeniyetin tarihini ortaya çıkartmak adına en güvenilir yerler müzelerdir. Hem milli hem de yerel tarih konusunda yazılar ele almak, konferanslar vererek halkı bilgilendirmek, düzenlenen sergilerle görsel anlamda halkı tarihine yakınlaştırmak önemli eğitim görevi olarak söylenebilir.

Çalışmaları göz önüne alındığında Ankara, İzmir, Çorum, Balıkesir, Adana, Mersin, Bursa, Bolu, Eminönü, Sındırgı, Tire ve Bergama halkevleri önemli işler yapmıştır. 1942 yılının verilerine göre, 30 halkevinde müze kurulmuştu.¹⁶⁶

Halkevlerinin müzeler aracılığıyla eski medeniyete ait olan tarihi öğretmenlerin yanı sıra, yakın tarihte olan olayları da öğretmeyi hedeflemiştir. Bu sebepten halkevleri, kendi bölgelerinde Milli Mücadele ve inkılâp yıllarına ait eserler de toplamışlardır. Toplanan bu eserlerle birer inkılâp müzesi kurma amacı da vakıf olmuştur. Bu konuda ilk atılımı gerçekleştiren Gaziantep Halkevi olmuştur. Gaziantep'ten ayrı Mudanya

¹⁶⁶İsmail Özer, *Türk modernleşmesinde Halkevleri ve Diyarbakır Halkevi Örneği*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2021, s.254.

Halkevi de Mudanya Mütarekesi'nin imzalandığı evi koruyarak müze haline getirmiştir.¹⁶⁷ Çanakkale Halkevi de şehirde bulunan eski ve tarihi değerli binaları müze haline getirmiştir.¹⁶⁸

Halkevlerinin müze, tarih ve sergi kolunun yeni vesikalar bulma ve bu vesikaların çevirilerini yaparak konferanslar vasıtası ile halka aktarma gibi faaliyetleri de mevcuttur. Bunun yanı sıra, bölgede bulunan abide ve anıtlar hakkında da bilgi vermek ve hatta halkın bu abide ve anıtları korumalarını da beklemektedir.

Müze ve müzelere ait depo sayıları her geçen yıl artarak çoğalsa da halkevleri kadar hızlı çoğalmamaktadırlar. Anadolu uzun yıllar, birçok medeniyete ev sahipliği yapmasından ötürü gün yüzüne çıkartılıp korunacak, sergilenecek ve eğitsel amaçlar adına halkı bilgilendirecek birçok tarihi esere sahiptir. Bu sebeple, tüm bu zenginliğe hak ettiği değeri vermek adına, dönemin şartları da göz önünde bulundurulduğunda, halkevlerinden daha iyi bir seçenek yoktur.

Ülkenin her köşesine o dönem için eğitilerek çok sayıda arkeolog göndermek zordu, ancak ülkesini seven, bölgesinin coğrafyasını tanıyan vatandaşlar bulmak kolaydı. Dönem şartları içinde müzelere dair eğitim verecek iki kurum vardı. Biri müzeler, diğeri ise üniversitelerdir. Ancak her ikisi de yeterli ölçüde geliştirilmemişti. Bu sebeple, başta halk olmak üzere müzeciliğin gelişmesi adına eğitimi üstlenecek olan halkevleri ve halkodalarıydı. Halkevlerinin yetişmiş elemanları ve bölgeye konferans vermek amacıyla gelen uzmanlar, halkı aydınlatır, müzelere ve tarihe dair halkı aydınlatırdı. Böylece o dönem yetersiz olan müzeler ve üniversitelerin iş yükünü halkevleri ve halkodaları üstlenerek istenen eğitimi sağlamaktaydı.¹⁶⁹ Buradaki eğitimin amacı, bir bilim insanı yetiştirmek değil, halkın zevkini, ilgisini geliştirmek ve müzelerin önemini halka kavratmaktır.

Eğitimlerde halka sanat zevki ve müzelere olan ilginin aşılmasının yanında gelen turistleri karşılayarak, onlara bölge hakkında bilgiler verecek ve iyi ilişkiler kuracak en yetişkin elemanları da halkevleri kendi bünyesinde barındıracaktı. Şubeler

¹⁶⁷A.g.m., s.255.

¹⁶⁸Anonim, *Halkevleri 1932 – 1935: 103 Halkevi geçen yıllarda nasıl çalıştı?*, CHP Yayınları, Ankara 1935, s. 131.

¹⁶⁹Remzi Oğuz Arık, *Halkevlerinde Müze, Tarih ve Folklor Çalışmaları Kılavuzu*, CHP Halkevleri Yayınlarından Kılavuz Kitapları XXI, Ankara 1947, s.116.

de rehberlik hizmeti verecek olan elemanlar için işbirliği içinde çalışacaklardı. Rehberler için küçük broşürler, albümler, monografiler ve levhalar hazırlanacak; basılan kartpostallar ve çekilen filmler sayesinde de dünya çapında eski eserlere dair yapılan çalışmalar tanıtılacaktı.¹⁷⁰

Her ilde büyük müze ve üniversite bulunmamaktaydı. Ayrıca yukarıda da belirtildiği gibi, eğitim konusunda yeterince gelişme de sağlanamamıştı. Ancak halkevleri, bulundukları bölgeye yakın olan müze, üniversite, sanat enstitüleri ile ödevler, eleman yetiştirme ve bilgiyi işleme amacıyla işbirliği içinde bulunmuştur. Bölgede bulunan etnografya ve arkeolojiye ait eserlerin tanınması, korunması ve değerlendirilmesini, bölgedeki halkın sanatsal ve tarihi anlamda müze ruhunun uyanmasını hedeflemiştir. Tüm bu hedeflerin sonucunda da, bölgeyi turizm bakımından hazır hale getirmeleri söz konusu olacaktır.¹⁷¹

4.2. Halkevlerinin Yıllara Göre Müze ve Sergi Şubelerinin Faaliyetleri

1933 yılında Afyon Halkevi, Milli Mücadele dönemini hatırlatmak amacıyla eserleri toplamış ve bölgede bulunan Asar-ı Atika deposunu zenginleştirerek müze haline getirmeye çalışmıştır. Ankara Halkevi ise bir inkılâp müzesi oluşturmak için çalışmalarda bulunmuştur. Ayrıca tarih alanında çalışmalar yaparak, Ankara'dan Nevşehir'e uzanan hem tarihi hem de coğrafi bilgileri derlemiştir.

1934 yılında Adana Halkevi bir sergi açmak için çalışmış, Afyon Halkevi ise Cumhuriyet'in 10. yılı kutlamaları kapsamında ilk müzesini açmıştır. Antalya Halkevi'nin faaliyetleri arasında, Manavgat harabelerinde bulunan mezar taşını halkevine nakletmesi ve gençleri harabelere götürerek bir gezi düzenlemesi yer almaktadır.

Aydın Halkevi, bölgesindeki tarihi eserleri fotoğraflayarak bir albüm oluşturmuş ve bunun yanı sıra bir kıyafet müzesi ile sergi kurmak için çalışmalarda bulunmuştur. Balıkesir Halkevi, bölgesinden topladığı eserlerle bir müze açma faaliyetine girmiştir.¹⁷²

¹⁷⁰Arık, a.g.e. s.111-116.

¹⁷¹Nurcan Toksoy, *Halkevleri: Bir Kültürel Kalkınma Modeli Olarak*, Orion Yayınevi, Ankara 2007, s. 163-164.

¹⁷²Anonim, *Aydın'da Halkevi*, Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi (22 Şubat 1934) s.4.

Bergama Halkevinin faaliyetleri arasında, tarihi Bergama harabelerini dünyaya tanıtmaya amacı vardır. Burada kazı yapan yabancı arkeologlarla ilgilenmiş ve onlara yardımcı olmuştur. Bursa Halkevi'nde iki konferans verilmiş ve bulunan eserler de halkevine nakledilmiştir. Çanakkale Halkevi, açtığı müzeyi zenginleştirmeye çalışırken, sergilerle halkın da ilgisini canlı tutmuştur. Denizli Halkevi, farklı ilçelerden elde edilen önemli eserleri fotoğraflayarak ilgili yerlere naklettirmiştir. Diyarbakır Halkevi de, bu yöreye ait eski binaları fotoğraflayarak bir albüm oluşturmuştur. Ayrıca yerli mahsul ve yörede yapılan ipekçiliğin gelişmesi adına ipekçilik ve kozacılık sergisi açmıştır.

Edirne Halkevi, bölgesinde bulunan eserlerin fotoğraflarını çekip, bir albüm oluşturmuştur. Ayrıca bu eserleri şehir müzesine naklettirip, müzenin gelişmesine katkı sağlamıştır. Elde ettiği bilgileri Altı Ok dergisinde yayınlarak, halkın da bilgi elde etmesine katkı sağlamıştır.

İstanbul Halkevi, Yedikule ve Karacaahmet mezarlıklarında mezar taşlarını incelemiş, fotoğraflayıp albümler oluşturmuştur. Yedikule'de incelenen 150'ye yakın mezar taşından, önemli olan 60 mezar taşını Süleymaniye'deki Mahkukat Müzesine taşınmıştır. İzmir ve Kocaeli Halkevleri de bir müze kurulması için çalışmalarda bulunmuşlardır.

Isparta Halkevi de, dil, edebiyat ve köycülük şubeleri ile ortak çalışmalar sonucunda bir Etnografya Müzesi kurulacak kadar malzemeyi toplamıştır. Konya Halkevi, tahribata uğramış eski eserleri tamir ettirmiştir. Konferanslar vererek ve sergiler düzenleyerek halka ulaşmıştır. Bununla birlikte, Ulusal Sanatlar Sergisi'nin Atatürk Okulu bünyesinde açılmasında etkili olmuştur.

Maraş Halkevinin 1934 yılındaki faaliyeti ise şehrin etrafında dağınık halde bulunan eserleri toplayarak, halkevi bünyesinde bir müze açmıştır. Muş Halkevinin çalışmaları sonucunda 500 yıllık bir mezar taşı bulunarak, halkevine nakli sağlanmıştır.¹⁷³ Milas Halkevi, çevresinde bulunan Roma ve Bizans dönemlerine ait eserlerin fotoğraflarını aldırarak, taşınabilir olan iki kabartma taşını halkevine naklettirmiş, kalanları ise oldukları yerde muhafaza etmiştir. Karia uygarlığından kalan

¹⁷³Toksoy, a.g.e., s. 191.

kaya mezarları, İon ve Roma dönemlerine ait harabeler ile Selçuklulara ait Beçin eserleri incelenmiştir.

Samsun Halkevi, bir şehir müzesi kurmak amacıyla eski eser arama faaliyetlerinde bulunmuş, buldukları eserlerin fotoğraflarını almışlardır. Ayrıca eski eserleri koruma konusunda iki ayrı konferans da verilmiştir. Sinop Halkevi, çevresinde bulunan tarihi eserleri depoda koruma altına alarak, sıralamıştır. Tokat Halkevi, şehirde bulunan müzenin geliştirilmesi için çalışmalarda bulunmuştur. Tekirdağ Halkevi de çevresinde bulunan köylerdeki tarihi eserleri incelemiş, kitabelerin fotoğraflarını alarak müze müdürlüğüne göndermiştir.

Zonguldak Halkevi, hem genel hem de yerel olarak ilin tarihine ışık olacak eserleri ve bilgileri toplamıştır.¹⁷⁴ Tarihi kıymeti olan 21 eseri toplayıp, İstanbul Asar-ı Atika Müzesi'ne göndermiştir. Bulunan eserlerden taşınabilir olanları halkevi ya da okullara naklettirerek iyi korunmalarını sağlamıştır.

1935 yılında halkevlerinin müzecilik alanında yaptıkları çalışmaları ise şu şekildedir. Ankara Halkevi, etnografya çalışmaları yapmıştır. Hatta Atatürk'ün Ankara'ya ilk geliş yıldönümü sebebiyle bir şenlik tertip edilmiş ve İstiklal piyesi sahnelenerek Atatürk'ün Ankara'ya gelişi sahnelenmiştir. Afyon Halkevi üç ayrı yerde araştırmalar yapmış ve 250 kişilik kabile ile dört tarihi gezi düzenlemiştir. Konferanslar düzenlemiştir. Alanya Halkevi tarihi araştırmalara devam ederken, Amasya Halkevi de çeşitli konularda 7 ayrı konferans vermiştir. Balıkesir Halkevi 7 tarih gezisi düzenlemesinin yanı sıra, 34 tane de tarihi eser tespit ederek bunları müze şubesine teslim etmiştir. Ayrıca Balıkesir Halkevinin yaptığı araştırmalar sonucunda şer'i mahkemelere ait sicillerden 250'den fazla tarihi eser bulmuştur.

Bergama Halkevi, tarihi eserleri ve ören yerlerini görmeye gelenlere rehberlik etmiştir. Arkeolojik çalışmalara da yardım eden halkevi, Bergama'nın doğu ile batı dünyası arasında bir köprü görevi görmüş, tarihte daha da eskilere dayanan kültürlerin

¹⁷⁴Anonim, *Halkevlerinin Verimi Artıyor*, Ulus Gazetesi (10 Mart 1934) s.1.

varlıklarının ortaya çıkmasında görev almıştır. Böylece Bergama doğal bir müze haline gelmiştir.¹⁷⁵

Beyoğlu Halkevi tarihi eserler üzerinde çalışmalarda bulunurken Çorum Halkevi de arkeolojik bir kazıya katılmış ve bulunan eserleri müzeye naklettirmiştir. Eskişehir Halkevi tarihi geziler düzenlemiş ve çevre ilçelerde bulunan yeni eserler Kültür Müdürlüğü'ne naklettirilerek korunmaları için gerekli tedbirler alınmıştır.

Gaziantep Halkevi 1935 yılı içinde, Gaziantep Büyükleri adında bir kitap yayınlamıştır. Bu kitabın içeriği mezarların, kitabelerin tarihi incelemeleri yapılarak Gaziantep'in hem daha eski tarihi hem de Milli Mücadele zamanlarında yaşadıklarını anlatmaktadır. Gümüşhane, Isparta ve Kastamonu Halkevleri tarihi geziler düzenlemiş ve konferanslarla halk eğitimini desteklemişlerdir.

Kayseri Halkevi, 200 fotoğraflık bir Kayseri albümü hazırlamıştır. Albümden başka çevre ilçelerde arkeolojik kazıları başlatmış ve Etilere ait birçok eser tespit etmiştir.¹⁷⁶ Kırklareli Halkevi de geziler düzenlemiş, dergi çıkararak yayınlarda bulunmuş ve iki tarihi eser incelemiştir. Konya Halkevi de birçok tarihi eseri onarmış ve tarihi incelemeler yaparak bu incelemeleri yayınlamıştır. Mersin Halkevi eski eserlere yönelik olarak bir anket hazırlamış ve köy öğretmenlerine yollamıştır. Tarihi konular hakkında da konferanslar vermiştir. Niğde Halkevi, Nevşehir ve Aksaray'a gidip orada Selçuklu ve Bizans'a ait tarihi eserleri incelemiştir. Sinop ve Tokat Halkevleri, yörelerinde tarihi geziler düzenleyerek, yeni eserlerin bulunmasında katkı sağlamışlardır.

Isparta Halkevi, çevresinde bulunan tüm köy ve ören yerlerine geziler düzenlemiştir. Elde ettiği eserler sonucunda, 9 Mayıs 1935 günü Isparta Halkevi Müzesi açılmıştır.¹⁷⁷

1936 yılında halkevlerindeki müze ve sergi şubesinin sayıları artmaya devam etmiştir. Bu yılda 23 halkevi tarihsel araştırmalarda bulunarak halkı kendi tarihine aşına

¹⁷⁵Toksoy, a.g.e., s. 194-196.

¹⁷⁶Remzi Oğuz Arık, Gollüdağ Kazısı, *Ülkü*, Haziran 1935, s.28, c.5, s. 279-287.

¹⁷⁷Fehmi Aksu, Halkevi Müzesi, *Ün*, Cilt 2, Sayı 21, Aralık 1935, s.297.

hale getirmiştir. Yine çevre ilçelerinde tarihi harabelere ve eski eserleri incelemeye yönelik geziler düzenlenmiştir. 1936 yılında faal olarak çalışan 24 halkevi bulunmaktadır. Üsküdar Halkevi, ilçede bulunan anıt ve tarihi eserlerin tarihlerini aktarmak amacıyla bir koleksiyon düzenlemiş ve bir müze açarak halkın ziyaretine sunmuştur.

1937 yılında Adana Halkevi, Adana'daki tarihi eserlerin hem korunmasını hem de tanınmasını üstlenmiş ve bunun için bir kitapçık bastırmıştır. Civar köylerde yaşayan Türkmen oymaklarına özgü bir etnografya köşesi de kurmuştur.¹⁷⁸ Çanakkale Halkevi, 18 Mart'ın yıldönümünde bir kutlama töreni düzenleyerek, halka savaş tarihi hakkında önemli bir konferans vermiştir. Mersin Halkevi de, il genelindeki tüm eski eserleri fotoğraflayarak, bir albüm oluşturmuş ve bunu halka dağıtarak halkın eski eserler konusunda eğitilmesinde büyük atılım gerçekleştirmiştir.

1937 yılında müze ve sergi şubelerinin çalışmaları sonucunda, bir etnografya müzesi oluşturacak kadar eser depolarda ve salonlarda toplanmıştır. Ancak bazı halkevlerinde toplanan eserler bir müze kurmaya yetmediğinden, sadece sergiler açılmıştır. Aydın, Konya ve Denizli Halkevleri birer kıyafet müzesi kurabilmiştir. Bazı halkevleri ise hem eser yetersizliğinden hem de yer sıkıntısından dolayı sadece koleksiyonlar hazırlayabilmişlerdir.

İllerinde bulunan müzeleri geliştirmek adına en faal çalışan iller arasında Samsun, Konya ve Kayseri Halkevleri yer almaktadır. Bunun yanı sıra Üsküdar, Aydın, Bartın, Elazığ, Zonguldak ve Denizli ile Samsun Halkevlerinin birer tarihi eser köşeleri mevcuttur.

1938 yılında halkevlerinin toplam sayısı 367'ye ulaşmıştır. Bu yıl içinde en faal olarak çalışan Adana, Artvin, Ankara, Balıkesir, Bartın, Bursa, Beyoğlu, Denizli, Diyarbakır, İzmir, İzmit, Elazığ, Eminönü, Manisa, Mersin, İnegöl, Samsun, Zonguldak Halkevleridir.¹⁷⁹ İlk başlarda, konferanslar ve sergiler için dinleyici ve ziyaretçi bulmak zordu. Fakat 1938 yılına geldiğimizde artık halkın da ilgili ve istekli olduğu görülmektedir.

¹⁷⁸Anonim, *Adana Müzesi'nde Yeni Bir Köşe*, Ulus Gazetesi (22 Eylül 1937) s.6.

¹⁷⁹B. Kemal Çağlar, *Halkevlerinde Göze Çarpan Çalışmalar ve Beliren Değerler, Ülkü*, c.6, s. 61, Mart 1938,s.76.

Bu senede yapılan çalışmaların çoğu, bulunan eserlerin ve oluşturulan albümlerin yayınlanarak, halkı eğitmesi amaçlanmıştır. Halkevlerinin müze ve sergi şubeleri, köycülük ve dil, tarih ve edebiyat şubeleri ile daha fazla ortak çalışmaya başlamışlardır. Gezilerin sayıları artmış, yayınlanan yazılarla halkın eğitim seviyesinin arttırılması hedeflenmiştir. Farklı konularda sergiler düzenleyerek, halkın yaşadığı coğrafyayı daha iyi tanınması amaçlanmıştır. Bunun yanı sıra hem halkevinde görevli olan uzmanlar hem de gezici olarak tabir edilen alanında en yetkin bilim insanları da konferanslar düzenleyerek halkın hem bilgi seviyesini hem de müzelere olan ilgisini canlı tutmaya çalışmıştır.

SONUÇ

İşgale uğramış Anadolu topraklarında Türk halkı ulusal onuru adına bağımsızlık savaşı vermiştir. Bağımsızlık kazanıldıktan sonra, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin yapması gereken birçok görev ve sorumluluk ortaya çıktı. İlk olarak Osmanlı Devleti'nden miras kalan ve görevlerini tamamlayan kurumları iyileştirmek, kapatılması gerekenleri kapatmak ve kapanan kurumların yerlerine çağdaş ve laik yeni kurumlar kurmak gerekiyordu.

Bu sorumluluk bilincinde olarak her alanda aynı anda çalışmalar başlamış ve ülkeyi muasır medeniyetler seviyesine ulaştırabilmek adına İstiklal Savaşı başarıya ulaşır ulaşmaz inkılâplar yapılmaya başlanmıştır. Bu inkılâplar hem ülkeyi kalkındıracak hem de halkın çağdaş bir seviyeye ulaşmasına vesile olacaktı. Bu amaçla Mustafa Kemal Atatürk'ün kültür politikası dahilinde birçok alanda çalışmalar yapılmıştır. İnkılâplar sadece toplumsal alanları kapsamamış, aynı zamanda sanat alanında da halkın belli bir seviyeye gelebilmesi için geliştirilmiştir. Çağdaş seviyeye ulaşabilmek adına çalışmalar yapılırken eş zamanlı olarak da Türk kültür tarihine yönelik çalışmalar da yapılmıştır. Buradaki amaç, Batılılaşma yolunda ilerleme sağlarken öz kültürden ödün vermeden, sanat ve toplumsal alanda gelişme sağlayan ülkelerin teknik özelliklerinden faydalanmaktır.

Özellikle eğitim alanında yapılanlar arasında yurtdışından eğitimciler çağrılmış ve ülke eğitimine ait raporlar sunmaları istenmiştir. Davet edilen eğitimcilerden biri olan ve Amerikan eğitim sistemine ve toplumuna büyük katkıları bulunan John Dewey'nin detaylı bir şekilde ele aldığı rapor sonucunda eğitim konusunda büyük atılımlar yapılmıştır. Harf İnkılâbı ile birlikte halka okuma yazma seferberliği de başlatılmıştır. Böylece eğitim anlamında halkın seviyesi yükselecek, eğitimle alakalı olan her konuda halk yeterli hale gelecektir.

Eğitim konusunun yanı sıra sanat, müzik, folklor ve tiyatro konularında da halkın seviyesini yükseltmek amaçlanmıştır. Bu amaçları gerçekleştirmek ve halkın desteğini alabilmek adına bir sivil toplum kuruluşu kurulması gündeme gelmiştir. Bunun için önce Osmanlı Devleti zamanında kurulan, ancak ilan edilen Cumhuriyet ile birlikte görevini tamamlamış olduğu gerekçesiyle Türk Ocaklarının kapatılması

gündeme getirilmiştir. Kapatılan Türk Ocaklarının yerine Halkevleri kuruldu. Halkevlerinin görev ve sorumlulukları belli başlı kurallara bağlanmıştı. Her bir Halkevinin de kendi içinde bölümleri bulunmaktaydı. Bu bölümler yönetmelikte kendilerine verilen görevleri dahilinde, açıldıkları bölgelerin ihtiyaçlarına uygun olarak halka eğitimler vermiştir. Kadınlar için ev işleri ve dikiş nakış eğitimlerinin yanı sıra, herkes için okuma yazma, muhasebe ve lisan eğitimleri vermişlerdir. Yörenin tarımsal faaliyetlerine uygun olarak, ziraat eğitimleri de verilmiştir. Okuma yazma seferberliği başlatıldığında Halkevlerinin herkese ulaşabilme avantajı kullanılarak halkın her kesimine yeni Türk alfabesi öğretilmiştir. Sadece kent ve taşradaki halka değil, aynı zamanda hapishanelerde bulunanlar için bile eğitimler tertiplemişlerdir. Hem okuma yazma eğitimleri hem de lisan eğitimleri ile mahkumların da halk ile eşit seviyeye gelebilmeleri hedeflenmiştir.

Halkevlerinin gönüllülük esasına dayalı olması ve toplumun her kesimine yönelik çalışmalar barındırması, onları mektepler ve üniversitelerden ayıran en temel özellikleridir. Halkevleri bilim insanı yetiştirmeyi hedeflememiştir, ancak halkın belli bir eğitim seviyesine ulaşmasına yardım etmiştir. Bu sebeple Halkevleri, yaşam boyu eğitim felsefesine uygun olarak faaliyetlerini sürdürmüştür.

Halkevleri, estetik duygusunu beslemek amacıyla da çalışmalarda bulunmuştur. Bunun için Osmanlı Devleti'nden miras alınan nizamnamelerin ve Asar-ı Atika Müzesi'nin yanı sıra, Anadolu'nun çeşitli yerlerinde bulunan depolardaki eserleri de koleksiyon haline getirerek sergilemeyi hedeflemiştir. Hatta bulundukları bölgede yeni gün yüzüne çıkan eski eserlerin korunmasında, kataloglanmasında görev almışlardır. Kurulan ya da kurulacak olan müzelere yeni çıkan eserlerin transferini yapan Halkevleri, şayet yakınlarında müze bulunmuyorsa eserleri koruma görevini de üstlenmişlerdir.

Bu tezin ana konusu olan müzecilik eğitimi, Osmanlı Devleti zamanında bir dönem müze müdürlüğü yapan Dethier tarafından ilk defa hayata geçirilmek istenmiştir. Ancak o dönem çok sık yaşanan iktidar değişimleri ve Dethier'in yaşının ilerlemesinden kaynaklı sağlığının el vermemesi sonucu, bu girişim gerekli tüm ortamın oluşmasına rağmen hayata geçirilememiştir. Ancak Osman Hamdi Bey zamanında açılan Sanayi-i Nefise Mektebi, hem müzeciliğe hem de arkeolojiye yönelik dersler vererek, Dethier

döneminde adı geçen Müze-i Hümayun Mektebi'nin görevini fazlasıyla üstlenmiştir. Sanayi-i Nefise Mektebi'nde başta resim, heykeltıraşlık gibi güzel sanatlar dersleri verilirken 1882 yılında kaleme alınan yönetmelikle birlikte artık tarih, eski eserler, geometri gibi arkeoloji ve bilim dersleri de verilmeye başlanmıştır. Mezun olan öğrencilerin arkeolojik kazılarda görev alabilmesi ile de uzun yıllardır yabancı uyruklu arkeologların eser hırsızlığının da önüne geçilmiştir.

Cumhuriyet döneminde ise bizzat Mustafa Kemal Atatürk tarafından Ankara Üniversitesi bünyesinde kurulan Dil, Tarih, Coğrafya Fakültesi ile üniversitelerimizde de müzecilik eğitimi verilmeye başlanmıştır. Yine bu fakültede hem arkeoloji hem de tarih alanında dersler verilerek, Türk tarihini öğrenmek amaçlı çalışmalara yapacak uzmanları eğitmek planlanmıştır.

Ankara Üniversitesi bünyesinde kurulan bölüm bilim insanı yetiştirirken, sivil toplum kuruluşu olan Halkevleri de bulundukları bölgede yaşayan halkı, çıkarılan ve kimi halkevlerinde oluşturulan koleksiyonlarla eğitmeyi hedeflemişti. Hedefe ulaşmak amacıyla, bulunan eserlerin fotoğraflanıp albümlerinin oluşturulması, çıkarılan eserleri en yakın müzeye nakledilmesi, albüm ve katalogların halka dağıtılması, gelen yabancı turistlere bölge hakkında bilgi verecek elemanların eğitilmesi, basılan broşürlerle bu rehberlere yardımcı olunması, uzmanlar tarafından verilen konferanslarla da halkın tarihine ve arkeolojiye olan ilgilerinin canlı tutulması amaçlanmıştır.

Halkevleri kurulduğu tarihten itibaren halkın Halkevlerine olan ilgisi ilk kurulduğu yıla oranla daha canlıdır. Yapılan sergilerin, verilen konferansların katılımcı sayıları bunu gözler önüne sermektedir.

Tezin konusu olan Halkevlerinin 1932 ile 1938 yılları arasında müzecilik ve müzecilik eğitime yönelik faaliyetleri yeni müzelerin hayat bulmasında, var olan müzelerin de gelişmesinde büyük yeri olmuştur. Bunun yanı sıra asıl amacı halkın bilinç düzeyini yükseltmek olan Halkevleri, ciddi anlamda toplumun büyük bir kesimine ulaşarak görevlerini tam olarak yerine getirmişlerdir.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

Abisel, Nilgün, *Türk Sineması Üzerine Yazılar*, Phoneix Yayınları, Ankara 2005.

Acar, ŞehbâlDeryâ, *Eğitimde Bir Üstâd Satı Bey'i Tanımak*, Akademik Kitaplar, İstanbul 2009.

Akkaş, Salih, *Türkiye'de Cumhuriyet Dönemi Kültür ve Müzik Politikaları (1923-2000)*, Sonçağ Yayıncılık, Ankara 2015.

Akozan, Feridun, *Türkiye'de Tarihî Anıtları Koruma Teşkilâtı ve Kanunlar*, Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Yayını No:47, İstanbul 1977.

Anonim, *Halkevleri 1932 – 1935 : 103 Halkevi geçen yıllarda nasıl çalıştı?*, CHP, Ankara 1935.

Anonim, *Eski Eserler ve Müzeler Komitesi Raporu 29 Ocak 1961 – 10 Mart 1961*, MEB Basımevi, Ankara 1961.

Atsız, Davut, *Türkiye'nin Modernleşmesinde Halkevleri ve Hakkari Halkevi 1932-1951*, Kriter Yayınevi, İstanbul 2019.

Arar, İsmail, *Atatürk'ün Halkçılık Programı ve Halkçılık İlkesinin Tarihçesi*, Baha Matbaası, İstanbul 1963.

Arık, Remzi Oğuz, *Müze, Tarih ve Folklor Çalışmaları Kılavuzu*, CHP Halkevleri Yayınları Kılavuz Kitapları XXI, Ankara 1947.

Arık, Remzi Oğuz, *Türk Müzeciliğine Bir Bakış*, MEB Basımevi, İstanbul 1953.

Bayraktar, Nuray, *Halkevlerinin Ülke Kültürüne İnsanın Gelişimi ve Dönüşümü Açısından Katkıları*, Halkevleri Yayınları, Ankara 1999.

Can, Nurettin, *Eski Eserler ve Müzelerle İlgili Kanun, Nizamname ve Emirler*, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1948.

Candar, Avni, *Bibliyografya Halkevleri Neşriyatı II*, Sümer Matbaası, Ankara 1941.

Canlı, Cemalettin, *Halksız ve İnsansız Bir Tarihin Halkevleri*, Halkevleri Yayınları, Ekim 1999, Ankara.

Cezar, Mustafa, *Müzeci ve Ressam Osman Hamdi Bey*, Türk Kültürüne Hizmet Vakfı Sanat Yayınları I, İstanbul 1987.

Cezar, Mustafa, *Sanatta Batı'ya Açılış ve Osman Hamdi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 1971.

Çeçen, Anıl, *Halkevleri*, Gündoğan Yayıncılık, Ankara 1990.

Çeçen, Anıl, *Kültür ve Politika*, Gündoğan Yayınları, Ankara 1996.

Duman, Selçuk, *Modern Türkiye'nin İnşasında Halkevleri ve Sivas Halkevi Örneği*, Berikan Yayınevi, Ankara 2013.

Eldem, Edhem, *Nazlı'nın Defteri Osman Hamdi Bey'in Çevresi*, Homer Kitabevi, İstanbul 2014.

Eraslan, Cezmi, *Yakın Dönem Türk Düşüncesinde Halkçılık ve Atatürk*, Kumsaati Yayınları, İstanbul 2003.

Gümüšoğlu, Firdevs, *Ülkü Dergisi ve Kemalist Toplum*, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul 2005.

Güngör, Erol, *Dünden Bugünden Tarih – Kültür ve Milliyetçilik*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2007.

Hisar, Abdülhak Şinasi, *Türk Müzeciliği*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2010.

İnan, Afet, *Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2007.

Kandemir, Selahaddin, *Tarihi Eserleri Araştırma ve Koruma Kılavuzu*, Türkiye Cumhuriyeti Kültür Bakanlığı Devlet Basımevi, İstanbul 1935.

Karadeniz, Ceren, *Dünyada Çocuk Müzeleri ve Bilim Merkezleri*, Ürün Yayınları, Ankara 2010.

Karadeniz, Ceren, *Müze Kültür Toplum*, İmge Kitabevi, Ankara 2018.

Karaer, İbrahim, *Türk Ocakları (1912-1931)*, Türk Yurdu Neşriyatı, Ankara 1992.

Malkoç, Eminalp, *Devrimin Kültür Fidanlığı Halkevleri ve Kadıköy Halkevi*, Derlem Yayınları, İstanbul 2009.

Muşmal, Hüseyin, *Osmanlı Devleti'nin Eski Eser Politikası Konya Vilayeti Örneği (1876-1914)*, Kömen Yayınları, Konya 2009.

Muşmal, Hüseyin, Gümüş, Hasret, *Türkiye'de Müzecilik (1839-1938)*, Selenge Yayınları, İstanbul 2021.

Onur, Bekir, *Çağdaş Müze, Eğitim ve Gelişim – Müze Psikolojisine Giriş*, İmge Kitabevi, Ankara 2012.

Onur, Bekir, *Müze Eğitimi Seminerleri (1) Akdeniz Bölgesi Müzeleri 10-11 Ekim 2002*, Suna – İnan Kırac Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü, Antalya 2003.

Onur, Bekir, *Müze Eğitimi Seminerleri (2) Mardin Müzeleri 5 Mart 2010*, Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, Ankara 2010.

Özacun, Orhan, *CHP Halkevleri Yayınları Bibliyografyası 1932 -1951*, Kitap Matbaacılık, İstanbul 2001.

Özdoğan, Mehmet, *Arkeolojinin Politikası ve Politik Bir Araç Olarak Arkeoloji*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2006.

Özer, İsmail, *Türk Modernleşmesinde Halkevleri ve Diyarbakır Halkevi Örneği*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2021.

Rona, Zeynep, *Osman Hamdi Bey ve Dönemi Sempozyumu 17-18 Aralık 1992*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1993.

Sokullu, Özgün, *Anadolu ve Türk Kültürü'nü Tanımada Müzelerdeki Kaynaklarımızın Rolü ve Önemi ve Akademik Eğitimde Bu Kaynakların Araştırılmasında Karşılaşılan Sorunlar*, 6. Müzecilik Semineri 25 – 27 Eylül 2002, TC Genelkurmay Başkanlığı Askeri Müze ve Kültür Sitesi, İstanbul 2002.

Su, Kamil, *Osman Hamdi Bey'e Kadar Türk Müzesi*, ICOM Türkiye Milli Komitesi Yayınları, Sayı 3, İstanbul 1965.

Şahin, Feyza Kurnaz, *Atatürk'ün Kültür Kurumlarından Halkevleri ve Afyon Halkevi*, Berikan Yayınevi, Ankara 2014.

Şapolyo, Enver Behnan, *Müzeler Tarihi*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1936.

Şimşek, Sefa, *Bir İdeolojik Seferberlik Deneyimi Halkevleri 1932-1951*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2002.

Tanyol, Cahit, *Atatürk ve Halkçılık*, İş Kültür Yayınları, Ankara 1981.

Tunçay, Mete, *Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti Yönetimi'nin Kurulması 1923-1931*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları 88, İstanbul 1999.

Türk Tarih Kurumu Yayınlarında 7. Seri, *Halil Edhem Hatıra Kitabı Cilt II*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1948.

Toksoy, Nurcan, *Halkevleri – Bir Kültürel Kalkınma Modeli Olarak –*, Orion Yayınevi, Ankara 2007.

Tozlu, Necmettin, *İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu'nun Eğitim Sistemi Üzerine Bir Araştırma*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1989.

Uluskan, Seda Bayındır, *Atatürk'ün Sosyal ve Kültürel Politikaları*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2010.

Yaraş, Ahmet, *Anadolu'daki İlk Koleksiyonculuk ve Müzecilik Faaliyetleri*, II. Müzecilik Semineri Bildiriler, 19-23 Eylül 1994, Askeri Müze ve Kültür Sitesi Komutanlığı, İstanbul 1995.

Yavuz, Seda, *Müzecilik: Dünya ve Türkiye Müzeleri*, İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi, İstanbul 2018.

Yeşilkaya, Neşe Gurallar, *Halkevleri : İdeoloji ve Mimarlık*, İletişim Yayınları, İstanbul 2003.

Yılmaz, Ali, Yıldırım, Gülten, Filiz, Nilüfer, İbrahimoglu, Zafer, *Etkileşimli Müze ve Tarihi Çevre Eğitiminin Kuramsal Temelleri*, Ankara 2018.

Zeyrek, Şerafettin, *Türkiye'de Halkevleri ve Halkodaları*, Anı Yayıncılık, Ankara 2006.

TEZLER

Abacı, Oya, *Müze Eğitimi*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanatta Yeterlilik Tezi, İstanbul 1996.

Arık, Murat, *Türk Müzeciliğinin Tarihsel Gelişimi*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2015.

Bakan, Feraye, *Eğitim Fakültelerinde Müze Eğitimi ve Uygulamaları*, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2003.

Çolak, Hasan, *Halkevlerinin Eğitim Faaliyetleri (1932-1951)*, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Mayıs 2019.

İlikhan, Seda, *Eğitsel Bir Mekan Olarak Halkevlerinin Yaygın Eğitim Çalışmaları: Bolu Halkevleri Örneği (1932-1951)*, İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Malatya 2019.

Gürses, Özgür, *Atatürk'ün Halkçılık Politikasında Halkevlerinin Yeri ve Önemi (1932-1938)*, Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Çorum 2018.

Kazancı, Sevim, *19. Yüzyıl Osmanlı Müzeciliği*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1998

Koca, Zeynep Omay, *Cumhuriyet Döneminde Arkeolojiye Bakış (1923-1940)*, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2012.

Koçak, Nil, *MEB 75. Yıl Cumhuriyet Eğitim Müzesi ve Eğitim Potansiyeli*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2006.

Özen, Fatih, *Modern Türkiye'nin Yeni İnsan Arayışı: Halkevleri Örneği (1932-1938)*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2017.

Şahin, Mehmet, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Müzecilik 1846 – 1938*, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2019.

Tamtürk, Sıdika, *19. Yüzyılda Efes Harabeleri İngiltere'ye Nasıl Götürüldü?*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2018.

Temizhan, Oğuz, *Halkevleri ve Halkevlerinin 1932-1940 Arası Eğitim Faaliyetleri*, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2006.

Titiz, Hediye, *Cumhuriyet Döneminde Halkevlerinin Eğitim ve Tarih Çalışmaları 1932-1951 (Akdeniz Bölgesi Örneği)*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Adana 2012.

Türkseven, Hüseyin, *Osmanlı Devleti'nde Eski Eser Politikası ve Müze-i Hümayun'un Kuruluşu*, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale 2010.

Uysal, Çağla Karademir, *Müze Eğitimi ve Müze Ziyaretçilerinin Atatürk ve Kurtuluş Savaşı Müzesi Ziyaretçi Profili Aracılığıyla İncelenmesi*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2005.

Yıldırım, Yüksel, *Yeni Türkiye'nin Yapılanma Sürecinde Halkevleri'nin Rolü ve Urfa Halkevleri Örneği (1934 – 1951)*, Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Giresun 2016.

Zilcioğlu, Şule, *Avrupa’da Çocuk Müzeleri ve Müze Eğitimi: “Almanya Örneği”*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2008.

MAKALELER

Akmehmet, Kadriye Tezcan, Ödekan, Ayla, *Müze Eğitiminin Tarihsel Gelişimi*, İTÜ Dergisi, Cilt 3, Sayı 1, 2006.

Aktaş, Elif, Özdemir, Yavuz, *Bütünden Parçaya Halkevleri Şubeleri*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 15, Sayı 2, 2011.

Altunöz, Aysun, Salderay, Bülent, *Müzelerde Sergilenen Envanterlerin Propaganda Amaçlı Kullanımında Malta Şövalyeleri Müzesi Örneği*, Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt 9, Sayı 3, 2020.

Arık, Remzi Oğuz, *Gollüdağ Kazısı*, Ülkü, Cilt 5, Sayı 28, Haziran 1935.

Arıkan, Zeki, *Halkevlerinin Kuruluşu ve Tarihsel İşlevi*, Atatürk Yolu Dergisi, Cilt 6, Sayı 23, 1999.

Aksu, Fehmi, *Halkevi Müzesi*, Ün, Cilt 2, Sayı 21, Aralık 1935.

Ata, Meltem Begüm Saatçi, *Müze-i Hümayun Müdürü Dr. Philipp Anton Dethier’nin Osmanlı Maarif Nazırları Dönemindeki (1872-1881) Faaliyetleri Üzerine Bir Değerlendirme*, Belgi Dergisi, Sayı 20, 2021.

Aydın, Derya Uzun, *Koleksiyon Toplanmasından Müze Yapılarına Geçiş Aşamaları ve İlk Müze Okulu (İzzdiniye) Açma Girişimi*, The Journal of International Lingual, Socialand Educational Sciences, Cilt 6, Sayı 1, 2020.

Aydın, Suavi, *Türk Tarih Tezi ve Halkevleri*, Kebikeç Dergi, Sayı 3, 1996.

Aykaç, Murat, Aykaç, Necdet, *Hayat Boyu Öğrenme Bağlamında Türkiye’nin Modernleşmesinde Halkevleri ve Halkodaları (1932-1951)*, Trakya Eğitim Dergisi, Cilt 11, Sayı 1, 2021.

Çağlar, Behçet K., *Halkevlerinde Göze Çarpan Çalışmalar ve Beliren Değerler*, Ülkü, c.6, s. 61, Mart 1938.

Çakmak, Fevzi, *Halkevlerinin Kapatılması ve Cumhuriyet Halk Partisinin Mallarına El Konulması*, International Journal of History, Vol. 7, Issue 3, 2015.

Çal, Halit, *Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’de Müzeler*, Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, Cilt 7, Sayı 14, 2009.

Çal, Halit, *Osmanlı Devletinde Asar-ı Atika Nizamnameleri*, Vakıflar Dergisi, Sayı 26, 1997.

Çetin, Yusuf, Avcı, Mehmet Ali, *Çağdaşlaşma Sürecinde Sanayi-i Nefise Mektebi'nin Kuruluşu ve Asker Ressamların Bu Okuldaki Eğitim Faaliyetleri Üzerine Bir Değerlendirme*, Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi, Sayı 25, 2010.

Çetin, Yusuf, *Mustafa Kemal Atatürk Döneminde (1920-1938) Müze ve Eski Eserler Konusunda Yapılan Çalışmalar*, Sanat Dergisi, Sayı 12, 2007.

Çetin, Yusuf, *Çağdaş Eğitimde Müze Eğitiminin Rolü ve Önemi*, Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi, Sayı 8, 2002.

Çıldır, Zekiye, *Türkiye'de Bir Eğitim Ortamı olarak Müzelerin Kullanımına ilişkin Eğitimciler Tarafından Hazırlanan Raporlar*, Cyprus International University, Cilt 20, Sayı 79, 2014.

Dewey, John, *Türkiye Maarifi Hakkında Rapor*, TC Maarif Vekilliği, İstanbul 1939.

Dumont, Albert, *Le Musée Sainte-Irène a Constantinople Antiquités Grecques, Greco-Romaines et Byzantines*, Revue Archéologique, Vol 18, Fransa 1868.

Durak, Gökhan, *Atatürk'ün Halkçılık Anlayışı ve Halkevleri*, Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Sayı 8, 2014.

Eldem, Ethem, *Osman Hamdi Bey'in "Karanlık" Yılları (1871-1881)*, Milli Saraylar Sanat Tarih Mimarlık Dergisi, Sayı 17, 2019.

Erbay, Fethiye, *Türkiye'de Müzecilik Eğitiminin Üniversitelerde Kurumlaşması*, Milli Eğitim Dergisi, Cilt 46, Sayı 214, 2017.

Erdemir, Hatice Palaz, Erdemir, Halil, *Alman Emperyalizmi ve Osmanlı Topraklarında Arkeoloji*, Tarih Okulu Dergisi, Cilt 2013, Sayı 15, İzmir 2012.

Gökçe, Songül, *Türk Modernleşmesinde Halkevlerinin Yeri*, Uluslar arası Toplum Araştırmaları Dergisi, Cilt 14, Sayı 20, 2019.

İlgazi, Abdullah, *Atatürk'ün Halkçılık Anlayışının Türkiye'nin Çağdaşlaşmasındaki Rolü ve Önemi*, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı 8, Muğla 2002.

Kapluhan, Erol, *1921 Maarif Kongresi'nin Türk Eğitim Tarihindeki Yeri ve Önemi*, Yalova Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 8, Yalova 2014.

Karadeniz, Ceren, Okvuran, Ayşe, Artar, Müge, İlhan, Ayşe Çakır, *Yeni Müzebilim Bağlamında Müze Eğitime Çağdaş Yaklaşımlar ve Müze Eğitimcisi*, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, Cilt 48, Sayı 2, 2015.

Karaduman, Hüseyin, *Belgelerle İlk Türk Asar-ı Atika Nizamnamesi*, Türk Tarih Kurumu, Sayı 12, Ankara 2005.

Karakuş, Derya Pekgözlü, *Müzelerde Uygulanabilecek Müze Eğitim Etkinlikleri*, Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi, Cilt 2, Sayı 1, 2012.

Kavcar, Cahit, *Atatürk ve Kültür Reformu*, Erdem Dergisi, Cilt 5, Sayı 12, 1988.

Kaya, Mehtap, *Atatürk Dönemi Kültür Politikası*, Kümbet Dergisi, Sayı 42, Tokat 2016.

Keleş, Vedat, *Modern Müzecilik ve Türk Müzeciliği*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 2, Sayı 1-2, 2003.

Kızılkaya, Mehmet Özgür, *Prof. Dr. Ayşe Çakır İlhan ile Müze Eğitimi Üzerine Söyleşi*, Journal of International Museum Education, Cilt 2, sayı 1, 2020.

Közleme, Arif Olgun, *Batılı Anlamda Yeni Bir Toplum Yaratma Aracı olarak Halkevleri*, Uluslar arası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt 14, Sayı 76, UK 2021.

Kuruloğlu, Fehim, *Osmanlı Devleti'nde Müzecilik*, Tarih Okulu, Cilt 2010, Sayı 6, 2010.

Maccario, Nihal Kuruoğlu, *Müzelerin Eğitim Ortamı Olarak Kullanımı*, Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt 15, Sayı 1, 2002.

Mardan, Emre, *Cumhuriyet'in İlk Otuz Yılında (1920-1950) Koruma Alanının Örgütlenmesi-I*, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi, Cilt 16, Sayı 1-2, 1996.

Meriç, Hayal, *Osmanlı Devleti'nde İlk Müze / Müze-i Hümayun: Çinili Köşk*, Sigma Journal of Engineering and Natural Sciences, Cilt 3, Özel Sayı, 2011.

Mumcu, Ahmet, *Eski Eserler Hukuku ve Türkiye*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 26, Sayı 3, Ankara 1969.

Namal, Yücel, *Zonguldak Halkevi'nin Faaliyetleri ve Karaelmas Dergisi*, Karadeniz Araştırmaları Dergisi, Cilt 9, Sayı 34, Ankara 2012.

Ortakçı, Altuğ, *Halkevleri Müze ve Sergi (Tarih) Şubesi'nin Faaliyetlerinde Halk Kültürünü Koruma Düşüncesi*, Uluslar arası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt 7, Sayı 30, UK 2014.

Önder, Mehmet, *Atatürk ve Müzeler*, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Cilt 6, Sayı 16, 1989.

Özdemir, Yavuz, Aktaş, Elif, *Halkevleri (1932'den 1951'e)*, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Sayı 45, Erzurum 2011.

Özmen, Seher Selin, *Müze Eğitiminin Gelişimi*, Humanitas, Cilt 6, Sayı 11, 2018.

Rukancı, Fatih, Anameriç, Hakan, *Arşiv Belgeleri ile II. Abdülhamid Dönemi Müzecilik Faaliyetleri*, Tarih Araştırmaları Dergisi, Cilt 38, Sayı 66, Ankara 2019.

Serbestoğlu, İbrahim, Açık, Turan, *Osmanlı Devleti'nde Modern Bir Okul Projesi: Müze-i Hümayun Mektebi*, Gazi Üniversitesi Akademik Bakış Dergisi, Cilt 6, Sayı 12, 2013.

Şahan, Melek, *Müze ve Eğitim*, Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, Cilt 3, Sayı 4, 2005.

Şar, Evren, Sağkol, Tuna, *Eğitim Fakültelerinde Müze Eğitimi Dersi Gerekliliği Üzerine*, Hasan Ali Yücel Eğitim Dergisi, Cilt 2, Sayı 20, 2013.

Tunalı, Sancar, “*Halkevlerinde Yürütülen Sanat Çalışmaları (1932 – 1950)*”, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 15, Sayı2, 2013.

Türkoğlu, Ömer, *Halkevlerinin Kuruluş Amaçları, Örgütsel Yapısı ve Bazı Uygulamaları*, Kebikeç Dergi, Sayı 3, 1996.

Yaşayanlar, İsmail, Devlet, *Arkeoloji ve Asar-ı Atika: Bir Vilayet Müzeciliği Örneği Olarak Müze-i Hümayun Bursa Şubesi*, Uludağ Üniversitesi Fen – Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 19, Sayı 35, 2018.

Yıldırım, Recep, Atatürk'ten *Günümüze Eskiçağ Tarihi ve Arkeoloji Çalışmaları*, Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, Cilt 2, Sayı 6, 1996.

ANSİKLOPEDİLER

Çavdar, Tefik, *Halkevleri*, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi IV, İletişim Yayınları, İstanbul 1983.

Eyice, Semavi, *Arkeoloji Müzesi ve Kuruluşu*, Tanzimattan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi VI, İletişim Yayınları, İstanbul 1985.

Eyice, Semavi, *Halil Edhem Eldem*, TDV İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı XI, Ankara 1995.

GAZETELER

Cumhuriyet Gazetesi, “*Seyyar Terbiye Sergileri*”, 19 Haziran 1933.

Ulus Gazetesi, “*Halkevlerinin Verimi Artıyor*”, 10 Mart 1934.

Ulus Gazetesi, “*Adana Müzesi’nde Yeni Bir Köşe*”, 22 Eylül 1937.

Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi, “*Aydın’da Halkevi*”, 22 Şubat 1934.

İNTERNET SİTELERİ

<https://icom.museum/en/about-us/history-of-icom/>

<https://acikders.ankara.edu.tr/course/view.php?id=4082>

<https://sozluk.gov.tr>

<http://www.sanatteorisi.net/sanatteorisi.asp?sayfa=Makaleler&icerik=Goster&id=2715>

<https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/halkevleri/>

<https://belgeler.gov.tr/tam-metin/34/tur>

https://stringfixer.com/tr/Elias_Ashmole

<https://teftis.ktb.gov.tr/TR-14442/muzeler-ic-hizmetler-yonetmeligi.html>

ARŞİV

BOA, MF.MKT., 94/112, 26 Temmuz 1887.